

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

**Osvícenství a jeho vliv na duchovní a národní formování lidí
v českých zemích v 18. a 19. století**

**The Enlightenment and its Impact on the National and Spiritual
Formation of People in the Czech Lands during 18th and 19th
Century**

Diplomová práce

**Vedoucí práce:
ThDr. Kamila Veverková, ThD.**

**Autor:
Bc. Ivana Karasová**

Praha 2014

Poděkování

Na tomto místě bych velice ráda poděkovala ThDr. Kamile Veverkové, ThD. za pomoc, vstřícnost a odborné vedení při zpracování této práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny, literaturu a další odborné zdroje. Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 25. dubna 2014

Ivana Karasová

Anotace

Tato diplomová práce pojednává o duchovním vývoji směřujícím k národnímu sebevědomí v době osvícenství v českých zemích od počátku vlády Marie Terezie až do revolučního roku 1848. Osvícenství-evropský fenomén, který je charakteristický změnou myšlení, sebeuvědomováním se, ideou tolerance a emancipace člověka přispěl v důsledku reforem k zásadním společenským, politickým i církevním změnám. Tyto změny vycházejí nejen z filozofických vlivů, ale také z panovnických reforem za doby vlády Marie Terezie a především Josefa II. Tereziánský osvícenský katolicismus a josefínský reformizmus plně nastartovaly cestu od osvícenství k liberalismu.

Abstract

This master thesis deals with the spiritual progress pointing to a national self-awareness in the Enlightenment era from the beginning until 1848. The Enlightenment is an European phenomenon, which is characterized by a change of thinking, and self-awareness. This idea of tolerance and human emancipation contributed to the reforms of fundamental social, political and ecclesiastical changes. These changes result not only from a philosophical influences, but also from royal reforms during the reign of Maria Theresa and Joseph II in particular. The Teresian enlightened Catholicism and Josephinian reformism fully started the journey from the Enlightenment to liberalism.

Klíčová slova

Osvícenství, světlo, merkantilismus, raabizace, katolicismus, reformizmus, tolerance, Karel VI., Marie Terezie, Josef II., Fridrich II., reformace, protireformace, nekatolíci, nevolnictví, patent, centralizmus, reforma, klášter, generální seminář, svobodné zednářství, tajná společnost, Židé, Dobrovský, Pelcl, Kramerius, Bolzano, Fesl, Palacký, Zahradník, Krombholz, Havlíček.

Keywords

Enlightenment, light, mercantilism, Catholicism, reformism, tolerance, Charles VI, Maria Theresa, Joseph II, Fridrich II, Reformation, Counter-Reformation, non-Catholics, servitude, patent, centralism, reform, monastery, Chief seminar Freemasonry, secret society, Jews, Dobrovský, Pelcl, Kramerius, Bolzano, Fesl, Palacký, Zahradník, Krombholz, Havlíček.

Obsah

Úvod.....	7
1. Filozoficko-teologická, sociální a historická reflexe doby osvícenství.....	9
1.1 Zrod osvícenství.....	9
1.2 Filozofie náboženství v době osvícenství.....	10
1.3 Společenské poměry v 18. století.....	13
1.4 Zhodnocení poměrů doby 18. století v Evropě.....	16
2. Reformy v českých zemích v 18. a 19. století.....	17
2.1 Panovnické reformy Marie Terezie.....	17
2.1.1 Ekonomické a sociální reformy.....	17
2.1.2 Vznik reformního katolicizmu a jeho pronikání do Čech.....	20
2.1.3 Tereziánský osvícenský katolicismus.....	22
2.2 Panovnické reformy Josefa II.	27
2.2.1 Zrušení nevolnictví.....	27
2.2.2 Církevní reformy.....	28
2.2.3 Zdravotnické, právní a sociální reformy.....	32
2.2.4 Vliv josefínských reforem na židovskou část obyvatelstva.....	34
2.2.5 Zhodnocení panovnických reforem.....	36
3. Svobodné zednářství a jeho dědictví.....	37
3.1 Role svobodných zednářů v osvícenství a uspořádání lóží.....	37
3.2 Myšlenkové dědictví zednářů.....	39
3.3 Zednářské lóže v Čechách a na Moravě.....	39
4. Počátek národní obrody v českých zemích.....	43
4.1 Obecné souvislosti národní obrody.....	43
4.2 České dějepisectví.....	45
4.2.1 Analyticko- kritický proud české osvícenské historiografie.....	46
4.2.2 Synteticko- popularizační proud české osvícenské historiografie.....	50
5. Představitelé národního obrození a dobové souvislosti.....	51
5.1 První generace českého národního obrození.....	51
5.2 Druhá generace českého národního obrození.....	53
5.2.1 Bernard Bolzano a jeho pokračovatelé.....	54
5.2.2 Český historik František Palacký.....	60
6. Revoluční roky 1848 - 1849.....	65
6.1 Obrysy dobových souvislosti vedoucí k revoluci v roce 1848.....	65
6.2 Karel Havlíček Borovský a další buditelé v roce 1848.....	66
6.3 Karel Havlíček Borovský a vlastenecký věk očima Tomáše Garrique Masaryka....	67
Závěr.....	68
Seznam použité odborné literatury a dalších odborných zdrojů.....	70
Seznam příloh.....	74
Summary.....	83

Seznam zkratek

Cís.	císař
Cit.	citované dílo
c.k.	císařsko-královský
dr.	doktor
D.Z.	Deutsche Zeitung
hr.	hrabě
JMC	Jeho milost císařská
Lk	Lukášovo evangelium
např.	například
NN	Národní noviny
p.	pan
pozn.	poznámka
prof.	profesor
r.	rok
Str.; s.	strana
Srov.	srovnej
TGM	Tomáš Garrigue Masaryk
Tzn.	to znamená

ÚVOD

Téma, které jsem si zvolila pro svou diplomovou práci je tématem, které se dá uchopit z mnoha zorných uhlů. Doba konce temného středověku a počátku světlejším prodchnutého novověku je dobou, která přináší do našich dějin veliký obrat nejen v myšlení lidí, ale také změny v životě člověka a to ve všech ohledech.

Nové myšlení, které je na počátku nespěšně spojeno s jansenistickými ideami bleskovou rychlostí roste v osvícenské ideály, které ovlivňují panovníky, šlechtu, duchovenstvo a posléze i obyčejný lid. S osvícenským státem slýcháváme stále častěji pojmy jako např. racionalismus, merkantilismus, raabizace, očkování, školní docházka, náboženská tolerance, věda, technika.

Ve své práci se věnuji období od nástupu panování Marie Terezie a Josefa II. až do doby, kdy se císařem v rakouské monarchii stal František Josef I. Pozoruji vývoj myšlení lidí a jednotlivých událostí od prvních panovnických reform, které byly ve své době nutností k zachování panovnické moci až do doby revolučního roku 1848, kdy už „obyčejný lid“ je tak emancipovaný, že chce být účasten na rozhodování ve státě. Sleduji období od násilné rekatolizace, kdy lid potajmu schovával „kacířské knihy“ až po dobu, kdy církve chtějí napravovat samotní kněží s úmyslem vrátit jí původní význam a požadují, aby se na její správě podílel také laický lid.

Sleduji období, ve kterém vzniká organizace zdravotnické péče, školní docházka se stává samozřejmostí a sociální otázky jsou stále aktuálnější.

V tomto období také církve a papež jsou ve své moci oslabeni, neboť rozum, který se v uvažování lidí stává prvořadým, již nedovolí už tak lehce strašit lidi „středověkými strašáky pekla a zatracení“. Je to doba, kdy sám papež zruší řád „svých nejoddanějších služebníků“ – Tovaryšstva Ježíšova.

Práci jsem rozvrhla do šesti hlavních kapitol, ve kterých se věnuji nejprve filozoficko-teologické reflexi doby, pak reformám v českých zemích. Na to navazuje třetí kapitola o svobodném zednářství a jeho vlivu na společenské změny. Ve čtvrté kapitole pojednávám o počátku národní obrody v našich zemích. V páté kapitole se věnuji konkrétním osobnostem první a druhé generace českého národního obrození, a šestou kapitolou svou práci uzavírám revolučním rokem 1848, kterého symbolem je beze sporu Karel Havlíček Borovský.

Ve své práci jsem vycházela z pramenného materiálu i z další odborné literatury a zdrojů týkajících se tohoto období. Fakta, která jsem v literatuře našla, jsem se snažila ověřit, nebo jejich konkrétnosti vyhledat a doložit v dobových tiskovinách a další literatuře. Tím jsem chtěla prezentovat, jakým způsobem se konkrétně během určité doby vyvíjí názory

Diplomová práce Osvícenství a jeho vliv na duchovní a národní formování lidí v českých zemích v 18. a 19. století

a sebevědomí lidí, což je způsobeno především vzdělaností a osvětou. Chtěla jsem přiblížit i to, co v jednotlivých dobách „hýbalo světem“ a jaké problémy řešily jednotlivé společenské vrstvy. Chtěla jsem také poukázat na to, jak určitá rozhodnutí v jednom století hluboce poznamená i budoucnost, která je ještě v nedohlednu.

Pro svou práci jsem použila deskriptivní metodu a komparaci.

1. FILOZOFICKO-TEOLOGICKÁ, SOCIÁLNÍ A HISTORICKÁ REFLEXE DOBY OSVÍCENSTVÍ

1.1 Zrod osvícenství

Osvícenství je pojem zahrnující široký myšlenkový proud 18. století, který vyrůstal z antropocentrických základů renesance a humanizmu. Zrodilo se v Anglii. Jeho celoevropský fenomén vyústil ve Francii do politických požadavků Velké francouzské revoluce, v Německu byl dovršen německou klasickou filozofií reprezentovanou Kantem a Hegelem. Tento nový směr byl reakcí na baroko, ortodoxii a protireformaci. Byla to éra, která preferovala lidský rozum, rozcházela se se starým myšlením a propagovala moderní myšlenky a zásady. Jejím symbolem bylo světlo¹, klíčovým rysem lidské sebeuvědomování se, ideálem a cílem byla pravda a poznání. Osvícenství bylo dobou „nového života“ a „nového člověka“. Bylo také dobou, která vyzývala k činům. Osvícenství² zasáhlo do života všech vrstev populace. Dotklo se jak výchovy, tak i domácností, kultury, společenské konverzace, zdravotní péče a vysoké politiky.³

Nová doba přinesla změnu myšlení a s ní logicky i radikální změny ve všech směrech života. Nastaly velké změny v hospodářském, kulturním, vědeckém i sociálním ohledu. Výrazně se oslabil vliv rodové šlechty, na její místo se postupně posunula šlechta měšťanská. Ta za podpory panovníka přebrala faktickou moc a rodovou šlechtu vytlačila jak z veřejného tak i státního života. V osvícenství skončil ideál stavovského státu, vznikl stát centralistický.

¹ Nebo též „*Slunce, kterého východ osvícenci vítají a jehož světlo chtějí předávat*“. Pojem světla získal v 18. století novou hodnotu, mluví se o něm, když je řeč o myšlení, rozumu, svobodě a štěstí. Anglický básník Alexander Pope píše: „*Příroda a její zákony ležely skryty v noci. Bůh řekl: Budiž Newton! A vše se proměnilo v světlo.*“ Záře nového světla měla projasnit nejen duchovní svět, ale proniknout do všech oblastí každodenního života- do zákonodárství, hospodářství, politiky, vojenství, náboženství, mravů, výchovy, vědy, umění, řemesel i zemědělství. Dle IM HOF, Ulrich. *Evropa a osvícenství*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Překlad z německého originálu. 268 s., str. 8 -11.

² V současnosti je osvícenství chápáno buď jako název historické epochy, nebo jako označení určitého proudu, jehož cílem byla „emancipace člověka“ ze světa historického zvyku, ode všech vazeb, řádů, nauk a konvencí, které neobstojí ve zkoušce autonomního lidského rozumu a ukazují se jako předsudky a omyly. Paul Hazard vymezil toto období mezi roky 1680-1715 a nazval ho „krizí evropského vědomí“, které vede k radikálním změnám v myšlení a kulminuje ve druhé polovině 18. století. Dle TÁBORSKÝ, Josef. *Reformní katolik Josef Dobrovský*. I. vydání. Brno: L. Marek, 1997. 169 s., str. 13.

³ Odstavec zpracován dle LOCHMAN, Jan Milíč. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., str.7-9.; HALADA, Jan. *Osvícenství- věk rozumu*. I. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. 342 s. ISBN 14-376-84, str. 7.; Srov. VAN DULMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku(16.-18. století) Díl 3: Náboženství, magie, osvícenství*. I. vydání. Praha: Argo, 2006. 339 s. ISBN 80-7203-813-3, str.207.; IM HOF, Ulrich. *Evropa a osvícenství*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Překlad z německého originálu. 268 s., str. 12 -13.; TINKOVÁ, Daniela. *Jakobíni v sutaně*. I. vydání. Praha: Argo, 2011. 359 s. ISBN 978-80-257-0441-7, str. 28.

Rostl a rozvíjel se obchod, v hospodářství byla propagovaná merkantilistická teorie⁴. Obecně byl vysoký zájem o vědu a techniku. Středověký názor na svět už byl definitivně překonán, základem osvícenství a racionalismu se stalo Newtonovo pojetí světa⁵.

1.2 Filozofie náboženství v době osvícenství

Filozofie v osvícenství nabyla nového společensko- politického významu, kde nešlo o nějaké spolky filozofů, ale především o sounáležitost ke společenství, které stojí v opozici proti feudálním institucím ve všech směrech.⁶ Myslitelé 18. století spatřovali ve filozofii především to, že člověk disponuje znalostmi, studuje vědu a vlastním myšlením přispívá k jejímu rozkvětu, tvoří a získává znalosti o přírodě, ale také o povinnostech jedince. Předmětem filozofie se mohly stát všechny stránky života. Filozofie řešila otázky morálky, náboženství, politiky, státu, umění i vědy⁷. K těmto tématům se učenci kriticky a svobodně vyjadřovali.⁸ Jedním z nejznámějších filozofů, který se v osmnáctém století proslavil ve Francii, byl Voltaire⁹. Na utváření německého a posléze českého osvícenství měl vliv zase Leibniz¹⁰. Byl to moderní člověk, ale křesťanskou tradici opustit nechtěl. Náboženství netoužil zničit, ale odůvodnit a prohloubit. Chtěl spojit víru s vědou. Říkal, že povrchní věda

⁴ Merkantilismus - ekonomické učení, které základní zdroj bohatství hledá ve sféře oběhu a ztotožňuje bohatství s penězi, proto je dle něho i bohatství národa závislé na množství nahromaděného zlata a stříbra. Zpracováno dle IVANOVÁ- ŠALINGOVÁ, Mária, MANÍKOVÁ, Zuzana. *Slovník cudzích slov*. 3. revidované vydanie. Bratislava: SPN, 1990. 943 s. ISBN 80-08-00006-6, str. 563.

Merkantilismus odvozoval bohatství a moc státu od množství drahých kovů, které má k dispozici státní pokladna. Kladl důraz na export – zboží mělo odplývat do ciziny a drahé kovy, ať už surové zlato, stříbro, nebo mince měly plnit státní pokladnu. Podle VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 94.

⁵ Newton odmítá karteziánskou metodu fyziky, která není empirická, ale deduktivní (přírodu pojímá mechanicky-jako velký stroj). Newton proti ideji dedukce postavil ideu analýzy. IM HOF, Ulrich. *Evropa a osvícenství*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Překlad z německého originálu. 268 s., str. 167-169; HALADA, Jan. *Osvícenství- věk rozumu*. I. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. 342 s. ISBN 14-376-84, str. 38-40.

⁶ Podle HALADA, Jan. *Osvícenství- věk rozumu*. I. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. 342 s. ISBN 14-376-84, str. 17.

⁷ Podle HOFF, Ulrich Im. *Evropa a osvícenství*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 268 s. ISBN 80-7106-394-0, str. 136-137.

⁸ Tamtéž, str. 137: „*Filozofie bývala dříve strohou školskou záležitostí...profesoři vtloukali studentům do hlavy logiku, učili je matematickému myšlení a geometrické přesnosti. V době osvícenství se tyto mechanické znalosti využívaly jako prostředek napomáhající rozvoji strukturovaného myšlení...*“

⁹ Voltaire, vlastním jménem François Marie Arouet (1694-1778); VOLGIN, Vjačeslav, Petrovič. *Voltaire: Stati a dokumenty za redakce akademika V. P. Volgina*, I. vydání. Praha: Volnost, 1951. 427 s., str. 9 píše: „*Nenajdeme mnoho spisovatelů, jejichž literární činnost by se ve všech svých projevech tak podřizovala společenským cílům a službě společnosti jako činnost Voltairova. Skoro každé jeho literární dílo bylo součástí společenského boje. Literární tvorba se v rukou Voltairových poprvé stala mohutnou společenskou zbraní. Voltaire zajímal v tehdejší Evropě místo nekorunovaného krále nové mocnosti- veřejného mínění.*“

¹⁰ Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716), byl zakladatelem evangelického osvícenství. Dle WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. I. vydání. Praha: Jelínek, 1945. 383 s., str. 14.

od Boha odvádí, ale hluboká věda k Bohu vede. Myšlenky Leibnize byly odlišné od myšlení osvícenství anglického a francouzského, které se vyznačovalo skepsí a často také nevěrou.¹¹ Mnohdy se mluví o tom, že právě dobu osvícenství „nevěra“ charakterizuje, s čímž však nelze bezvýhradně souhlasit. Osvícenství bylo proudem velice kritickým a na náboženství hledělo z nové perspektivy. Tato kritika však neodmítala apriori náboženství jako takové, ale odmítala vše, co z hlediska její doby bylo „falešné či přežilé“ a to nejen v náboženství, ale i v ostatních ohledech života¹². Idea „přirozeného náboženství“¹³ v tomto období nabývala stále větší intenzity. Víra pro osvícenství neznamena jen učení, ale celý život. Veliký důraz byl kladen na toleranci.

Osvícenství řešilo i otázku vztahu rozumu vůči zjevení. Proti tradičnímu pojmu zjevení se postavil deizmus¹⁴ vzniklý v Anglii, který odmítal vše nadpřirozené a křesťanství pojímal racionalisticky. V německé teologii probíhalo řešení vztahu rozumu a zjevení méně radikálně. Reprezentantem nové německé teologie osvícenské doby zvané neologie byl v prvním období Leibnizův¹⁵ stoupenec Christian Wolff¹⁶. Povaha neologie byla

¹¹ Podle LOCHMAN, Jan Milič. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., str.16-24.

¹² Srov. VAN DULMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století) Díl 3: Náboženství, magie, osvícenství*. I. vydání. Praha: Argo, 2006. 339 s. ISBN 80-7203-813-3, str. 137. „...*Jakkoli to etablované církve polemicky tvrdily, nechtělo osvícenství odstranit ani křesťanství, ani církve, ani náboženství. Mnoho osvícenců se pokoušelo nově spojit své myšlenky s náboženským učením... Poprvé veřejně ostrá kritika směřovala proti nadpřirozenému, spekulativnímu charakteru teologie... bránícímu racionálnímu odůvodnění... a v neposlední řadě proti duchovnímu útlaku, jenž se pokoušel podvázat svobodu myšlení.*“

Např. Voltaire sám o sobě říká, že neútočí na náboženství, ale na konkrétní náboženské prvky a tradice. I když nehájil ateismus, agresivně útočil na judaismus a křesťanství – obě viděl jako prohnilé a vzor nového evropského myšlení shledával v racionálním pojetí řeckého a římského pohanství. Řekl: „*Všechna náboženství uctívající nadpřirozené mocnosti se zakládají na nevědomosti a pověře*“. Dle Mc GREAL, Ian P. *Velké postavy západního myšlení. Slovník myslitelů*. Praha: Prostor, 1999. 707 s. ISBN 80-7260-002-8, str. 311 a 314.

Z francouzských osvícenců odmítal náboženství jako takové Denis Diderot (1713-1784). Volal k návratu k přírodě a jejím zákonům. Jeho názor na náboženství však může být ovlivněn i tím, že jeho sestra – jeptiška se v klášteře upracovala do té míry, že zemřela. Diderot nechává takto mluvit přírodu k člověku: „*Odvaž se osvobodit ze jha náboženství, mé zbytnělé sokyně, jenž zneuznala moje práva. Vzdej se bohů, kteří si osobili mou moc a navrať se k mým zákonům. Navrať se k přírodě, od níž si uprchl*“. LOCHMAN, Jan Milič. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., str. 26.

¹³ Přirozené náboženství odmítá dogmata a fanatizmus, je založené na praktickém rozumu, kde hlavní roli hraje etika, mravnost a praktické činy spojené s etikou.

¹⁴ „*Názor uznávající existenci Boha jako neosobní, prvotní příčinu*“ dle IVANOVÁ– ŠALINGOVÁ, Mária, MANÍKOVÁ, Zuzana. *Slovník cudzích slov*. 3. revidované vydanie. Bratislava: SPN, 1990. 943 s. ISBN 80-08-00006-6, str. 189.; LOCHMAN, Jan Milič. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., str. 33-34 uvádí, že deizmus začíná dílem Herberta z Cherbury, který staví na rozumu a „vrozených idejích“. Na něho pak navazuje John Locke, který myšlenku „vrozených idejí“ odmítá a vyzdvihuje smyslovou zkušenost. O zjevení Locke říká: „*Ono zjevuje jen to, co je rozumné a pro každého poznatelné*“. Podstatu křesťanství Locke ztotožňuje s požadavkem přirozeného mravního zákona.

¹⁵ Leibnitz chtěl vytvořit určitou formu racionálního teismu, která by byla funkční v kontextu nového vědeckého a matematického pohledu na veškerenství. Filozofii Leibnitze pak Christian Wolff uspořádal do propracovaného systému. Dle Mc GREAL, Ian P. *Velké postavy západního myšlení. Slovník myslitelů*. Praha: Prostor, 1999. 707 s. ISBN 80-7260-002-8, str. 292-294.

antropocentrická, rozum a zjevení harmonizovala. Rozum spolurozhodoval o věcech víry, což prakticky znamenalo, že se jeho kompetence rozšiřovaly. Rozum tak posuzoval i jednotlivé části obsahu zjevení z hlediska rozumové přípustnosti a tím samozřejmě redukoval křesťanskou dogmatickou tradici. Idea zjevení však zůstala zachovaná. Měla atribut upřímné zbožnosti, ale vyznačovala se i velkou redukcí biblického učení. Její učení se blížilo spíše mravnosti. Představitelem radikálnějšího pojetí neologie byl Lessing¹⁷. Ten ostře odmítal „neologický kompromis“. Pevně věřil náboženskému pokroku. Byl přesvědčen o nutnosti ověřovat zjevené pravdy náboženství prostřednictvím nábožensko-filozofické spekulace. Byl shovívavější k obsahu zjevení, neredukoval křesťanskou dogmatickou tradici, ale byl radikálnější vůči ideji zjevení. Napsal, že všechno pozitivní náboženství znetvořilo náboženství přirozené, ke kterému máme vložky ve svém nitru. Tyto vložky jsou však rozmanité. Společnost tuto rozmanitost chce omezit a tím napomáhá vzniku náboženství pozitivního, které ale potřebuje vnější autoritu a tou je zjevení. Zjevení je teda dle Lessinga klamem. Zjevení však Lessing nezavrhuje zcela. Příkladá mu historický význam. Chce naznačit, že dnešní a budoucí člověk ve své svébytnosti není odkázaný na žádnou pomoc zvenčí – a to je konkrétní důsledek pojetí vztahu zjevení a rozumu.

Němečtí neologové proti některým částem tradice užívají i Písmo. Jeho pomocí vedou spory o papežství, celibát i zázraky. Argumentem proti zázrakům je lidská přirozenost, řád a přírodní zákonitosti. Polemika se rozrostla i na téma dědičného hříchu¹⁸. Stoupala také nedůvěra v christologické dogma¹⁹, Kristus byl pojmán spíše jako učitel moudrosti a ctnosti. Z biblické eschatologie se stalo nábožensko-filozofické učení idealistického rázu²⁰.

¹⁶ Christian Wolff (1679-1754) usiloval o harmonizaci rozumu a víry a pravd rozumových s pravdami křesťanské tradice. Rozum „používal“ na podporu zjevení. Právě pro svůj kompromisní charakter se však neologie nemohla udržet dlouho (udávala tón v letech 1760-1780) a byla vystřídána racionalizmem. Wolf byl také autorem učebnic pro obory filozofie a matematiky, které pro svou jednoduchost a jasnost byly oblíbené v celé Evropě. Wolf byl rektorem univerzity v Halle a čestným doktorem univerzity v Petrohradě, členem vědecké akademie v Berlíně, Paříži a Londýně. Jeho myšlenky se tak šířily napříč Evropou. Dle LOCHMAN, Jan Milič. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., str. 35.; WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. I. vydání. Praha: Jelínek, 1945. 383 s., str. 21-22.

¹⁷ Gotthold Ephraim Lessing (1729-1781).

¹⁸ Vlivný francouzský fyzik, teolog a filozof Blaise Pascal (1623-1662) ještě učení o dědičném hříchu obhajuje, všichni významní osvícenci jsou však za jedno v tom, že učení o dědičném hříchu odmítají. „Kořen zla“ však vidí každý jinde. Pramenem může být např. nevzdělanost, bída, nebo i vítězství smyslů nad rozumem. Dle LOCHMAN, Jan Milič. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., str. 48-51.

¹⁹ Voltaire s oblibou citoval židovskou polemiku proti pojetí Krista takto: „Uznati člověka- Boha, zamená klamati sebe sama, vytvořiti si netvora, kentaura, zřůdu, složenou ze dvou podstat, nedajících se sloučiti“. Neolog Steinbart uznává toto: „Ježíš byl božský učitel, jeho učení máme přijímat a následovat jako pravdu Boží, chceme-li být blaženější. Spekulativní otázky, jak je Kristus tímto božským učitelem, je lépe nechat nerozřešeny.“ Dle tamtéž, str. 52.

²⁰ Kristovo zmrtvýchvstání budí rozpaky a je nahrazeno nesmrtností duše, kérygma o soudu a zavržení je živým tématem této doby a je všelijak pozměňováno. Dle tamtéž, str. 54.

Toto osvícenské dění, které v západní Evropě trvalo od prvních desetiletí 18. století, přišlo do Čech se značným zpožděním.

1.3 Společenské poměry v 18. století

Od dávných počátků se korunované hlavy prezentovaly jako dědicové císařů Římské říše, zástupci Boha na zemi a vládcové nad světskými záležitostmi. V 18. století v Evropě držely kormidlo doby ve svých rukou. V tomto období měla císařskou nebo královskou hodnost v Evropě více než desítka monarchů. Z nich bychom čtyři mohli označit za velké panovníky. Společnými znaky jejich vlády byla skutečnost, že se rozešli s tradiční představou absolutního vladaře z Boží milosti²¹ a chtěli vládnout osobně a efektivně, tzn. nejen prostřednictvím svých ministrů. Za prvního z nejvýznamnějších monarchů je označován Fridrich II. Veliký²². Vysmíval se okázalostem i dvorskému životu, byl pilným a pracovitým vládařem. Byl nejen králem, ale současně i svým „prvním ministrem“. Druhou panovnicí byla Marie Terezie²³ - současnice Fridricha II. Jejího syna Josefa II.²⁴ můžeme označit za třetího významného panovníka, kterému se také říkalo „revolucionář na trůně“. Patřil k panovníkům velmi pracovitým. K těmto třem jmenovaným vladařům náleží do čtveřice i Kateřina II²⁵. Vládnoucí monarchové byli ze šlechtické společenské třídy osobami vrcholně postavenými.²⁶

²¹ Za absolutistického panovníka z Boží milosti by se dal označit např. Ludvík XIV. – král Slunce (vládl v letech 1643-1715), který se proslavil výrokem: „*Stát jsem já.*“ Dle ŠAMALÍK, František, *Úvahy o dějinách české politiky. Od reformace k osvícenství.* 1. vydání. Praha: Victoria publishing, 1996. 304 s. ISBN 80-85605-00-0, str. 285.

V prvních letech jeho vlády za Ludvíka XIV. vládla matka Anna Rakouská a první ministr kardinál Jules Mazarin, který byl až do své smrti roku 1661 vlivným mužem ve Francii. Později, za vlády Ludvíka XV. (vládl v letech 1715-1774) řídil státní záležitosti kardinál Fleury, po jeho smrti do politiky dokonce zasahovala i „mocná žena“ Francie - madame de Pompadure - milenka krále. IM HOF, Ulrich. *Evropa a osvícenství.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Překlad z německého originálu. 268 s., str. 15 -17, 157.

²² Fridrich II. Veliký (vládl v letech 1740-1786) se sám označoval za „prvního služebníka státu“. Tamtéž, str. 17.

²³ Marie Terezie (vládla v letech 1740-1780). Ve válkách o dědictví rakouské ztratila Slezsko. To se stalo součástí Pruska. Panovnice území chtěla získat zpět a i z tohoto důvodu prováděla reformy, které kromě jiného měly naplnit státní pokladnu a zmodernizovat armádu. Je označovaná za císařovnu, i když jako žena nemohla tohoto titulu dosáhnout. Římským císařem byl zvolen její manžel František I. Štěpán Lotrinský (císařem v letech 1745-1765) – byl zakladatelem habsbursko-lotrinské dynastie. Titul římského císaře v této době však již neměl zásadní politický význam.

²⁴ Josef II. (císařem v letech 1765-1790).

²⁵ Princezna Sophie von Zerst z malého německého knížectví- pozdější Kateřina II. Veliká (vládla v letech 1762-1796). Byla manželkou cara Petra III., který však vládl pouze sedm měsíců od ledna do července roku 1762. Petr III. byl reformátorem, ve své politice se odklonil od dosavadních spojenců Ruska - od Francie a Rakouska a přiklonil se na stranu Pruska. V Rusku došlo k převratu, car byl zatčen a po krátkém vězení byl zabit. Vlády se ujala jeho manželka carevna Kateřina II. Spojenectví s Pruskem ihned ukončila. Dle BLACK, Jeremy. *Dějiny Evropy: Evropa osmnáctého století.* Praha: Vyšehrad, 2003. 544 s. ISBN 80-7021-376-0, str. 14 a 16; IM HOF, Ulrich. *Evropa a osvícenství.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Překlad z německého originálu. 268 s.,

Vysokou šlechtu tvořili urození aristokraté, kteří ve svých rodokmenech měli často královské předky. Vlastnili velké pozemky, zastávali výnosné funkce u dvora a v katolických zemích také biskupské hodnosti.

Nižší šlechtu tvořili svobodní páni a baroni. V oblastech, ve kterých žili, měli svůj zavedený systém správy. Od svých poddaných vybírali dávky, spravovali zděděné statky. V armádě svého panovníka obsazovali důstojnická místa. Nižší šlechticové si v lokálním měřítku zachovávali svobodu směrem „nahoru i dolů“. Pokud však příslušník nižší šlechty odcházel ke dvoru, stal se z něj pouhý dvořan, který ztrácel svoji nezávislost.

Už od 16. století se nutně rodila nová forma šlechty. Byla to šlechta úřednická, která vznikala přirozeně s rostoucím státním aparátem. Nové úřady vyžadovaly odborné vzdělání²⁷. V blízkosti panovníka se však nemohl pohybovat nešlechtic, a tak vyšší státní úředníci museli obdržet šlechtický titul. Vedle staré rytířské „šlechty meče“ se tak vzhledem k okolnostem přirozeně zrodila „šlechta šatu“. A úřady, které do té doby byly zastávány jako „obročí“ se stávaly úřady placené státní služby. Tak docházelo ke kombinaci státních a stavovských úředníků²⁸, kteří potažmo měli nemalý vliv na změny ve společnosti.

Další společenskou třídou bylo duchovenstvo. To se dělilo na řádové a světské. Jeho řady tvořily všechny společenské třídy. Na nejnižším žebříčku stál kněz působící na vesnici jako farář, či kaplan. Nižší klér byl po většině selského původu. Vyšší kněžstvo tvořili biskupové, duchovní u panovnického dvora, u biskupských dvorů a v hlavních kostelech. Od reformace se pak duchovenstvo dělilo na stranu katolickou a protestantskou²⁹. Protestantský svět měl tři hlavní konfesní skupiny- luterskou, reformovanou³⁰ a anglikánskou³¹. Těmto třem církvím bylo společné to, že jejich organizace byla založená na zemském principu, neopírala se o papežskou autoritu a duchovním nebyl předepsaný celibát. Rodina duchovního vždy představovala určitý vzor rodinného života. Ať už bylo duchovenstvo katolické, nebo protestantské, v 18. století platilo za těžiště vzdělanosti.

str. 18; VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 92.

²⁶ Odstavec zpracován dle IM HOF, Ulrich. *Evropa a osvícenství*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Překlad z německého originálu. 268 s., str. 15 -21.

²⁷ Především vzdělání právní.

²⁸ V 18. století se začaly zřizovat speciální školy pro úředníky, tzv. rytířské akademie, nebo kamerální školy. Dle IM HOF, Ulrich. *Evropa a osvícenství*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Překlad z německého originálu. 268 s., str. 32.

²⁹ Na územích (např. Francie, Švýcarsko), kde musely žít tyto skupiny vedle sebe, často vznikaly spory.

³⁰ Jinak řečeno „kalvínskou“.

³¹ Byla státní církví, která se zrodila v 16. století v Anglii za vlády Jindřicha VIII. (vládl v letech 1509-1547). Jindřich VIII. chtěl anulovat své manželství s Kateřinou Aragonskou a k tomu potřebný souhlas, který od papeže nedostal. Sám se pak stal hlavou církve v Anglii, i když nadále tato církev zachovávala katolické tradice.

Za třetí stav ve společnosti byl označen zbytek obyvatelstva, který byl nejpočetnější. I tito obyvatelé se dali diferencovat do skupin podle toho, jakým způsobem života žili. Obyvatelé měst se na první pohled lišili od vesnických rolníků. Měšťanská třída ve městech většinou vykonávala řemeslnou práci nebo obchod³². Právě obchodníci a řemeslníci kdysi učinili z měst to, čím se stala³³. Část měšťanů také zastávala práci i v městské správě, povětšinou formou vedlejší činnosti. Měšťtí obyvatelé měli blíže ke vzdělání a tak se mohli uplatnit i jako duchovní, lékaři či právníci³⁴. Rolníci na venkově se živili zemědělstvím³⁵. Obživu však opatrovali nejen pro sebe, ale i pro městské obyvatelstvo a stavy, které měly na oplátku o rolnictvo pečovat a chránit ho. Mezi nejnižší vrstvy obyvatelstva ve smyslu sociálním patřil lid. Tvořil největší část společnosti. Většina z lidu neuměla číst ani psát, nevlastnila majetek. Patřili sem například dělníci, nádeníci, uhlíři, domkáři nebo děvečky a pacholci, kteří pobývali ve službě u zámožných sedláků. Většina z lidu nesla svůj úděl příslušníka nižší vrstvy v odevzdanosti. Ke společnosti patřila i ta nejbídnější skupina obyvatel- žebráci. V 18. století však začal převládat názor, že žebrákům nestačí jen udělovat almužny, protože žebrota brání lidem v píli³⁶ a pracovitosti.³⁷

³² O průmyslu a obchodu v Evropě více pojednává např. BLACK, Jeremy. *Dějiny Evropy: Evropa osmnáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2003. 544 s. ISBN 80-7021-376-0, str. 67-112.

³³ Cechy ve městech se snažily uchovat postavení města vůči venkovu a zabránit vzniku samostatného řemesla na vesnicích. Příslušníci cechů neradi viděli vznikající manufaktury, které ohrožovaly jejich řemesla. Až do 19. století platily pro cechy cechovní regule, které znemožňovaly rozšiřování živností. Podnikání ve velkém proto bylo podmíněno přenesením práce na venkov. Až po odstranění cechovních řádů bylo možné ve městech vytvořit z dílny továrnu. Dle IM HOF, Ulrich. *Evropa a osvícenství*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Překlad z německého originálu. 268 s., str. 55.

Cech sdružoval řemeslníky určitého řemesla a chránil jejich zájmy a práva. Cech také dohlížel na to, aby výrobky řemeslníků měly patřičnou kvalitu a reguloval výchovu nových učedníků dle aktuálních potřeb.

³⁴ V 18. století se však ani advokátské ani lékařské povolání extra zvlášť necenilo. Příslušníci obojího patřili ke střední vrstvě měšťanstva. Tamtéž, str. 57.

³⁵ Postavení rolnictva bylo v různých oblastech odlišné. Na rozdíl od střední a východní Evropy, kde byl rolník nevolníkem a měl skoro stejnou hodnotu jako dobytek statkáře, rolníci v západní Evropě už jako nevolníci nežili. Další rozdíly byly i v tom, že velcí sedláci měli velké dvory a vlastní příjem z hospodářství. Střední rolníci se dokázali hospodařením uživit, drobní rolníci byli odkázáni i na vedlejší výdělek. Velkou část rolníků tvořili nájemci půdy- pachtýři. 18. století by se v celku pro rolnictvo dalo označit jako období klidné, protože epidemie, hladomory a války doznávaly. Tamtéž, str. 59-60.

O zemědělství v Evropě více pojednává např. BLACK, Jeremy. *Dějiny Evropy: Evropa osmnáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2003. 544 s. ISBN 80-7021-376-0, str. 51-66.

³⁶ Žebráci existovali odjakživa. Jejich životní problémy řešila charita, na kterou přispívali ti, co měli dostatek prostředků. Pro tento účel byly také zřízeny žebravé řády, které pečovaly o chudé, opuštěné a nemocné. Řády získávaly své prostředky z milodarů. Reformace se však snažila oprostit od čistého almužnictví. Tamtéž, str. 68-69.

S pomocí žebrákům se počítá už v Bibli, v Lk 14,13-14 čteme: „Ale dáváš-li hostinu, pozvi chudé, zmračené, chromé a slepé. Blaze tobě, neboť nemají, čím ti odplatit; ale bude ti odplaceno při vzkříšení spravedlivých.“

³⁷ Kapitola zpracována dle Dle IM HOF, Ulrich. *Evropa a osvícenství*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Překlad z německého originálu. 268 s., str. 15-75.

O společenských poměrech ve městech a vesnicích v Evropě více pojednává např. BLACK, Jeremy. *Dějiny Evropy: Evropa osmnáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2003. 544 s. ISBN 80-7021-376-0, str. 113-198.

1.4 Zhodnocení poměrů doby 18. století v Evropě

Doba osvícenství velkou měrou přispěla k faktu sekularizace světa. Postupné zesvětšňování samo o sobě nevyklučovalo další existenci církví a křesťanství, ale mělo vliv na postupné oddělení společnosti od církve a státu od náboženství. Křesťanské poselství zůstává, s dobou osvícenství se však jeho hodnota mění. Už od 16. století se věda vymaňuje a osamostatňuje od teologie. Proces vývoje měl v různých etapách lišící se intenzitu. Kritický rozum byl znakem svobody ducha a zasahoval do všech vzdělaných vrstev společnosti. Náboženské souvislosti pomalu ustupovaly jak z literatury, tak i z umění. Průmyslová revoluce měla v tomto čase výborné podmínky k expanzi. Stále více se ozývaly a vynikaly světské autority. Panovníci se snažili o podřízení církve státu a státním zájmům. Nastala doba radikálního myšlení, revolucí a vzpour³⁸, i když tyto byly stávajícími panovníky často potlačované. S osvícenstvím se definitivně uzavřela kapitola raného novověku a nejen v Evropě se otevřely nové možnosti a rozhledy života a poznání.

³⁸ Vzpoury proti tradiční autoritě panovníka např. Velká francouzská revoluce (1789), vzpoury proti Josefu II. v Rakouském Nizozemí a v Uhrách roku (1798), boj Irů za sociální práva a demokracii v irském povstání (1798), povstání donských kozáků za vlády Kateřiny II. tzv. Pugačovovo povstání (1773-1775). Dle BLACK, Jeremy. *Dějiny Evropy: Evropa osmnáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2003. 544 s. ISBN 80-7021-376-0, str. 483-489.

2. REFORMY V ČESKÝCH ZEMÍCH V 18. A 19. STOLETÍ

2.1 Panovnické reformy Marie Terezie

„Ve chvíli, kdy v cizině osvícenci už pozdravují příchod slunce osvěty, u nás temno přechodně ještě houstne.“³⁹ Těmito slovy naznačuje situaci počátku 18. století v Čechách a na Moravě J. M. Lochman.

V tomto období panoval v českých zemích ještě tuhý feudalismus. Po třicetileté válce významná část zemanstva opustila zemi a půda se soustředila v rukách velkostatkářů⁴⁰. Duchovenstvo i nadále ovládalo „ideologii myšlení“ a zároveň platilo za silnou skupinu feudální vrchnosti. Selský lid byl neúnosně vykořisťován daněmi a robotami, proto docházelo ke vzpourám. Rebelie však vedly k dalšímu napětí mezi jednotlivými vrstvami společnosti. Vrchnost nepokoje násilně potlačovala, ale stále naléhavější sociální otázku neřešila. Těchto nemalých problémů si začali všimnout i panovníci na trůně. Stále více si uvědomovali, že je nutné se jimi zabývat⁴¹, neboť ve státním zájmu není dobré vládnout nespokojenému a zbědovanému lidu.⁴²

2.1.1 Ekonomické a sociální reformy

Po smrti Karla VI. se na základě pragmatické sankce ujala vlády Marie Terezie. I když byla monarchie za vlády jejího otce pevná, od počátku vlády mladé panovnice nastalo nebezpečí ztráty některých zemí. Habsburská monarchie se točila ve víru válek o tzv. rakouské dědictví⁴³. V sedmileté válce přišla panovnice definitivně o Slezsko⁴⁴. Tato

³⁹ LOCHMAN, Jan Milič. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., str. 62.

⁴⁰ Třicetiletá válka skončila v roce 1648 uzavřením vestfálského míru. Ten znamenal příklon k absolutizmu (a tím i konec stavovské nezávislosti) a dodržování zásady „Cuius regio, eius religio“ (Koho území, toho náboženství). Ve třicetileté válce přišlo mnoho obyvatel o život a po válce se hodně lidí kvůli náboženskému přesvědčení ze země vystěhovalo. Nastaly obrovské pozemkové konfiskace, obyvatelstvo pokleslo oproti předválečné době na polovinu. Tato situace měla „optimální podmínky“ pro upevnění feudalizmu v českých zemích. VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutizmu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 21.

⁴¹ Od dob Marie Terezie je úmyslem napravit neblahé poměry v zemi. Těmto nápravám však nelze připisovat panovnický zájem humanitní, ale spíše zájem státní (upevňování panovnické moci a zvyšování efektivity státu) a ekonomický (navyšování finančních rezerv ve státní pokladně).

⁴² Dle LOCHMAN, Jan Milič. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., str. 61-65.

⁴³ Byly to celkem tři války v letech 1740-42, 1744-45, 1756-63. V těchto válkách zůstalo věrné Marii Terezií pouze Uhersko, které jí přislíbilo pomoc v boji o otcovské dědictví. Rakousko mělo za spojence Anglii, která mu pomohla finančně, i když Rakousko spíše potřebovalo vojenskou posilu. V roce 1745 byl uzavřen mír s Pruskem, panovnice se vzdala území Slezska, o které však nehodlala přijít natrvalo. Roku 1756 se uzavřela rakousko-francouzsko-ruská koalice, která chtěla porazit Fridricha II. Jeho novým spojencem se stala Anglie. Rusku vládla v této době carevna Alžběta I. Roku 1762 po její smrti, však nový ruský car Petr III. uzavřel

ztráta habsburské monarchie způsobila újmu politickou, ekonomickou i kulturní. Na druhé straně však odluka poněmčené a luteranizované provincie zřejmě prospěla budoucímu vývoji českého národního povědomí a zvláště českého jazyka.⁴⁵

Reformy Marie Terezie přicházely ve dvou vlnách.⁴⁶ Pro rozvoj v českých zemích byly významné, ale nutno říci, že zároveň podporovaly zesílení absolutistické moci panovníků habsburské monarchie. Jednou z nejvýznamnějších reforem na sklonku vlády Marie Terezie se stala reforma školství. Reforma zaváděla všeobecnou školní docházku pro děti ve věku 6-12 let. I když docházka dětí do školy nebyla stoprocentní, přece jen toto opatření vedlo k pozdějšímu vymizení negramotnosti v českých zemích.⁴⁷ K zásadním

s Pruskem mírovou smlouvu. O rok později byla v Paříži sepsána hubertusburská mírová smlouva, ve které se habsburská monarchie definitivně vzdala Slezska a Kladska a sedmiletá válka tak byla ukončena. BLACK, Jeremy. *Dějiny Evropy: Evropa osmnáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2003. 544 s. ISBN 80-7021-376-0, str. 12, 325-326, 339.

⁴⁴ Slezsko - jedno z nejvyspělejších a nejbohatších zemí habsburské monarchie, jeho obyvatelé se hojně živilí tkalcovstvím. Slezsko stojí na počátku třicetileté války proti Habsburkům. Značná část obyvatel není katolického vyznání, a proto ve válkách o rakouské dědictví inklinuje k protestantskému Prusku.

⁴⁵ Dle RAK, Jiří. *Dějiny země Koruny české II. Hlava II. Habsburská monarchie ve víru válek*. II. opravené a doplněné vydání. Praha: Paseka, 1993. 328 s. ISBN 80-85192-60-8, str. 22.

⁴⁶ První éra reforem nastala v letech 1748-1756. Původcem reforem byl slezský šlechtic hrabě Haugwitz. V roce 1748 vzniká první tereziánský katastr, který nahrazuje zastaralou evidenci pozemkové držby v Čechách a na Moravě. Katastr stanovil jednotný berní základ z čistých výnosů poddanských gruntů. „Decenální reces“ z roku 1748 byla smlouva mezi Marií Terezií a českými stavy, která panovníci na 10 let povolovala vybírání daní. Zemské sněmy po tuto dobu neurčovaly výši odváděných částek a panovnice měla zajištěný pravidelný příjem, který se stavy zavázaly platit (výše kontributu čítala 4,6 milionů zlatých z Čech, 1,5 milionu zlatých z Moravy a 245 000 zlatých ze zbylého Rakouského Slezska). Další změnou byl roku 1749 vznik „Direktoria pro veřejné a finanční záležitosti“, který nahradil dosavadní samostatnou českou a rakouskou dvorskou kancelář. Justice zůstala samostatnou složkou, kde nejvyšším orgánem byl Nejvyšší soudní dvůr ve Vídni. Výkonnou moc měla v rukách „Tajná státní konference“, nejvyšší instance výkonné moci však patřila Marii Terezií, která rozhodnutí konference mohla měnit (v praxi se to však stávalo zřídka). Další změnou bylo postátnění krajských hejtmanů. Již to nebyli stavovští hodnostáři odpovědní zemské správě, ale placení státní úředníci odpovědní výhradně Vídni. V této vlně reforem se také změnila měna, míry a váhy, které změna sjednotila.

Za druhou vlnou reforem (60. léta 18. století) stál kancléř Kounic. Týkala se reforem státní správy a ekonomického směru, kde vycházela z tzv. tereziánského kameralizmu, což byla kombinace merkantilizmu (viz pozn. 4) a fyziokratizmu – podle této teorie se bohatství státu odvozuje od půdy, jejíž produkty stát a společnost živí. Druhá vlna reforem zasáhla hluboce i do dalších oblastí života. Zpracováno dle VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 78- 97.

⁴⁷ Tzv. triviální školy měly být zřízeny v každé farnosti a děti v nich byly vyučovány v mateřském jazyce a naučily se to základní- číst, psát a počítat. Ve větších městech se zřizovaly hlavní školy, na kterých se vyučovalo výhradně německy. Žáci těchto škol se naučili orientovat v životě, ale „intelektuálové“ se z nich nestali. Další typ škol byly tzv. normální školy, které své absolventy připravovaly na učitelskou budoucnost a zřizovaly se v zemských městech - Praze a Brně. Reforma školství byla zakotvena ve Všeobecném školním řádu ze 6. prosince 1774. Zpracováno dle VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 104.

O tom, že vzdělanost obyvatelstva má markantní vliv na život národní, kulturní, sociální i společenský je nezpochybnitelné. A tak mimo jiné i školská reforma Marie Terezie stála u kolébky pozdějšího národního sebeuvědomování se a rozvoje země v Čechách a na Moravě. Toho důkazem je i článek našeho národního buditele Karla Havlíčka o 73 let později v příloze Pražských novin „Česká včela“ číslo 6 ze dne 19. ledna 1847, str. 24. Píše takto o zřízení nového typu školy - školy průmyslové: „...že zdravý pud nás vede, toho krásný důkaz poskytuje škola průmyslová. Jak se poprvé hlas ozval, našel všudy ozvěnu, což svědčí o řádné myslí v našem národu. Každé číslo novin to dokazuje. Národ cítí, že založení té školy zárodkem býti může k znamenitému převratu a k nové době v našem životě, totiž kutvoření zvláštního národního průmyslnictva, věci nyní předúležité, jelikož jeho síly v naší době světem hýbou. Ne však snad abychom v pouhém založení té školy naši

reformám Marie Terezie se řadila i tzv. raabizace⁴⁸, která měla zefektivnit hospodaření a rozdělit statky vrchnosti mezi sedláky⁴⁹. Přitom nešlo o naprostou konfiskaci majetku vrchnosti. Drobné usedlosti se měly sedlákům dědičně pronajímat, takže dosavadní robota by se změnila v pravidelné dávky, které pak sedláci za pronájem odváděli. Hlavní klad viděl její původce Raab v hospodářském zisku, protože nájemci se daleko pečlivěji starali o takto svěřenou půdu, než robotní nevolníci. Druhým kladem této reformy bylo zvýšení počtu obyvatelstva.⁵⁰ Konkrétní účinek této reformy můžeme doložit i z Památní knihy obce Stará Boleslav: „*Příznivý obrat v rozvoji Staré Boleslavě zahájily hospodářské opravy ke konci doby Tereziánské. Rozsáhlé plochy na východní straně městečka, písečné a neúrodné zvané Draholínem i Pískem, chráněné polohou před povodněmi Labskými, ustanovený k osídlení dle systému Raabova. Většinou byly plochy tyto majetkem panství, z části i kapituly. K nim přistoupily i obcí neúžitečné a tak roku 1777 vysazená nová ves císařských emfyteutů Draholín, která ale záhy zvaná Pískem. V účetní knize panství brandejského z roku 1778 uvádí se již 23 domkův emfyteutních na Písku, mezi nimi na straně Brandejské: č.1 Jana Zemana, č.2 Tomáše Černého... č.23 Matěje Jirmusa. Znenáhla domků na Písku přibývalo, až se jich čítalo r. 1833 71 a sice 51 na půdě brandejské a 12 na půdě kapitulní. Dle katastru Josefiňského z roku 1787 bylo ve Staré Boleslavě kromě 10 domů na mostě, které tehdy byly již z Boleslavi číslovány 77 domů, mezi nimi 7 císařských emfyteutů, 2 císařští a 9*

spásu jedinou hledali, nýbrž proto, že je prvním krokem k dalším pokrokům. My posud nemáme národní instituce, pevné útvary, ve kterých moc velká spočívá, nýbrž jsme sobě pozůstaveni, a každý z nás je zlomkem síly... Jen spojení nás udrží... Nesvornost je naše stará kletba.“ Dle internetového zdroje <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=1&id=544853>> [cit. 2014-1-2].

⁴⁸ Nebo též „raabovský emfyteut“. Původcem raabizace byl dvorní rada Raab. Vrchnost na svých statech často raabizaci odmítala, byla zavedena pouze na 105 panstvích. Idea této reformy se nezrodila bezdůvodně. V letech 1770-1771 byl v Čechách velký hladomor z důvodu katastrofální neúrody. Rok 1772 přinesl zase velké sucho. K tomu se přidaly problémy s „robotou poddaných“, kterou vrchnost často brutálně zneužívala, narůstaly nepokoje a předzvěst bouře byla na světě. Selské povstání plně propuklo v roce 1775. Bylo vrchností potlačeno, ale „robota“ poddaných se musela řešit. A tímto řešením byl nejen nový robotní patent z 13.8.1775, ale ulehčení života poddaných měla přinést i raabizace. VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 105-109. Více o tom také SLAVÍK, Bedřich. *Od Dobnera k Dobrovskému*. I. vydání. Praha: Vyšehrad, 1975. 336 s., str. 144.

⁴⁹ V Schönfeldských císařských královských pražských novinách č. 6 ze dne 10.2.1787 se na str. 44 se dočteme toto oznámení: „*Statky vyzdviženého kláštera Benediktinského v Sázavě nyní skrze Brandejského pána vrchního dle Raabovského návržení dělejí se mezi poddané; po skončení toho také všechny statky přínaležící Pražskému Arcibiskupství podle téhož návržení rozdělený býti mají.*“ Dle internetového zdroje <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=&id=186891>> [cit. 2014-1-3].

⁵⁰ Dle LOCHMAN, Jan Milič. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., str. 64-68.; srov. VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 104-110.

*proboštských baráčníků. Takže v roce 1844 čítalo se 145 domův a 1572 obyvatel, z nichž 74 domův a 780 obyvatel pod pravomocí kapitulní.*⁵¹

Marie Terezie od roku 1765, po smrti svého manžela⁵² vládla spolu se svým synem Josefem II. Žezlo však v dědičných zemích držela v rukou pevně až do své smrti v roce 1780⁵³, což mladý spoluvladař nesl těžce.

2.1.2 Vznik reformního katolicismu a jeho pronikání do Čech

V první polovině 18. století v Římě vzniká reformní katolicismus⁵⁴, který se pak šíří do Evropy. Je to směr zahrnující maurinskou učenost⁵⁵ a umírněný jansenismus⁵⁶. Italský katolický kněz Ludvík Antonín Muratori⁵⁷ byl propagátorem myšlenek tohoto směru. Jeho spisy měly vliv na vývoj osvícenství⁵⁸. Muratori si dopisoval s nejznámějšími učiteli své

⁵¹ Dle digitalizované publikace z roku 2007 *Pamětní kniha obce Staré Boleslavi se zápisy z let 1836-1951*, uložené v Knihovně Městského úřadu Brandýs nad Labem- Stará Boleslav pod př. č. 185.253/08, signatura 60 XU.

⁵² František I. Štěpán Lotrinský (vládl v Římské říši a na Těšínsku v letech 1745-1765).

⁵³ O vládě Marie Terezie píše i první profesor české řeči František Martin Pelcl ve svých Pamětech, kde se o vládě panovnice v Čechách vyjadřuje velmi kriticky. Říká, že Rakušanům byla matkou, Čechům však macechou. Kritizuje ji za odstoupení Slezska Fridrichu II., za opatření císařské koruny pro svého manžela Františka Lotrinského. Kritizuje i její nařízení z roku 1776, že latinskou školu nemůže studovat ten, kdo by neuměl německy, čímž měla dle Pelcla přispět k vyloučení Čechů za studií. Dále nelibě nese i zřízení cenzurní komise a zvyšování daní. Dle PELCL, František Martin, *Paměti*. Praha: III. Třída České Akademie věd a umění, 1931. 102 s., str. 13, 16.

⁵⁴ Současná historička TINKOVÁ, Daniela. *Jakobíni v sutaně*. I. vydání. Praha: Argo, 2011. 359 s. ISBN 978-80-257-0441-7, str. 33 charakterizuje „reformní katolicismus“ nebo též „katolické osvícenství“ jako „...fenomén, který označuje proud konce 18. a počátku 19. století, ovlivněný jansenizmem a z části německým protestantizmem. Přinášel kritický pohled na stávající církevní zřízení i na formy praxe duchovního života... akcentoval i světské, politické zájmy...odmítal smyslově orientovanou barokní zbožnost...stavěl důraz na zkoumání Písma a návrat k pramenům víry... Za hlavní cíle si kladl omezení papežské moci, zřízení zemských církví, reformy klášterů, změny v bohoslužbách...zlepšení duchovní péče na té nejnižší úrovni farářů a kaplanů.“ Tinková uvádí (str. 34), že klasické české dějepisectví se snažilo vyzdvihnout v osvícenství proticírkevní rysy a zaměřovalo se především na kněze typu Dobrovského, Dobnera, Bolzana, za referenční dílo považuje Wintrův „Josefinismus a jeho dějiny“. Diferencovanější přístup Tinková nalézá až u autorů posledních desetiletí. Na druhé straně církevní české dějepisectví nedokázalo překonat nedůvěru vůči osvícenství i josefinismu a tyto dva směry spojuje s „odpadnutím od církve“.

⁵⁵ Tvůrcem francouzské školy maurinů byl Jean Mabillon (1632-1707), benediktinský mnich a historik, zakladatel moderní kritiky založené na pramenech. Dle WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. I. vydání. Praha: Jelinek, 1945. 383 s., str. 14, srov. SLAVÍK, Bedřich. *Od Dobnera k Dobrovskému*. I. vydání. Praha: Vyšehrad, 1975. 336 s., str. 24.

⁵⁶ Jansenismus-směr ovlivněn myšlenkami holandského teologa Kornélie Jansena. Směr uznával učení sv. Augustina a požadoval očistu náboženského života. Jansenisté usilovali o zachování katolické církve, ale uvědomovali si, že tato církev nutně potřebuje změny. Vystupovali proti protestantizmu, hlavně proti kalvinizmu.

⁵⁷ Muratori byl ředitelem ambroziánské knihovny v Miláně a editor pramenů k italským dějinám.

⁵⁸ Ve střední Evropě se právě jansenismus měl podílet na utváření katolického osvícenství. Stoupence jansenizmu však postupem času nahradili ti, kteří měli k jansenizmu velice blízko, projevil se však u nich vliv pokročilého protestantského osvícenství. Vztah jansenizmu a osvícenství charakterizuje TÁBORSKÝ, Josef. *Reformní katolík Josef Dobrovský*. I. vydání. Brno: L. Marek, 1997. 169 s., str. 24 takto: „Moravští jansenisté se snažili nalézt kompromis. Souhlasili s reformami a stavěli se proti barokní zbožnosti, nepřáli si však osvícenství, které by nebylo vázáno žádnými ohledy. Před jejich očima stále citelněji vyvstával rozpor mezi tzv. pravým osvícenstvím, jímž rozuměli svoji náboženskou reformní politiku, a osvícenstvím nepravým, které představovalo ničím nebržděný osvícenský proud. Mnozíci se radikalizace jednotlivců však dávala zřetelně tušit, že jansenismus

doby, ke kterým patřil také Leibniz. V 18. století se tak tiskly v Německu překlady reformně-katolických děl Muratoriho, v Itálii zase překlady děl Leibnize. Muratori a především Jean Mabillon byli považováni za zakladatele dějepisectví kriticky zkoumajícího historické prameny⁵⁹. Pomocí metody historického zkoumání pramenů benediktinský mnich Ziegelbauer⁶⁰ spolupracoval na vzniku rakouského dějepisectví. Opat benediktinského dvojkláštera Břevnov - Broumov Beno Löbel chtěl, aby se Ziegelbauer podílel i na sepsání českých dějin.⁶¹ Také česká šlechta si přála věnovat větší pozornost mateřské řeči a dějinám⁶², které se měly přednášet novým způsobem. Požadavek předložila jezuitům, ale ti ho odmítli. Proto se této příležitosti chopili Ziegelbauer s Löblem. Společně chtěli založit též tereziánskou akademii, na které vedle šlechticů měli studovat i měšťané. Prostředky pro vznik akademie měl poskytnout dvojklášter Břevnov - Broumov. Velkolepou myšlenku však znedůvěrohodnili jezuité a zhatil ji nedobrý finanční stav dvojkláštera, který se vyčerpal ve válkách o Slezsko. Z těchto důvodů se zřízení akademie neuskutečnilo. Pro obtíže s cenzurou nebylo vydáno ani Ziegelbauerovo pramenné dílo k českým dějinám *Bibliotheca scriptorum bohemiorum*⁶³.

Ziegelbauer se stal členem učené společnosti Societas Incognitorum, kterou založil svobodný pan Josef Petrasch v Olomouci roku 1745. V mládí byl Petrasch sekretářem Evžena Savojského. Prostřednictvím Ziegelbauera navázala společnost vztahy s vědeckým evropským světem. Společnost vyvíjela literární činnost, na poli vědy chtěla spolupracovat s protestanty. To vzbudilo odpor u jezuitů, kteří řídili cenzuru a tak svobodná činnost

svou roli dohrál; s osvícenstvím mohl kráčet ruku v ruce jen tak dlouho, dokud nad shodami v některých otázkách nenabýly vrchu hluboké rozpory. Požadavky, které jansenisté považovali za definitivní, byly pro rozhodné osvícence polovičaté... jansenismus musel vyklidit pole...roku 1784 se jeho konci dostalo symbolického zpečetění: Josef II. propustil posledního jansenistického zpovědníka a nahradil ho exjezuitou.“

⁵⁹ Proti středověké formě dějepisectví jako pouhého encyklopedického a neutříděného vědění o minulosti vzniká v osvíceném období historiografie jako věda, tedy soustava poznatků vzešlých z historicko-kritického bádání pramenů. Dle KUTNAR, František a MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. II. přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 1065 s. ISBN 80-7106-252-9, str. 143.

⁶⁰ Magnoald Ziegelbauer (1689-1750).

⁶¹ Více o počátcích historického zkoumání pramenů v Čechách a na Moravě viz SLAVÍK, Bedřich. *Od Dobnera k Dobrovskému*. I. vydání. Praha: Vyšehrad, 1975. 336 s., str. 21- 29.

⁶² Záměr české šlechty byl spíše politického charakteru v souvislosti s historickým bádáním. Šlechta hledala proti silicímú panovnickému absolutizmu a centralizmu posilu v „minulosti“. Tamtéž, str. 143-144.

⁶³ V rukopise zůstalo i dílo rajhradského benediktína Josefa Bonaventury Pitera (1708-1764), který celý život pracoval s historickými prameny a připravil dvě edice českých vyprávěcích pramenů *Scriptores rerum bohemiarum* a rozsáhlou sbírku listin týkajících se církevních dějin moravských *Monasticon Moraviense Diplomatico-historico-chronologicum*. Plány Ziegelbauera a Pitera uskutečnila až další generace historiků v čele s piaristou Gelasiem Dobnerem (1719-1790). Dle KUTNAR, František a MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. II. přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 1065 s. ISBN 80-7106-252-9, str. 145-147.

společnosti byla zapovězena. Ztroskotaly i záměry Societas incognitorum a společnost zanikla.⁶⁴

2.1.3 Tereziánský osvícenský katolicismus

Marie Terezie pocházela z katolického rodu Habsburků. Již císař Ferdinand III.⁶⁵ uplatňoval zásadu o neomezeném právu panovníka na prosazování konfese „ius reformandi illimitatum“⁶⁶. Otec Marie Terezie Karel VI. byl zbožný katolík⁶⁷ a vystupoval přísně proti zastáncům luterského hnutí⁶⁸, no vlivem politických, společenských i sociálních změn v celé Evropě začali na habsburském císařském dvoře působit jansenisticky smýšlející učenci, kteří měli stále větší vliv na své panovníky. Tito vzdělanci si uvědomovali nutnost nápravy katolické církve. Patřili mezi ně např. osobní lékař Karla VI. Garelli⁶⁹, osobní lékař Marie Terezie van Swieten⁷⁰, nebo Martini⁷¹ - vlivný vychovatel pozdějších císařů – Josefa II. a Leopolda II.⁷²

⁶⁴ Zpracováno dle WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. I. vydání. Praha: Jelínek, 1945. 383 s., str. 18-25. Více o tom také SLAVÍK, Bedřich. *Od Dobnera k Dobrovskému*. I. vydání. Praha: Vyšehrad, 1975. 336 s., str. 17-42.

⁶⁵ Vládl v letech 1637- 1657.

⁶⁶ Neomezené právo reformovat.

⁶⁷ Vládl v letech 1711- 1740. Ač Karel VI. hájil tvrdě katolickou víru, v roce 1722 v rámci hospodářské osídlovací politiky požádal Arnošta Ludvíka z Hesenska-Darmstadtu o bezplatné propuštění poddaných, kteří by měli zájem přestěhovat se do Sedmihradska. Hesensko-Darmstadtsko byla země luterského vyznání. Císař musel přislíbit lankraběti zachování vyznání pro přistěhovalce, a tak se Banát (v Sedmihradsku-dnešní západní část Rumunska) stal kompaktním územím osídleným německým luterským obyvatelstvem. Za Marie Terezie transmigrace do Sedmihradska pokračovala. Dle MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. I. vydání. Praha: Mladá fronta, 1999. 240 s. ISBN 80-204-0741-3, str. 11.

⁶⁸ V roce 1731 se ze Salcburku (součást rakouského mocnářství) a jeho okolí vystěhovalo do Pruska kolem 23.000 nekatolíků. V této době už pronásledování pro víru nebylo běžnou záležitostí. Dle WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. I. vydání. Praha: Jelínek, 1945. 383 s., str. 19.; srov. MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. I. vydání. Praha: Mladá fronta, 1999. 240 s. ISBN 80-204-0741-3, str. 9.

⁶⁹ Garelli měl za přítele Bernarda van Espena profesora kanonického práva lovaňské univerzity, který vystupoval proti výlučné papežské moci. „Věrní Římu“ belgičtí biskupové ho tak pronásledovali, že musel utéct a na útěku zemřel. Jezuité patřili mezi papeži oddané služebníky a Garelli jim na císařském dvoře „dobrou reklamu“ nedělal. Roku 1735 vydal Karel VI. výnos, kterým zrušil jezuitům „monopol na výchovu“ a mládeži se začali věnovat také piaristé. V roce 1749 pak byli jezuité vyloučeni z úřadu cenzury ve Vídni a v roce 1773 byl jejich řád papežem Klementem XIV. zrušen. Dle WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. I. vydání. Praha: Jelínek, 1945. 383 s., str. 26-27, 30,32-33,37 a dle WINTER, Eduard. *Tisíc let duchovního zápasu*. Vytiskl Přerov: Jar. Strojil, 1940. 301 s., str. 206.

ŘÍČAN Rudolf. *Od úsvitu reformace k dnešku*. Praha: Ymca, 1947. 408 s., str. 260-261 píše: „Panovníci katolické církvi oddaní, nechtěli snášet papežovo panství. Jeho moc rychle upadala...katolictví sláblo i vnitřně...Jezuité...nebyli již tak nezištně obětavě horliví pro věc církve. Dovedli-proti zásadám řádu-vzdorovat papeži. Pěstovali vlastní mocenské zájmy. Kuli pikle proti vládám, které omezovaly jejich obchodní činnost... Věci dospěly tak daleko, že byli vyhnáni z Portugalska...ve Francii soud prohlásil..., že jezuitská morálka ohrožuje stát. Jezuitský řád byl pak ve Francii zrušen. Konečně v roce 1773 zrušil řád sám papež.“

⁷⁰ Gerhard van Swieten, nizozemský lékař, od roku 1745 osobní lékař Marie Terezie, byl také členem společnosti Societas incognitorum.

⁷¹ Karel Antonín Martini.

⁷² Dle WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. I. vydání. Praha: Jelínek, 1945. 383 s., str. 33-37.

V roce 1713 vydal papež Klement XI.⁷³ bulu Unigenitus⁷⁴, která byla namířena proti jansenistům. Vídeň tuto bulu v roce 1715 přijala. V belgickém Nizozemí působil v této době jako rakouský místodržící princ Evžen⁷⁵, a ten vydal příkaz mlčení o existenci buly. V roce 1723 podal Karlu VI. zprávu o náboženských nepokojích ve Francii, které vznikly v důsledku sporů o bulu Unigenitus a odůvodnil své zamítavé stanovisko k přijetí tohoto papežského nařízení. Karel VI. Evženovo stanovisko uznal. Díky postoji prince Evžena se tak Nizozemí stalo branou pro vnikání jansenizmu do rakouských zemí.⁷⁶

Tereziánský reformní katolicismus se rodil pomalu a přirozeně z myšlenek a vlivu tzv. „Vídeňských velikánů“, ke kterým patřili osoby z blízkosti Marie Terezie - van Swieten, její zpovědník Müller⁷⁷, světící biskup Stock⁷⁸ a právník Martini. Později se ke čtveřici přidali i baron Kresl⁷⁹ a opat Rautenstrauch. Také „duch doby“ působil na nadcházející reformní změny.

Marie Terezie byla od dětství obklopena přítomností jezuitů⁸⁰, kteří ji vzdělávali a budoucí panovnice k nim měla vřelý vztah. Jejím zpovědníkem byl od počátku jezuita P. Kampmiller. Ten posléze oslepl a vlivem van Swietena se dostal do blízkosti panovnice nový zpovědník - probošt augustiniánského kláštera ve Vídni Müller⁸¹.

Když se Marie Terezie ujala vlády, zůstávaly v platnosti tvrdé mandáty vydané Karlem VI. A právě v této době začínají prudce zesilovat jak protijezuitské nálady, tak i projevy

⁷³ Pontifikát v letech 1700-1721.

⁷⁴ Na základě platnosti této buly se v roce 1717 museli jansenisté vystěhovat z Francie, nový domov našli v Nizozemí. Dle WINTER, Eduard. *Tisíc let duchovního zápasu*. Vytiskl Přešov: Jar. Strojil, 1940. 301 s., str. 201.

⁷⁵ Evžen Savojský rakouský vojevůdce francouzského původu, v letech 1716-1724 nizozemský místodržitel. Jansenismus podporoval nejen proto, že byl vzdělaný, ale také proto, že francouzský královský dvůr byl proti tomuto hnutí a princ v roce 1683 z Francie uprchl a uplatnil se jako výborný vojevůdce straně nepřátelského Rakouska.

⁷⁶ Odstavec zpracován dle WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. I. vydání. Praha: Jelínek, 1945. 383 s., str. 26-28.

⁷⁷ P. Ignác Müller.

⁷⁸ Ambros Simon Stock, vídeňský kanovník, jenž od r. 1760 řídil teologické vyučování v celém Rakousku. Dle WINTER, Eduard. *Tisíc let duchovního zápasu*. Vytiskl Přešov: Jar. Strojil, 1940. 301 s., str. 201.

⁷⁹ Sudetský německý baron, prostřednictvím jeho osoby byl spojen s jansenizmem Seibtův kruh v Praze, pro osvícenství v sudetských zemích velmi důležitý. Kresl byl také původcem spojení jansenizmu se svobodným zednářstvím, kterému předsedal jako provinciální velmistr. Svobodné zednářství mělo vedle jansenizmu největší význam pro osvícenství v sudetských zemích. Dle WINTER, Eduard. *Tisíc let duchovního zápasu*. Vytiskl Přešov: Jar. Strojil, 1940. 301 s., str. 203.

⁸⁰ Nebo též Tovaryšstvo Ježíšovo bylo jedním z největších řeholních řádů katolické církve. Řád vznikl v době reformace, založil ho Ignác z Loyoly v roce 1534. Řád se věnoval hlavně vzdělávací a misijní činnosti. Měl pevnou podporu papeže Klementa XIII. (pontifikát 1758-1769). Jeho nástupce papež Klement XIV (pontifikát 1769-1774) jezuitský řád zrušil. V roce 1814 byl řád znovuobnoven papežem Piem VII. (pontifikát 1800-1823). Mezi jeho členy patřili např. Bohuslav Balbín, Antonín Koniáš, Josef Dobrovský, Karel Rahnem, ale i současný papež František.

O jezuitěch a jejich působení v Čechách více pojednává ve své publikaci ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*. I. vydání. Praha: Mladá fronta, 1995. 245. s. ISBN 80-204-0471-6.

⁸¹ Müller byl v roce 1767 jmenován mimořádným zpovědníkem panovnice, pocházel z Valtic na jižní Moravě. Dle WINTER, Eduard. *Tisíc let duchovního zápasu*. Vytiskl Přešov: Jar. Strojil, 1940. 301 s., str. 202.

evangelického lidového hnutí ve východních Čechách a na Moravě. Čeští nekatolíci dokonce podali do Vídně žádost o toleranci. Dvůr jim nejen nevyhověl, ale přikročil k protiakci, která vyvrcholila konfiskací 4 000 ks knih, vězněním a transmigrací 300 osob. V roce 1774 byl dokonce napsán list adresovaný pruskému králi Fridrichovi, ve kterém čeští nekatolíci žádali, aby se za jejich potlačovanou víru přimluvil u mladého Josefa II., popřípadě zasáhl i vojensky.⁸² Jak jsem uvedla v předešlé kapitole, musela Marie Terezie od počátku své vlády bojovat o udržení dědictví habsburské monarchie. Pruský král Fridrich II. jí byl zdatným soupeřem. Jeho země měla vždy otevřenou náruč pro exulanty nekatolického vyznání. A panovnice si musela dobře uvědomovat, že ti, kteří odcházejí ze svého domova přinesou užitek zemi, která se pro ně stane novým domovem⁸³, a budou vděčnými a oddanými poddanými novému panovníkovi. Jako příklad uvádím zprávu, která se objevila v Schönfeldských císařských královských pražských novinách v roce 1787, jako vzpomínka a poděkování pruskému králi v době odchodu exulantů ze země: „*Dne 13. máje v Berlíně česká osada držela padesátiletou památku vystavění svého chrámu. Protestanti českí, kteří skrz náboženství ze své vlasti odešli, byli v 1732 a v následujících letech od krále Fridricha Viléma I. do Berlína nejmilostivěji přijati. Ten snášenlivý mocnár dal Čechům na své outraty léta 1735 až do 1737 chrám Betlémský ve Fridrichovu městě vystavěti, ke kterémuž on nejprve jednoho, pak ještě jiného českého kazatele dosadil, který až podnes z královského důchodu svůj plat bere. Dne 12. máje 1737 držela tehdáž ta česká osada v nově vystavěném chrámu své první služby Boží.*“⁸⁴

V roce 1775 nespokojenost sedláků se sociálními⁸⁵, právními a náboženskými poměry vygradovala v selské povstání.⁸⁶ Houfy rolníků táhly od panství k panství. Vzbouřenci napadali mimo jiné i katolické duchovenstvo a prováděli obrazoborectví. Státní moc musela zakročít. Sedláci neměli proti vyzbrojeným vojákům šanci a byli poraženi. Povstání ukázalo pravou skutečnost, že protireformační postup dvora a církve často provázený násilím, vězněním a inkvizicí neobrátilo nekatolíky na katolickou víru, ale mělo přesně opačný

⁸² Zpracováno dle LOCHMAN, Jan Milič. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., str. 115-117.

⁸³ I nová ekonomická politika merkantilizmu dávala důraz na populaci a demografickou stránku vývoje země.

⁸⁴ Schönfeldské císařské královské pražské noviny, číslo 25, ze dne 23.6.1787, str. 199. Dle internetového zdroje <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=&id=186910>>[cit. 2014-1-15].

⁸⁵ Bouře povstání se šířily jako lavina z východních Čech na západ. Opíraly se o zvěsti, že prý Marie Terezie vydala „zlatý patent“, který ruší robotu v plném rozsahu a „zlé vrchnosti“ to poddaným zatajují a nutí je robotovat protiprávně. Dle VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 107-108.

⁸⁶ Marie Terezie v roce 1750 vydala patent o tom, že vrchnost má ctít práva poddaných. Ti měli robotovat 3 dny v týdnu, což vrchnost (duchovní i světská) často porušovala. Za jednoho z největších vykořisťovatelů byl označován arcibiskup hrabě Příchofský. Motivy nepokojů vycházely z oblasti sociální, která však byla úzce propojena s oblastí církevní. Dle WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. I. vydání. Praha: Jelínek, 1945. 383 s., str. 171- 172.

charakter. Císařovna pod tlakem okolností schválila mírnější postup, který spočíval hlavně v pokojné výchově a vzdělávání a vydala nový robotní patent, ve kterém rozdělila poddané do 11 tříd. Ti nejchudší robovali jen 13 dnů do roka, nejbohatší pak tři dny v týdnu.⁸⁷

Když pak v roce 1777 exjezuitští misionáři chtěli odhalit „tajné evangelíky“ a na Valašsku oznámili, že byla vyhlášena náboženská svoboda, přihlásilo se k evangelickému vyznání asi 48 000 osob⁸⁸. Misionáři předpokládali, že tito evangelíci budou potrestáni a „kacířství“ konečně vyhubeno. Situace se však vyvíjela jiným směrem. Panovnice nechtěla na svém území nekatolíky a určila státního radu Kresla k vyřešení situace. Kresl Valašsko procestoval a delegoval tři kněze, kteří měli zahájit protiakci. Probošt Leopold Hay z Mikulova, kapitulní děkan Ferdinand Kindermann ze Schulsteinu a probošt Witolla z Probstdorfu v dolním Rakousku se vydali na misi. Cestu po Valašsku zahájil Hay často doprovázený Witollou. V jednání s duchovními i s lidem byl velice opatrný a obezřetný. Witolla měl za úkol sepsat provolání k farářům, Kindermann měl na starosti školství. Moravanům nabídl vydání dostatečného počtu učebnic pro děti v mateřském jazyce. Hay při setkávání s lidmi chtěl znát příčiny odpadlictví. Na této misi žádal o předložení evangelických knih, které prohlížel, diskutoval o nich a pak je zase vracel zpět. Zdůrazňoval sedlákům to, co měly obě vyznání společné, modlíval se s nimi Otčenáš. Osobně se věnoval i farářům a snažil se, aby jeho mise nepůsobila oficiálním dojmem, chtěl vzbudit důvěru a osobní zájem. Takovýmto způsobem chtěl zachránit evangelíky pro katolické vyznání. Hay věděl, že jeho mise bude těžká, ale vyzbrojil se trpělivostí a konal. Vyslechl si všechny stížnosti na nedostatky a přislíbil jejich řešení.⁸⁹ Do Vídně napsal: „*Tam ovšem není možno ani vystěhovati, ani přemístiti tisíce poddaných a musí se pomýšleti na takové prostředky, jak je udržeti a časem opět získati pro jednotu.*“⁹⁰ Hay⁹¹ racionálně vyhodnotil situaci, že násilí by

⁸⁷ Dle LOCHMAN, Jan Milíč. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., str. 119; VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 107-109.

⁸⁸ Počet přihlášených se v jednotlivých publikacích liší: „48.000 evangelíků“ uvádí WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. I. vydání. Praha: Jelínek, 1945. 383 s., str. 172; „12.000 evangelíků“ uvádí ŘÍČAN Rudolf. *Od úsvitu reformace k dnešku*. Praha: Ymca, 1947. 408 s., str. 264; „4.000“ evangelíků uvádí LOCHMAN, Jan Milíč. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., str. 119.

⁸⁹ Text odstavce zpracován dle WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. I. vydání. Praha: Jelínek, 1945. 383 s., str. 172-177.

⁹⁰ Citace tamtéž, str. 177.

⁹¹ Hay se po této misi stal biskupem královehradeckým (1780-1794). WINTER, Eduard. *Tisíc let duchovního zápasu*. Vytiskl Přerov: Jar. Strojil, 1940. 301 s., str. 217 píše: „*Leopold Hay se velmi zasloužil o katolické osvícenství. Poněvadž také biskup litoměřický Valdštejn byl stoupencem osvícenství, a hrabě Schafgotsch, první na biskupském stolci budějovickém, zřízeném za Josefa, byl rovněž osvícencem, působila tak v osmdesátých letech celá česká hierarchie, až na pražského arcibiskupa Příchovského, v duchu osvícenství. Na Moravě tomu nebylo jinak.*“

v tomto případě bylo kontraproduktivní. Přesto Hayova mise byla zcela jiná, než předchozí mise jezuitů a přispěla k uklidnění situace na Moravě. Trvala tři roky, evangelické hnutí však na Valašsku potlačeno nebylo. I když nebylo uznáno de jure, vynutilo si respekt de facto.⁹² Zprávy, které do Vídně z této mise přicházely, daly později základ k tolerančnímu patentu Josefa II⁹³.

Mezi osoby mající vliv na Marii Terezii patřil i kancléř Kounic⁹⁴. Jako mladý studoval na protestantských univerzitách v cizině, navštívil Holandsko a Anglii, kde se formoval jeho osvícenský postoj, který uplatňoval i na vídeňském dvoře. K situaci na Valašsku se vyjadřuje v duchu nové doby. Ostře zavrhuje bezohlednou církevní politiku vůči nekatolíkům. Říká: „Panovník má právo nepřipouštět do své země nekatolíky. Jestliže se však vyskytnou mezi jeho obyvatelstvem, má je trpět. Rozhodně je pak falešné vystupovat proti nim násilím. Takový

SKALICKÝ, Karel v periodiku Listy, dvouměsíčník pro kulturu a dialog č. 6/2004 uvádí, že pro svůj smířlivý postoj byl ve své době Hay vnímaný katolickou církví kontroverzně, hlavně po vydání svého Okružního listu ze dne 20.11.1781, ve kterém vyzývá katolické kněze k umírněnosti, lásce a přívětivosti. Konkrétní pokyny tohoto listu zní: „Je třeba, abyste se na svých kazatelkách zcela zdrželi jakéhokoliv kázání, které prohlubuje rozpory... Kazatelna je místem pro výklad evangelia, které připadá na neděli či svátek, výklad zaměřený na spásu duší a na dobro společnosti... „Není třeba vyčítat – hovoříme k vám slovy svatého Jana Zlatoústého – ani napadat, ale napomínat, ne obviňovat, ale radit, ne s pýchou útočit, ale s láskou napravovat, ne jako nepřítel, který žádá pomstu, ale jako lékař, který chystá lék.“ V druhém pokynu pak stojí za povšimnutí tato slova: ... “Vězte proto, že nikdo nesmí rušit domácí klid žádné rodiny, prohledávat skryše v domech, či pod jakoukoliv záminkou nějakou knihu zabavit. Komu je dána svoboda svědomí a vyznání, tomu má být ponecháno bez újmy také to, co se týká útěchy jeho duše nebo náboženství, které vyznává.”

Pozdější královehradecký biskup a dnešní pražský arcibiskup Dominik Duka hodnotí svého předchůdce Haje takto: „Historický vývoj potvrdil správnost postoje biskupa Haje k jinověrcům. Pokojná rekatolizace východočeského regionu byla tak prosazena územní reorganizací, která vytvořila hustou síť farností a farních škol. Smířlivé gesto k jinověrcům nastolilo novou atmosféru, která zde prospěla náboženskému životu. Publikování tohoto dokumentu je jak projevem vděčnosti, tak přihlášením se k zásadám tolerance, kterou ekumenismus proměnil z pasivního soužití k životu ve vzájemně uctě a evangelní spolupráci.“ Dle internetového zdroje <<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=046&clanek=060406>>[cit. 2014-1-20].

Pastýřský list Hayův přeložil a vydal V. M. Kramerius pod názvem „Cirkulární spis pana z Haje, biskupa královehradeckého, na duchovenstvo osady jeho strany tolerancí, od Matěje Václava Kramériusa na žádost jiných do češtiny přeložený, Praha 1782“.

O tomto listě se zmiňuje i WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. I. vydání. Praha: Jelinek, 1945. 383 s., str. 178-179 a LOCHMAN, Jan Milič. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., str. 179-181.

⁹² Dle LOCHMAN, Jan Milič. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., str. 122.; srov. WINTER, Eduard. *Tisíc let duchovního zápasu*. Vytiskl Přešov: Jar. Strojil, 1940. 301 s., str. 217-218; srov. WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. I. vydání. Praha: Jelinek, 1945. 383 s., str. 171-177.

⁹³ Josef II. v této situaci doporučuje matce jednat shovívavě s odpadlíky. Píše jí: „Nebude-li této metody přijato, nezachrán se tím více duší, spíše se ztratí více užitečných a potřebných těl. Neshoduje se s mými zásadami konat věci jen napolo; je třeba buď plné svobody kultu, nebo musíte ze všech svých zemí vyhnat všechny, kdo nevěří totéž co Vy a k zvykání stejného Boha nepřijímají stejné formy jako Vy.“ Císařovna byla ovlivňována v této věci i hrabětem Blümengem z dvorní česko-rakouské kanceláře, který doporučoval tvrdý postup, ale Josef II. matce dokonce pohrozil, že v případě tvrdého zásahu se bude od její politiky distancovat a odstoupí od spoluvladařství. Dle MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. I. vydání. Praha: Mladá fronta, 1999. 240 s. ISBN 80-204-0741-3, str. 25; srov. ŘÍČAN Rudolf. *Od úsvitu reformace k dnešku*. Praha: Ymca, 1947. 408 s., str. 264-265.

⁹⁴ Václav Antonín z Kounic (1711-1794) pocházel z moravské šlechtické rodiny, působil jako diplomat a vyslanec, byl členem svobodozednářské lóže ve Vídni.

postup jasně odporuje křesťanským zásadám a příkladu Kristovu.“⁹⁵ Takovýto osvícenský postoj v této době už nebyl ojedinělý.

Tereziánský reformní katolicismus by se dal označit za první epochu josefinizmu rozdělenou do dvou období. První etapa tzv. „pronikání“ probíhala za života van Swietena v letech 1745-1772, druhá epocha tzv. „doba nadvlády“ se dá zařadit do let 1772-1780.

2.2 Panovnické reformy Josefa II.

Samostatná vláda Josefa II. nastala v období let 1780-1790. Josef II. byl osvícenským panovníkem, velkým reformátorem a pracovitým vladařem⁹⁶. Prohlašoval: *„Protože dobro nemůže být než jedno, totiž to, jež se dotýká všeobecná a největšího počtu, a protože rovněž provincie říšské tvoří jen jediný celek, a nemohou sledovat než jeden cíl, třeba jest nevyhnutelně, aby pominuly řevnivosti, předsudky, jež až dosud častěji mezi provinciemi a národy působily toliko zbytečného psaní... Národnost, náboženství nesmí při tom všem tvořit žádný rozdíl a všichni musí jednat jednosvorně jako bratři v jediném mocnářství pro společný prospěch.*“⁹⁷ Tyto slova vystihují leccos o myšlení a názorech Josefa II. Je z nich cítit opravdový zájem o prospěch všech, o společné budování mocnářství bez nevráživosti a zloby, pod taktovkou společného cíle, kde ani národnost, ani náboženství nebude lidem důvodem k nepřátelství. Mezi řádky se také dá vyčíst i to, že jeden celek, který vede k jednomu cíli, musí mít i jednu správu, zvláště tehdy, když do jedné monarchie spadají území a obyvatelstva různých národů. Správa takového území se dá označit jako centralistická politika jednoho absolutního vladaře. Politika centralizmu zákonitě omezuje vliv stavů a zároveň posiluje měšťanskou vrstvu, která se uplatňuje v státě placených úřadech.

Syn Marie Terezie v matkou započatých reformách pokračoval ještě s daleko větší razancí, odhodlaností a přesvědčivostí. Už rok po její smrti dovedl k cíli dvojí reformu vydáním tzv. patentu o zrušení nevolnictví a patentu tolerančního.

2.2.1 Zrušení nevolnictví

Patent o zrušení nevolnictví vyšel 1. listopadu 1781. Definitivně odstranil tuhé poddanství. V praxi to znamenalo, že poddaní již nepotřebovali souhlas vrchnosti k uzavření

⁹⁵Citace dle LOCHMAN, Jan Milič. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., str. 148.

⁹⁶Josef II. uznával jako panovníka pruského krále a „nepřítele Rakouska“ Fridricha II. Pruský král byl nejen výborným bojovníkem, ale také velkým reformátorem, a za své vlády pozvedl Prusko na velmoc.

⁹⁷Citace dle LOCHMAN, Jan Milič. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., str. 75.

manželství, směli svobodně opouštět panství, ke kterému patřili. Svobodně si mohli hledat obživu mimo panství i posílat své děti na studia. Poddaný získal možnost volného pohybu, což blaze působilo na rozvoj měst, protože tato společenská vrstva se nechala zaměstnávat v manufakturách.

2.2.2 Církevní reformy

Již 12. května 1781 umožnil královský reskript návrat do Čech těm nekatolíkům, kteří byli nuceni v minulosti z Čech kvůli vyznání odejít. Další dny pak dvorské úřady zpracovávaly dokumenty, které měly zlegalizovat nekatolické náboženství v monarchii. 13. října 1781 císař nařídil vyhlášení náboženské tolerance v různých jazycích pro jednotlivé země monarchie. O týden později 20. října 1781 pak vyšel definitivní text tolerančního patentu. Prováděcí cirkulář tohoto patentu byl psaný latinsky a zveřejněn byl téhož roku pro Uhry 25. října, pro Čechy 27. října a pro Slezsko až o rok později 30. března 1782⁹⁸. Toleranční patent povoloval tři hlavní nekatolická vyznání- luteránství, kalvinismus a pravoslavi⁹⁹. Tolerance se dostala i židovskému náboženství. Státním náboženstvím však nadále zůstávalo římské katolictví¹⁰⁰. Tolerance tak neznamenala zrovnoprávnění, ale spíše „snášení“ nekatolických vyznání. Toto povolení „exercitium religionis privatum“ tak umožnilo nekatolíkům vykonávat bohoslužby v soukromí. Jejich kostely neměly oficiální statut kostela a nesměly mít žádné zvonice, věže, ani vchody z hlavní ulice¹⁰¹. Pokrok přinesl nekatolíkům toleranční patent v tom, že jim už neměly vznikat občanské újmy za jejich

⁹⁸ Po vyhlášení náboženské tolerance se přihlásilo v Čechách a na Moravě k evangelické víře asi 80 000 lidí, většinou to byli sedláci. Dle WINTER, Eduard. *Tisíc let duchovního zápasu*. Vytiskl Přerov: Jar. Strojil, 1940. 301 s., str. 218-219.

⁹⁹ Pravoslavi v unitářské podobě, tedy fakticky podřízené Římu. VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 117.

O tom, že ti, kteří vyznávali i jiné náboženství trpěni nebudou se dočteme ze dne 7. ledna 1783 v knize PELCL, František Martin, *Paměti*. Praha: III. Třída České Akademie věd a umění, 1931. 102 s., str. 38 toto: „*Tak řečení abrahamité jsou ve skutečnosti deisté. Císař Josef povolal v lednu tři nejvznešenější do Vídně. Mluvil s nimi sám a chtěl je obrátiti ke křesťanství. Setrvali však při svém náboženství a vrátili se do Čech. Brzy potom bylo jich několik set z Čech vypovězeno do Uher a do Polska. Šli bez nucení a pravili: „Nalezneme svého Boha a můžeme mu sloužiti a k němu se modliti všude“.* Protože se těchto lidí vydávalo za deisty stále více anebo z deismu bylo udáno, učinil tomu císař pojednou konec tím, že nařídil: 1. Kdo se prohlásí deistou, dostane v kanceláři 12 ran holí a bude poslán domů. 2. Kdo někoho udá, nebo obžaluje, že je deistou dostane také 12 ran holí. Od té doby není již slyšeti o deistech; kdo jim je, tiše jim zůstane, ale musí se přiznati na venek k nějakému náboženství v Čechách dovolenému.“ Více o tom též SLAVÍK, Bedřich. *Od Dobnera k Dobrovskému*. I. vydání. Praha: Vyšehrad, 1975. 336 s., str. 151-152.

¹⁰⁰ I když Josef II. vydal toleranční patent, byl velkým zastáncem katolického vyznání. Aby zamezil odpadlictví od katolicizmu, vydal 15. prosince 1782 nařízení, že kdo bude chtít přestoupit z katolické víry na víru evangelickou, musí podstoupit 6-ti týdenní exercicie, které vedl katolický kněz. V této šestitýdenní době nesměl „odpadlík“ navštívit nekatolický kostel, ani nekatolického kněze a katolický kněz se ho snažil navrátit „k pravému náboženství“.

¹⁰¹ Zachovaný toleranční kostel se nachází např. v Lysé nad Labem. Stavět se začal v roce 1787, vchod do kostela byl pod levým oknem jižního průčelí.

náboženské vyznání¹⁰². Mohli vlastnit nemovitosti¹⁰³, skládat mistrovské zkoušky i zastávat úřady ve státní správě. Ve srovnání s katolíky byl však jejich kariérní postup omezen. Definitivní odstranění diskriminace nekatolíků přinesl až protestantský patent z 8. dubna 1861^{104 105}.

Další reformy, které císař prováděl, se týkaly rušení klášterů. Ač byl Josef II. katolíkem, vycházel z myšlenky, že církve je nutné podřídit státu. V souladu s febroniánským učením chtěl omezit papežský vliv a upevnit svou panovnickou moc nad církví i kněžstvem.

¹⁰² I nadále však museli nekatolíci odvádět štolové poplatky katolickému faráři. K tomu pak z vlastních prostředků vydržovali vlastní kněze, kostely i školy. V Pelcových „Pamětech“ se můžeme dočíst tuto zajímavost z roku 1783: „21. června pochovávali v Citově u Mělníka protestantku za asistence vojáků. Katolíci se sběhli a postavili se tomu na odpor, takže důstojník dal rozkaz střílet. Pět osob zůstalo na místě mrtvých, a několik jich bylo poraněno. Od té doby není slyšeti, že by se katolíci stavěli na odpor, když jsou na jejich hřbitovech pochováváni protestanté, jak si toho císař přeje.“ Dle PELCL, František Martin, *Paměti*. Praha: III. Třída České Akademie věd a umění, 1931. 102 s., str. 40.

Ke katolické církvi se 7. června 1849 v Národních novinách vyjadřuje Karel Havlíček Borovský takto: „Myslím, že se na dnešní den dobře hodí následující rozjímání. Každý zná z historie osudy církve v Čechách. Z počátku hned počaly v naší vlasti rozmišky slovansko-řecké církve s latinsko- německou a poslední zůstala vítězem. Víme, že se v naší zemi nanejvýš odrodila a pokazila...opustivši bohulibý účel svůj...cizozemci lakomí obsazovali ...prebendy české země, neumějíce s lidem ani promluvit...nevzdělanost, pověra...zhýralý život to byly obyčejné vlastnosti důstojníků církve české...následek toho byly bouřky husitské a jedno zlé chtělo se odstraniti druhým... Český národ zanevřel proti víře latinsko-katolické a chýlil se k protestantství, tak že až do bitvy na Bílé Hoře větší část vzdělaného lidu přiznávala se k evangelické víře. ... po bitvě byla všude zavedena katolická víra, ale jen násilím... tak, že když po 150 letech pod císařem Josefem opět svoboda víry nastala, dosti patrný počet nekatolíků se v zemi vyskytnul...od císaře Josefa až k nejposlednějším dobám nebylo tak snadno od katolické víry odpadnouti pro mnohé zákonní překážky a obtížnosti. Nyní ale jest svoboda víry úplně zase uvedena...odevšad slyšíme, že se v Čechách velmi hojně odstupuje od katolické víry... zapotřebí jest pátrati po příčinách...kdykoliv se v těchto listech ...v dobrém mínění stane zmínka...o opravách katolické církve, ku kterým počítáme zavedení národního jazyka do církve, zavedení voleb duchovních a biskupů, zrušení dosavadních peněžitých poměrů a uvedení nových, celibátu atd..., že se v takovém pádu hned najdou zelotové, vyhlašující takové návrhy za kacířství, za nevěru, za proticírkevní brojení. Komu ale skutečně blaho národa na srdci leží, a kdo uznává, že vedle vzdělanosti... podobné nedůstatky v církvi obstáti nemohou... ten s bolestí hledí na tvrdošijnost, s kterou vyšší hierarchie urputně se protiví každé opravě katolické církve. Jaký bude následek této urputnosti...přestupování katolíků k protestantům... My víme, že tato slova jsou hlas volajícího na poušti. Konec toho všeho vidíme jasně před očima: asi polovice lidu konečně přestoupí k evangelíkům, a pak naše země okusí ještě jednou všechny nehody církevních roztržek... kdežto nyní, kdyby se katolická víra ve věcech nedogmatických... liberálně opravila, ještě veliká naděje jest, že by evangelíci...zase se navrátili... Dle HAVLÍČEK, Karel. *Duch národních novin. Spis obsahující úvodní články z NN roku 1848-1850*. Jilemnice: Al. Neubert, 1898, článek „Reformy v církvi“, str. 231-234. (pozn. autorky : Po přečtení tohoto článku jsem si uvědomila, jakým byl Havlíček „prorokem“, když skutečnosti, které popsal, vrcholily v naší zemi o 70 let později – to když se začala odštěpovat „československá odnož“ římsko-katolické církve a o rok na to dne 8.1.1920 vznikla Církev československá, která sice není církví protestantskou, ale je církví národní).

¹⁰³ Ze dne 22. listopadu 1784 v Pelcových „Pamětech“ čteme: „ 22. listopadu obdržel kníže Kristián August Valdek, protestantského náboženství, v Čechách inkolát. Koupil velké panství zweibrückenské. Je to opět první protestantský pán v Čechách.“ Dle PELCL, František Martin, *Paměti*. Praha: III. Třída České Akademie věd a umění, 1931. 102 s., str. 48.

¹⁰⁴ Tento patent zrovnoprávnil evangelické církve s církví římskokatolickou. Evangelíci tak měli dané zákonem, že mohou samostatně spravovat své církevní záležitosti, působení (bohoslužby, církevní školy) i církevní jmění. Nemuseli již přispívat poplatky katolické církvi, pokud nevyužili jejich služeb. Dle MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. I. vydání. Praha: Mladá fronta, 1999. 240 s. ISBN 80-204-0741-3, str.225.

¹⁰⁵ Odstavec zpracován dle VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 116-117, dle WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. I. vydání. Praha: Jelinek, 1945. 383 s., str. 178-180.

Chtěl posílit moc tuzemských biskupů a navázat je úzce na stát. Ti byli povinni složit „přísahu věrnosti“ císaři.¹⁰⁶

Ještě radikálněji se zachoval císař v otázce řádových mnichů. V květnu 1781 zakázal přijímání noviců do klášterů, dokud nevydá přesnou kvótu, kolik mnichů v monarchii strpí. 29. listopadu vydal patent o zrušení všech klášterů, které jsou rozjímavé.¹⁰⁷

Z nezrušených klášterů chtěl učinit Josef II. kulturní střediska, která měla prospívat duchovní správě.¹⁰⁸ Císaři na duchovní správě velice záleželo. Duchovní měli být vychováni v generálních seminářích¹⁰⁹, kde se pod šestiletým vedením nejlepších profesorů a pod jednotným vyučovacím systémem měli stát „josefinskými faráři“. O poměrech v generálním semináři se můžeme dozvědět ze slov, dopisu Zippeho adresovaného Josefu Dobrovskému: „Z přílohy mého dopisu uvidíte, jak přesně musíte v domě dodržovati pravověrnost a přísnou kázeň... Je to opravdu vůle mocnáře, aby alumni byli pravověrní

¹⁰⁶ Dle LOCHMAN, Jan Milíč. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., str. 156.

¹⁰⁷ Zpracováno dle tamtéž, str. 156-157, více o rušení klášterů píše WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. I. vydání. Praha: Jelínek, 1945. 383 s., str. 113-123.

Hodnocení Josefovy klášterní politiky je rozdílné. Osvícenské kruhy v ní viděly lepší budoucnost, katolická strana zase počátek zániku kultury. V době protireformace Ferdinand II. zakládal nové a nové kláštery, které měly podpořit vnitřní katolickou moc. Příslušníci řádů si chtěli žít dobře a tak původní myšlenka zakládání klášterů často ustupovala do pozadí a bylo možné pozorovat, jak některé kláštery žily světskými radovánkami.

Josef II. byl podezříván, že reformy řeholního života prováděl z touhy po obohacení se jměním klášterních statků. Panovník však nedovolil, aby klášterní jmění bylo zneužito k světským účelům. Byl vytvořen náboženský fond, který měl sloužit k budování duchovní správy. Barokní typ zbožnosti, za kterého vlády kláštery zbytněly, chtěl Josef II. uplatnit pro novou zbožnost, která byla charakteristická činorodým křesťanstvím.

¹⁰⁸ 11. září 1782 zrušil panovník exempci klášterů, od 30. března 1783 jsou zakázána soukromá klášterní studia a příslušníci kláštera musí studovat v generálních seminářích. Český generální seminář vznikl v pražském Klementinu, moravský ve zrušeném klášteře v Hradisku u Olomouce. Tamtéž, str. 120-121; dle LOCHMAN, Jan Milíč. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., str. 157; dle VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 122.

Zajímavá a čtivě psaná kniha, která vypráví příběh z počátku 19. století „Případu Lukovské rebelie“ je příběh tří kněží (reálných postav)- Jakoba Böhma, Jakuba Čermáka a Josefa Langa, kteří působili na jižní Moravě. Tito kněží byli odchovanci generálního semináře a byli obviněni ze svých sympatií s francouzskou revolucí. Ztotožňovali se s myšlenkami osvícenství a právě v období počátku 19. století, kdy habsburskou monarchii stále ovládal „strašák francouzského revolučního vzplanutí“ byli tito kněží odsouzeni. Nejmírnější trest, který padl byla tzv. „duchovní náprava“, nejtěžším trestem bylo doživotí faráře Langa v kněžské věznicí na Mírově. Viz TINKOVÁ, Daniela. *Jakobín v sutaně*. I. vydání. Praha: Argo, 2011. 359 s. ISBN 978-80-257-0441-7.

¹⁰⁹ V Pelcových „Pamětech“ se můžeme dočíst z 13. září 1783 o zřízení generálního semináře v Praze toto: „Odpoledne šel císař do veliké bývalé jezuitské koleje na Starém městě, prohlédl ji v průvodu nejvyššího purkrabí hraběte Nostice a určil ji za generální seminář pro 600 duchovních. Mají tam konati studia a připravovati se po šest let k duchovní správě. August Zippe, děkan kamenický byl povolán do Prahy, a ustanoven rektorem tohoto semináře se 2000 zl. ročního důchodu. Jest to muž velmi důstojný, učený a bez mnišských předsudků. Alumnové jsou oblečení černě a čistě; mohou svobodně vycházeti, mají-li pokdy, a nedostávají k pití ani piva, ani vína, nýbrž pouze vodu, neboť císař pravil veřejně: „Musím ty popy odvyknouti pít.“ Tento seminář je nyní podřízen pouze nejvyššímu purkrabímu jakožto předsedovi náboženské komise a nikoliv, jak bylo dříve, arcibiskupovi. Nynější arcibiskup Příchofský dal na tuto kolej svůj znak, když tam byli přeloženi alumnové z králova dvora. Nyní byl znak sňat.“ Dle PELCL, František Martin, *Paměti*. Praha: III. Třída České Akademie věd a umění, 1931. 102 s., str. 40.

a jejich mravy nejen bezvadné, ale i povznášející.“ V jiném dopise Zippe píše o vlastnostech, které by měl mít rektor generálního semináře: „*Že takový muž musí míti znalosti, rozum, chytrost, pevnou a dobrou povahu, vnější vzdělanost, důraz a odvalu, zároveň mírnost a jemnocit a neúnavnou pracovitost.*“¹¹⁰

Řádoví kněží, kteří přestoupili do duchovní správy a stali se faráři¹¹¹, byli placeni v penzi ze státních peněz ve výši 300 zlatých, zatím co ostatní měli jen 150 zlatých¹¹². Josef II. si faráře vysoce cenil a očekával od nich osvětovou činnost ve všech oblastech života. U faráře předpokládal nejen píli a střídmost, ale také povinnost pečovat o důstojné bohoslužby, kázání, náboženské vyučování¹¹³ a starost o nemocné, chudé a sirotky. Farář se také měl starat o státní a církevní výnosy a nařízení. Většina duchovních však pocítovala tyto požadavky jako břemeno.¹¹⁴ Josefinský farář – „pastor bonus“ měl být skutečným otcem¹¹⁵. Měl však být i knězem reformně smýšlejícím a oddaným státu.

Generálním seminářem prošla pouze jedna kněžská generace. Po smrti Josefa II. nový panovník Leopold II. toto výukové zařízení zrušil, přesto však kněží, kteří jim prošli jako učitelé či žáci, zanechali znatelné stopy v českých dějinách.¹¹⁶

¹¹⁰ WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. I. vydání. Praha: Jelínek, 1945. 383 s., str. 161-163.

¹¹¹ V Schönfeldských císařských královských pražských novinách, číslo 4, ze dne 27.1.1787, str. 27 se dočteme: „*U Zlaté Koruny na nově tam zřízenou faru jest dosazen za faráře pan Jozef Dwořák z někdejšího cisterciánského kláštera v temže místě, kterýž dne 10. listopadu 1785 vyzdvižen byl. K té nové faře připojeno jest několik vesnic.*“ Dle internetového zdroje <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?id=186889>>[cit. 2014-2-2].

¹¹² V Schönfeldských císařských královských pražských novinách, číslo 22, ze dne 2.6.1787, str. 173 čteme: „*Jeho císařská královská milost před svým odjezdem poručil všecky pokoje v těch klášterech, Melku a Šetvigu náležitě popsatí. Jeho snad úmysl jest všechny vyzdvižené mnichy tam shromáždití, kteří víc schopni nejsou k zastávání pastýřského úřadu. Prošlé poručení by správa domu těch, jenž klášterům přináležejí, duchovnímu důchodu se odvedla, opět změněno jest a zůstávají ty domy dosavad pod správou opatů a vrchních klášterních osob, kteří však z toho účty duchovnímu důchodu skládat musejí.*“ Dle internetového zdroje <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=&id=186907>> [cit. 2014-2-2].

¹¹³ V PELCL, František Martin, *Paměti*. Praha: III. Třída České Akademie věd a umění, 1931. 102 s., str. 42 se dočteme: „*V tomto měsíci začali mniši i klášterní kněží studovati na pražské universitě bohosloví, neboť císař to poručil a všechny jejich učitele a pokoutní profesory odstranil, takže nyní musí všichni tam studovati. To přinese ovšem veliký užitek; kněží se budou více učiti a lépe se shodnou v základech učení. Často se stávalo k pohoršení věřících, že dva mniši se hádali, a každý z nich tvrdil něco jiného, jako by byli rozdílného náboženství. Tak jsem slyšel i já sám příti se dva kněze; jeden z nich tvrdil, že uctívati svatě patří k víře a že je to dogma, kdežto druhý tvrdil opak atd. To bylo tím, že každý z nich studoval jinou teologii u jiného často velmi neučeného profesora. A jakou učenost bylo možno očekávati od učitele v temných klášteřích, kde vládly předsudky, svatokupectví, licoměrnost, podvody a největší nevědomost?*“

¹¹⁴ Josef II. dokonce zavedl „farní konkurs“, který se prováděl 2x do roka v každé diecézi. Patron farnosti pak dostal seznam úspěšných kandidátů duchovních správců. Zkouška zahrnovala spíše praktickou znalost duchovní správy (předvést kázání, vyučování katechizmu, rozhovor s nemocným apod.). WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. I. vydání. Praha: Jelínek, 1945. 383 s., str. 130-132.

¹¹⁵ Josefinský farář měl prioritně vychovávat mládež. Náboženská výchova byla považována za nejdůležitější část veřejné výchovy. Na všech školách byla povinná katecheze nejméně 1x týdně. dle LOCHMAN, Jan Milíč. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., str. 159-160.

¹¹⁶ Tamtéž, str. 166-167.

2.2.3 Zdravotnické, právní a sociální reformy

V druhé polovině 18. století vznikla tzv. zdravotní policie. Mohla by se také označit termínem „zdravotní politika“. Obecně by se dala chápat jako soubor mechanismů, který zajišťoval řád, ekonomický růst a udržování zdraví, tedy maximální ochranu pracovní síly. Zaváděla protiepidemické opatření, očkovací kampaně, ale také přednášky ze zdravotní policie, které povětšinou vedli na pražské univerzitě muži zabývající se všemi aspekty veřejného zdraví¹¹⁷.

V česko-rakouském soustátí vydal Josef II. „Direktivní pravidla“¹¹⁸, která stála u zrodu specializovaných ústavů sociální a zdravotní péče.¹¹⁹ První nemocnice nového typu, která pojala 80 nemocných byla založena v Brně roku 1786. O rok dříve vznikla v Brně též porodnice s 20 lůžky a byla spojená s nalezincem a sirotčincem. V roce 1787 v místě bývalého minoritního kláštera na Předhradí v Olomouci byla otevřená všeobecná nemocnice s kapacitou 120 lůžek. V Praze se nová zdravotnická zařízení budovala na Karlově. Zcela nově byl zde zbudován pavilón pro duševně nemocné. V roce 1789 byla otevřena porodnice u sv. Apolináře, která poskytovala služby i bezplatně¹²⁰. Na Karlově pak nechal Josef II. zřídit i chorobinec s kapacitou 300 míst určený pro nevyлéčitelně nemocné, přestárlé a zmrzačené osoby. Vznik těchto zařízení se rozcházel se středověkou tradicí špitálů, které byly polyfunkční a poskytovaly azyl různým osobám na jednom místě¹²¹. Nová klinická medicína

¹¹⁷ Např. řešili problém zdánlivé smrti a s ní spojenou otázku resuscitace. Dle TINKOVÁ, Daniela. *Zákeřná Mefitis. Zdravotní policie, osvěta a veřejná hygiena v pozdně osvícenských Čechách*. I. vydání. Praha: Argo, 2012. 350 s. ISBN 978-80-257-0636-7, str. 42-50.

¹¹⁸ Direktivní pravidla přesně určovala jak budou ústavy zřizovány. Prioritou byly zařízení pro opuštěnou mládež, pak pro nemocné bez prostředků, a nakonec pro lidi „vzbuzující odpor“, postižení viditelnou vadou, nebo duševní nemocí. Dle HALÍŘOVÁ, Martina. *Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914. Disciplinace jako součást ochrany dětství*. I. vydání. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2012. 284 s. ISBN 978-80-7395-486-4, str. 112.

¹¹⁹ V Schönfeldských císařských královských pražských novinách č. 51 ze dne 22.12.1787 se na str. 402 dočteme toto nařízení ze dne 27. září 1787: „*Felčarům ve všech místech, kteří nemocné na péči mají, nařizeno jest, aby na cedulce jméno umrlého, jeho nemoci povahu, a jak dlouho trvala, poznamenali a ji v domě umrlého nechali.*“ Dle internetového zdroje <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=&id=186936>> [cit. 2014-2-10].

¹²⁰ Bezplatně zde mohly porodit nemajetné ženy výměnou za to, že poskytnou své tělo ke studiu mladým medikům, protože ti k těhotným a rodícím ženám měli přístup velice omezený. Bylo zde i tajné oddělení, které mělo zaručit diskretnost ženám chtějícím rodit anonymně. Dle TINKOVÁ, Daniela. *Zákeřná Mefitis. Zdravotní policie, osvěta a veřejná hygiena v pozdně osvícenských Čechách*. I. vydání. Praha: Argo, 2012. 350 s. ISBN 978-80-257-0636-7, str. 53- 54.

V Schönfeldských císařských královských pražských novinách č. 27 ze dne 5.7.1788 se na str. 216 můžeme dočíst o operaci prsu za přítomnosti studentů toto: „*Dne 4. června pan doktor chirurgie a vrchní dohlížitel nemocných v špitálu Milosrdných, fráter Pacisikus Lib, v přítomnosti pánů profesorů Arnolda a Sebalda, též mnohých medicínských a chirurgických školáků, v jednom domě nedaleko kláštera kur na jedné ženské z venku, která na prsu za 13 liber oteklinu měla tak šťastně vykonal, že ona pomalu k svému předešlému zdraví přichází.*“ Dle internetového zdroje <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=&id=186964> [cit. 2014-2-13].

¹²¹ O pražských chudinských zařízeních pojednává i SECKÝ, Rudolf. *Staropražské špitály*, Praha, 1928.

zahrnovala nejen univerzitní vzdělání, ale i praxi mediků založenou na stanovení diagnózy, terapii, asistenci u lůžka a pitvy. Zvyšovala se specializace mediků i klinických zařízení.¹²²

Osvícenství přineslo nejen vznik nové zdravotnické sítě, ale také sociální reformy. Josef II. na základě patentu z roku 1783 zrovnoprávnil manželské a nemanželské děti. Tzv. „bezecnost“ jim už neměla bránit v získání vzdělání, či úřadu.¹²³ V Schönfeldských císařských královských pražských novinách se dočteme toto: „*Poněvac pochybnosti povstali, jaké právo náleží dětem mimo manželství zplozeným- příslušný článek 16.tý ho dílu Právo městských v 4té kapitole jedná, protože se vysvětluje, že takovému dítěti podle rodu jméno otce, nikoli ale podle jeho urozenosti a erbu přináleží; takové dítě od otce a matere, jakož i od jejich rodičů podle posloupnosti v právích vyjádřené svého vychování, vyživení a zastání tak jako v manželství zplozené dítě žádati může, a že po smrti otce aneb matere takovým dětem právo k dědictví a jiné z něho vyplývající nápady nejen na otcovskou pozůstalost, nýbrž také jiných příbuzných přináleží, když taková mohovitost svobodnému dědictví podrobena jest; jakož i také v té případnosti dítěti urozenost a erb otce připadá.*“¹²⁴ Sociální reformy panovníka se týkaly také Židů. Ve výše zmíněných novinách se dočteme také o tomto nařízení ze dne 21.9.1787: „*Když Žid nebo Židovka v zemi umře, rabín hned o tom právnímu úřadu zprávu dáti musí, poněvač v té případnosti bud' o zaopatření sirotků, aneb o plat z dědictví co činiti jest, a pak aby slušné prohlášení dědiců a rozdělení dědictví následovalo, tak též, aby se těm všeliké proti právům pokračování zamezilo, a městské a gruntovní knihy pořádně vésti mohly.*“¹²⁵

Rizikovým faktorem měst se stali tuláci, kteří mohli vyvolávat nejen nepokoje, ale také roznášet infekční nemoci. Potulka a žebrání se v osvícenství trestalo. Když byl tulák opětovně přistižen, byl umístěn do převýchovného ústavu¹²⁶. V letech 1781-1787 byla provedena reorganizace chudinské péče. Vznikly tzv. farní chudinské instituty, jejichž správou byl pověřen farář. Každým rokem se prováděl soupis „potřebných“ na území fary. Dozor nad tímto systémem měla mít vrchnost. Chudinské břemeno náleželo domovské

¹²² Dle HALÍŘOVÁ, Martina. *Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914. Disciplinace jako součást ochrany dětství*. I. vydání. Pardubice : Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2012. 284 s. ISBN 978-80-7395-486-4, str. 51- 56.

¹²³ Tuto rovnoprávnost později zrušil občanský zákoník z roku 1811, dle kterého nemělo nemanželské dítě právo rodiny, ani příbuzenství, nemělo právo nosit otcovo jméno, ani právo ke šlechtictví, či otcovu erbu. Rodiče měli za povinnost nemanželské dítě živit, vychovávat a zaopatřit ho.

¹²⁴ Schönfeldské císařské královské pražské noviny, číslo 38, ze dne 22.9.1787, str. 298. Dle internetového zdroje <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=&id=186923>>[cit. 2014-2-20].

¹²⁵ Schönfeldské císařské královské pražské noviny, číslo 50, ze dne 15.12.1787, str. 394. Dle internetového zdroje <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=&id=186935>>[cit. 2014-2-20].

¹²⁶ Zákon č. 89/1890 rozeznával potulku a žebroutu. Tulákovi hrozilo vězení 1-3 měsíce, žebrákovi 8 dnů až 3 měsíce. Dle HALÍŘOVÁ, Martina. *Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914. Disciplinace jako součást ochrany dětství*. I. vydání. Pardubice : Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2012. 284 s. ISBN 978-80-7395-486-4, poznámka č. 235, str. 94.

příslušnosti. Farní chudinské instituty podporovaly pouze chudé, kteří se chovali dle obecných morálních norem, nad čímž bděl farář. Ten také vystavoval vysvědčení pro žadatele o chudinskou podporu. Farář se v osvícenství stal součástí byrokratického aparátu a jeho úkoly sahaly od duchovních povinností, chudinské péče, dozoru nad sirotky až po některé výkony zdravotnické policie¹²⁷. V oblasti manželského práva vydal císař patent, ve kterém ponechal církevní uzavírání sňatků, ale manželské spory předal do kompetence světských soudů. Zrušil i „privilegium fori“ duchovenstva, které poté spadalo pod pravomoc světských soudů,¹²⁸ což je zveřejněno i v Císařských královských pražských poštovských novinách: „*Arcibiskupové, Biskupové a důstojnější kapitulární osoby, jakož i také zpravu vedoucí duchovní (Abbé Commendateurs) jak dlouho tito ve svém důstojenství trvají, stejně s Preláty mezi stavy zemské se počítati a duchovní stav při zemských sněmích představovati, následovně také bez ohledu zdali vyššího rodu jsou aneb ne, k soudu zemskému každé krajiny náležeti mají. Dne 5. března 1787.*“¹²⁹

2.2.4 Vliv josefínských reforem na židovskou část obyvatelstva

Židovské obyvatelstvo bylo kvůli historickým okolnostem¹³⁰ pronásledováno přes tisíc let. Na začátku 18. století bylo rozptýleno po celé Evropě. Mezi Židy a ostatními národy byl velký rozdíl v tom, že Židé byli „věční poutníci“. Neměli vlast, do které by se mohli vrátit na rozdíl od jiných cizinců. Přitom ještě museli žít odděleně, často byli vystavováni různým útrapám¹³¹. Neměli stejná práva jako ostatní obyvatelstvo. Panovníci však kvůli finančnímu zabezpečení Židů měli zájem o to, aby Židé zůstávali v jejich zemích. Proto je stavěli pod

¹²⁷ Např. poučování o správné hygieně, propagace očkování, tamtéž str. 92. O sociální a zdravotní péči pojednává i stať II. autorek STOKLÁSKOVÁ, Zdeňka a HALÍŘOVÁ, Martina *Sociální a zdravotní péče v publikaci LORMAN, Jaroslav a TINKOVÁ, Daniela. Post tenebras spero lucem. Duchovní tvář českého a moravského osvícenství*. 1. vydání. Praha : Casablanca, 2008. 414s. ISBN 978-80-903756-6-6, str. 88-118.

¹²⁸ Dle TRETERA, Jirí, Rajmund. *Konfesní právo a církevní právo*. 1. vydání. Praha: Jan Krigl, 1997. 331 s. ISBN 80-902045-2-X, str. 87.

¹²⁹ Císařské královské pražské poštovské noviny, číslo 18, ze dne 5.5.1787, str. 137-138. Dle internetového zdroje <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=6&id=186903>>[cit. 2014-2-20].

Pro zajímavost uvedu ještě jednu zprávičku z novin, která se týká biskupa v pravomoci světského soudu: „*Biskup z Roznova z Uher, kterýž dosavad' ve Vídni se zdržuje, přece na císaři to vyprosil, že své biskupství podržeti může, nicméně pro své neposlušensví 500 dukátů za pokutu složití musí. Ta suma přijde ženichovi a nevěstě evangelického náboženství jimž on oddavky zdržoval; totiž ženichovi, protože stálý zůstal v svém přirozeném náboženství 300 dukátů, a nevěstě, protože oddavky se protáhly a ona outraty měla 200 dukátů.*“ Schönfeldské císařské královské pražské noviny, číslo 8, ze dne 24.2.1787, str. 61-62. Dle internetového zdroje <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=&id=186893>> [cit. 2014-2-24].

¹³⁰ Bylo obviňováno z „vraždy Ježíše Krista“.

¹³¹ Židovské obyvatelstvo patřilo k nejvíce postiženým v tzv. válce o rakouské dědictví. Antijudaismus vedl tak daleko, že v Čechách byli Židé obviněni ze zrady a spolupráce s nepřítelem. Již v první slezské válce se zejména na Moravě šířila pomluva, že Židé jsou spojenci a špióni Pruska. Takto znějí slova písně z roku 1742: „*Zarmoucení lidi, pro ty šelmy Židy, oni jsou příčina této naší bídy...Počkejte pohani, vy židovští páni, že jste Moravu svedli, do chudoby zvedli. Budeme z vás řezat tlustý pase, budeme do vás strkat vepřový klobáse. Nebudete více dělávatí špice, ani více špehovati pro ty spurný Prajze. Přijdou na vás kati, budou vás lapati, za vaše špehování s kolama lámati.*“ Dle MAUR, Eduard. *12.5.1743 Marie Terezie. Korunovace na usmířenou*. I. vydání.Praha: Havran, 2003. 187 s. ISBN 80-86515-22-2, str. 126.

svou ochranu, za kterou však vybírali zvláštní poplatek. Říkalo se mu „židovský regal“. V některých oblastech museli žít tito lidé v ghettech, která jim částečně poskytovala určitou ochranu. Ostatní obyvatelstvo Židy vesměs opovrhovalo. Židé museli nosit zvláštní oděv se žlutým označením, platili vysoké poplatky, žili v určených domech, při průvodech procesí nesměli vycházet z domu, ani se dívat z oken. Většinou nesměli vlastnit ani půdu. Teprve ve 2. polovině 18. století přinesl tomuto národu určitou emancipaci právě Josef II a jeho reformy. Hned 2. ledna 1782 se dočkali „svého patentu“ Židé v Rakousích, o měsíc později na Moravě, o rok později v Uhrách. Patent je měl téměř zrovnoprávnit s příslušníky tolerovaných církví. Rozdíl tu ale zůstaly. Židé se nesměli ani poté stát státními úředníky, po většině neměli právo kupovat půdu, ani stát se mistry v řemesle. Židovské obyvatelstvo tak jako každé jiné mělo obyvatele jak bohaté a prosperující, tak i chudinu, která měla touhu po pevnějším zakotvení. A tak se chudí haličští Židé snažili dostat do Uher, uherští Židé se stěhovali do Čech a na Moravu, a čeští Židé zase do Vídně. S tímto stavem se na svých cestách po monarchii Josef II. seznámil. Uvědomil si, že je třeba zabránit stěhování a spíše tento problém vyřešit. Chtěl židovské obyvatelstvo začlenit do systému státní struktury. Jeho reformy určené židovskému obyvatelstvu na jedné straně přinesly výhody- zrušil daň z hlavy, povinnost nosit zvláštní označení, Židé mohli studovat i na univerzitě. Na straně druhé zrušil i tradiční rabínskou soudní pravomoc¹³². Hebrejštinu pomalu střídala němčina, protože oficiální kontakty a obchody to vyžadovaly. Na základě zákona z roku 1787 museli Židé převzít německé jméno¹³³. V Schönfeldských císařských královských pražských novinách se dočteme k tomuto nařízení: „*Pod dátum 23. července t.r. nařízeno jest, aby Židé každé famílie otec zvlášť, do 1. ledna 1788 roku sobě nějaké příjmení zvolili, kteréž jich potomkům na věčné časy zůstane. Také jich rabinové nesmějí víc do matriky židovským jazykem nic zapisovati.*“¹³⁴ Jednoznačně kladně je však třeba ohodnotit opatření Josefa II., kterým zakazuje tzv. „křty z nouze“. Stávalo se totiž, že po porodu asistující pomocnice nechala

¹³² Josef II. dokonce ve svém dvorském nařízení ze dne 24. 11. 1787 nechal upravit i způsob židovské přísahy, s čímž se můžeme obeznámit v Císařských královských pražských poštovských novinách č. 7 ze dne 16.2.1788, str. 50: „*Židovské přísahy na též způsob a v též formě, jakž prvé obyčej býval, mají se budoucně skládati a pokud se v těch formách slova Adoni, Neftím, Gifchon, Thorah nalézají, mají se v Adonoi, Nesüm, Gibon, Toro proměnit a napravit, to pak napravení pro uvarování všeho převráceného dvojího smyslu co nejbedlivěji pozorovati.*“ Dle internetového zdroje <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=6&id=186944> > [cit. 2014-2-24].

¹³³ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. I. vydání. Praha: Mladá fronta, 1999. 240 s. ISBN 80-204-0741-3, str. 41 uvádí, že existoval seznam, ze kterého smělo být jméno vybráno. Žid si jméno nemohl vybrat sám, bylo mu přiděleno vrchnostenským úředníkem. Takže výhodu měl ten, kdo úředníka podplatil. Žádaná jména byla např. Kluger (Moudrý), Fröhlich (Šťastný), Weiss (Bílý), Gross (Velký). Seznam však obsahoval i jména nežádaná např. Borgenicht (Nepůjčuj), Eselkopf (Oslí hlava), Taschengregger (Kapsář).

¹³⁴ Schönfeldské císařské královské pražské noviny, číslo 36, ze dne 8.9.1787, str. 283. Dle internetového zdroje <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=&id=186921>> [cit. 2014-2-24].

nemluvně „nedopatřením, nebo z milosrdenství“ pokřtít. Protože pokřtěné dítě se nemohlo stát opět Židem, bylo rodičům odebráno.¹³⁵

2.2.5 Zhodnocení panovnických reforem

Reformy provedené v podunajském soustátí měly za následek nejen uhájení celistvosti monarchie, ale také přestavbu země v centralistický moderní stát.¹³⁶ Měly samozřejmě také odvrácenou tvář. Centralizace ve Vídni zpochybňovala svébytnost zemí svatováclavské koruny. Druhým negativem bylo důsledné prosazování němčiny jako jednotného úředního jazyka. Kdyby se však Habsburkové v této době ohlíželi na mnohonárodnostní skladbu obyvatelstva, patrně by se jim modernizace nezdařila.

Poddanské obyvatelstvo vzpomínalo na reformní éru povětšinou v dobrém.¹³⁷ V Josefu II. vidělo „selského císaře“, který ulehčil život té nejslabší sociální třídě. Osobnost tohoto panovníka však dodnes nemá jednoznačné hodnocení. Jedni ho pokládají za despota, jiní za Bohem seslaného císaře. Co však lze bez pochyby říct je skutečnost, že za jeho vlády vzniklo více než 6 000 nařízení, a ty mohou zámysly panovníka charakterizovat. Josefovi II. je nutno přiznat, že byl zbožným člověkem, byl vládcem, který chtěl veškerý potenciál své říše beze zbytku využít ve prospěch obyvatelstva. Až čeští obrozenci 19. století vnímali Marii Terezií a Josefa II. s velkými výhradami.¹³⁸

¹³⁵ Zpracováno dle MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. I. vydání. Praha: Mladá fronta, 1999. 240 s. ISBN 80-204-0741-3, str. 36-41; dle VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 310-317; dle IM HOF, Ulrich. *Evropa a osvícenství*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Překlad z německého originálu. 268 s., str. 201-205.

¹³⁶ Už ve čtyřicátých letech zmařila Marie Terezie pokus o rozdělení českých zemí na tři části mezi Sasko, Bavorsko a Prusko. Kdyby tomu tak nebylo, těžko by byl úspěšný proces českého národního obrození v následujících letech. Dle VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 13-14.

¹³⁷ Pražský arcibiskup a dominikánský duchovní Dominik Duka se dnes k josefínským reformám vyjadřuje v publikaci DOSTATNÍ, Tomasz; ŠUBRT Jaroslav. *Dominik Duka. Tradice, která je výzvou*. I. vydání. Praha: Portál, 2011. 192 s. ISBN 978-80-262-0055-0, str. 11 takto: „Stále více se klaním k názoru, že k přerušení náboženských tradic došlo vinou josefínských reforem. K josefínismu nemám jen negativní vztah a dovedl bych vyjmenovat i celou řadu jeho pozitiv, například dokončení rekatolizace, zavedení povinné školní výuky náboženství ve školách a ve farních školách. Ovšem velká část obyvatelstva ztratila možnost vyjádřit své náboženské citění adekvátní formou.“

¹³⁸ Tamtéž, str. 13-14; a dle BASTL, Ondřej. *Josef II.- osvícený panovník nebo nepřítel církve?* v publikaci LORMAN, Jaroslav a TINKOVÁ, Daniela. *Post tenebras spero lucem. Duchovní tvář českého a moravského osvícenství*. I. vydání. Praha : Casablanca, 2008. 414 s. ISBN 978-80-903756-6-6, str. 277.

3. SVOBODNÉ ZEDNÁŘSTVÍ A JEHO DĚDICTVÍ

3.1 Role svobodných zednářů v osvícenství a uspořádání lóží

V šíření osvícenských myšlenek v českých zemích měli zásadní podíl i svobodní zednáři.¹³⁹ Původ názvu jejich hnutí můžeme odvodit od zvláštních sdružení některých cechů, především kameníků a zedníků, jenž byli zvláště v Anglii přijímáni do cechů, které neměly s vlastním řemeslem mnoho společného. Jednalo se o kněze, měšťany, či šlechtické patrony. Jejich počet vzrůstal a reálné sdružení se měnilo v symbolické duchovní uskupení.¹⁴⁰ Svobodozednářské hnutí je zahalené řadou mýtů, protože se jednalo o tajnou organizaci, která lpěla na ideálu bratrství, solidarity a pomoci. Usilovala o etické a duchovní zdokonalování svých členů. Náboženství nebylo pro zednáře prioritní. Kládli důraz více na lidskost, přátelství a vzájemnou podporu. První doložená svobodozednářská lóže vznikla v kolébce osvícenství - v Londýně roku 1715.¹⁴¹ S šířením osvícenství se rodily postupně další zednářské lóže po celé Evropě. V náboženství vyznávali zednáři spíše deizmus, ale formálně byli členy církve. Zednáři si vysoce cenili cti a dobré pověsti. Každodenně se snažili ve svém životě naplňovat mravní zásady. Nepřítelem svobodozednářského hnutí se stala katolická církev¹⁴², která usilovala o „zachování svého nároku na člověka od narození až do smrti“. Svobodné zednářství jí tento nárok narušilo.¹⁴³

Svobodní zednáři měli přesná pravidla a hierarchické uspořádání. Každá lóže mívala 3 sály. První mohli užívat mistři a učni, druhý jen mistři a do třetí měl vstup pouze velekněz a ti nejzasvěcenější. V oblibě měli zednáři modrou barvu. Kord jim sloužil při symbolickém zasvěcení jako nástroj dotyku při obřadu. Novic při přijímání do společnosti ležel na zemi a obřad probíhal v noci při světle svíček. Členství v lóži však bylo podmíněno významným

¹³⁹ Hnutí svobodných zednářů poskytlo osvícenským myšlenkám institucionální rámec. Jejich patronem byl Jan Křtitel. V den jeho svátku 24. června zednáři pořádali slavnosti. Dle IM HOF, Ulrich. *Evropa a osvícenství*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Překlad z německého originálu. 268 s., str. 121-122.

¹⁴⁰ Dle KROUPA, Jirí. *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770-1810*. 2. rozšířené a upravené vydání. Brno: Era group. s.r.o., 2006. 328 s. ISBN 80-7366-063-6, str. 82.

¹⁴¹ Tamtéž, str. 82 autor rozdílně od VONDŘY (odkaz 122) uvádí rok 1717, kdy v Londýně vytvořily anglické symbolické hutě Velkou lóži londýnskou a o 6 let později byla vydaná tzv. Andersenova konstituce, kterou se ustanovil i nový smysl sdružení: „*Řád svobodných zednářů byl ustaven, aby zušlechtil člověka: milováníhodného člověka, dobrého občana a dobrého poddaného, nezlomného ve svých slibech, věrného ctitele boha přátelství, spíše přítele ctnosti než odměny...*“

¹⁴² Bula papeže Klimenta XII. ze dne 18. 4. 1738 „In eminenti apostolatus specula“ hrozila nejpřísnější klatbou všem, kdo vstoupili do lóží, nebo se členy lóží udržovali kontakt. Dle VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 229.

¹⁴³ Tamtéž, str. 225-228.

původem, majetkem, či vzděláním.¹⁴⁴ Ve třicátých letech 18. století už bylo hnutí hojně rozšířené, ve čtyřicátých letech se rozdělilo na dva směry¹⁴⁵ – na anglické a skotské. Skotský proud je spojen s osobou Michaela Andrea Ramsayho¹⁴⁶. Ten odvozoval název hnutí od středověkých rytířských řádů z dob křížových výprav a poslání hnutí viděl v zaměření na vědu a umění, především směřující k encyklopedickým dílům. Chtěl se držet stranou od politiky, vládě a vrchnosti vyjadřoval loajalitu a měl dobré vztahy s katolickým klérem.

Původce myšlenek anglického proudu neznáme, ale víme, že počátky svého hnutí hledal spíše ve starých akademiích než u středověkých rytířů. Dle něj hnutí nemělo poslouchat autority, ale rozum. V otázce náboženství zastával deismus a toleranci. Význam hnutí viděl v tom, že členové vytvářeli vzájemné bratrské ovzduší a spokojenost nacházeli ve své mysli a rozumu. V akademii viděl školu vědění, umění a dobrých mravů, která umožňovala členům různých znalostí a dovedností navzájem se o nich informovat. Tento návrh byl demokratičtější, nacházel „štěstí v člověku“.

Do skotského zednářství vstupovali spíše aristokraté. Toto hnutí mělo celou řadu stupňů zasvěcení a patřily sem různé proudy mystické, alchymistické a teofyzické. Anglické zednářství zůstalo zaměřeno hlavně humanitárně-racionalisticky a zachovalo si původní třístupňový systém hodností - mistra, tovaryše a učně. Tento směr zastávaly středostavovské vrstvy a nová šlechta.¹⁴⁷

Vývoj situace v tomto směru způsobil, že ve 2. polovině 18. století působily na jedné straně lóže, které se ubíraly cestou společenského a kulturního života¹⁴⁸, a vedle nich působily lóže zaměřené mysticko-alchymisticky.

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 229, a dle KROUPA, Jiří. *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770-1810*. 2. rozšířené a upravené vydání. Brno: Era group. s.r.o., 2006. 328 s. ISBN 80-7366-063-6, str. 82.

¹⁴⁵ Podnětem k rozštěpení byly 2 reformní návrhy ve francouzských lóžích v roce 1738, které přednesli M. A. Ramsay a neznámý autor druhého návrhu čerpající z díla anglického deisty Johna Tolanda. Dle KROUPA, Jiří. *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770-1810*. 2. rozšířené a upravené vydání. Brno: Era group. s.r.o., 2006. 328 s. ISBN 80-7366-063-6, str. 83.

¹⁴⁶ Žil v letech 1680-1743.

¹⁴⁷ Tamtéž, 83-84. V Německu, habsburské monarchii, Polsku a Rusku pak vznikl směr striktní observance svobodného zednářství. Tento směr se zajímal především o alchymii, přírodovědu a ekonomické projekty. Členové byli oděni do bílých pláští s rudým křížem. Tamtéž, str. 88 autor uvádí, že za tvůrce striktní observance je dnes pokládán Karl Gotthelf von Hund, který v německém prostředí vypracoval nový systém řádu „Der Hohe Orden der Ritter des heiligen Tempels zu Jerusalem“, kde základní tezí byla idea, že středověcí templáři nezanikli, ale jejich velmistři se skrývali a tvořili souvislou řadu až do tehdejší současnosti. Časem vznikaly další a další pseudozednářské systémy (např. zednářská sdružení milenců apod.).

¹⁴⁸ V habsburské monarchii např. lóže Zur wahren Eintracht, kterou vedli Ignác Born a Josef Sonnenfels. Sonnenfels (1733-1817) působil jako univerzitní profesor. Byl zastáncem teze, že pouze osvícenství ve spojení s vědou může zdokonalit právo, hospodářství i kulturu. Dle tamtéž, str. 13-14.

3.2 Myšlenkové dědictví zednářů

V lóžích se vzdělávalo a diskutovalo o vědě, politice i umění. Zednářský program byl široký. Nejčastěji se mluvilo o vědění v oblasti přírodovědy, filozofie, ale také o naplňování náboženské tolerance. Zednáři věřili v pokrok humanity, v rozum a dokonalost lidí, kterou je možno dosáhnout výchovou, osvětou a kulturou. Členové lóží si projevovali vzájemnou úctu a podporu a zároveň (na rozdíl od tehdejší katolické církve) zůstávali svobodomyšlní a vůči sobě tolerantní. Věřili v lidskou etiku. Bylo mezi nimi možné pozorovat rovnost, i když hierarchicky mezi sebou rozdíly měli. Ani při hostinách neměl nikdo vyhrazené místo.

Svobodné zednářství plnilo prioritně sociální funkci. Byla to instituce, která realizovala osvícenské a josefínské ideje. V 18. století přetrvával názor, že výchovou a vzděláním je možné člověka zformovat v nejlepšího občana státu. To vyjadřuje i část dopisu, který píšou moravští zednáři: „Zednáři, kteří byli dosud řádnými občany státu, svým vstupem do královského řádu (tj. lóže svobodných zednářů) jen ještě lepšími občany se mají stát.“¹⁴⁹ Mezi zednáři vládla solidarita, v případě neblahých životních situací si vypomáhali. Svým osobním životem tak přitakávali lidským právům občana, svobodě člověka, toleranci v náboženství a také míru. Lidskost, laskavost a poctivost pro ně byla jednou z norem života. Zednářství bylo školou věd, umění, dobrých mravů a také dobročinnosti¹⁵⁰. Základní myšlenka zednářství, která ho charakterizuje je obsažená také v „Zednářském zpěvu“¹⁵¹: „... Naším heslem buď: Hledat pravdu, pěstovat ctnost, vřele milovat Boha i člověka.“¹⁵²

3.3 Zednářské lóže v Čechách a na Moravě

Počátky zednářského hnutí v Čechách nejsou úplně vyjasněné. První zednářská lóže byla historicky spojována s hrabětem Františkem Antonínem Šporkem¹⁵³, a měla být založená v roce 1726.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Citace tamtéž, str. 82.

¹⁵⁰ Přispívali řadou podnětů k ekonomickým a sociálním reformám. Dle IM HOF, Ulrich. *Evropa a osvícenství*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Překlad z německého originálu. 268 s., str. 124.

¹⁵¹ „Maurergesang“ nebo také „Gesellschaftslied“ (Společenská píseň), tamtéž str. 125-126.

¹⁵² Zpracováno dle KROUPA, Jiří. *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770-1810*. 2. rozšířené a upravené vydání. Brno: Era group. s.r.o., 2006. 328 s. ISBN 80-7366-063-6, str. 82- 85; dle IM HOF, Ulrich. *Evropa a osvícenství*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Překlad z německého originálu. 268 s., str. 120-126; dle VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 225- 229.

¹⁵³ Žil v letech 1662-1738.

¹⁵⁴ VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 228 uvádí, že až do 20. století o tom historiografie neměla pochybnosti. Při dalším rozboru pramenů se však tato skutečnost neprokázala. Lóže prý

S jistotou lze říci, že svobodní zednáři vyvíjeli aktivní činnost v Čechách od roku 1741.¹⁵⁵ V sedmdesátých letech již v Praze působily tři lóže, jejichž zásluhou byl zřízen sirotčinec, ústav pro hluchoněmé, byla zreorganizovaná univerzitní knihovna a v Klementinu umístěno muzeum přírodnin.¹⁵⁶

Vznik lóží na Moravě je spojený s existencí lóže v Čechách. Důkazem toho je pasáž z dohody mezi českou a rakouskou provinciální lóží roku 1781, podle níž: „*Moravské lóže jestliže vzniknou, připadnou do okruhu působnosti české provinciální lóže*“.¹⁵⁷ To však nevyklučuje možnost ani skutečnost, že by svobodní zednáři před tímto datem na Moravě nebyli.¹⁵⁸ V Brně vznikla první lóže 13. ledna 1782 v Kaunitzově paláci a nesla název „U vycházejícího slunce na východě“.¹⁵⁹ Lóži vedl na začátku hrabě František Václav Kaunitz¹⁶⁰, brzy ho však vystřídal hrabě Karel ze Salmu. Tato lóže patřila do „skotského proudu“¹⁶¹ a řadila se ke „striktní observanci“¹⁶². V Brně sehrála úlohu literárního salonu. Poměrně brzo došlo v lóži ke sporům a koncem října 1783 založila část brněnských zednářů novou lóži s názvem „U pravých spojených přátel“, jejíž členové patřili k hnutí iluminátů¹⁶³. Když Josef II. vydal výnos, který omezoval činnost a počet lóží¹⁶⁴, rozhodli členové druhé

založil Špork na Novém Městě pražském s názvem „U tří hvězd“ a sám prý byl po dobu 9 let jejím velmistrem. BLACK, Jeremy. *Dějiny Evropy: Evropa osmnáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2003. 544 s. ISBN 80-7021-376-0, str. 464 uvádí, že první česká lóže vznikla v Praze roku 1749, ale BĚLINA, Pavel. *Dějiny země Koruny české II. Hlava I. Léta 1740-1815*. II. opravené a doplněné vydání. Praha: Paseka, 1993. 328 s. ISBN 80-85192-60-8, str. 48 datuje vznik první lóže do roku 1742.

¹⁵⁵ VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 228.

¹⁵⁶ Dle BĚLINA, Pavel. *Dějiny země Koruny české II. I. Léta 1740-1815*. II. opravené a doplněné vydání. Praha: Paseka, 1993. 328 s. ISBN 80-85192-60-8, str. 49.

¹⁵⁷ Citace dle KROUPA, Jiří. *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770-1810*. 2. rozšířené a upravené vydání. Brno: Era group. S.r.o., 2006. 328 s. ISBN 80-7366-063-6, str. 85.

¹⁵⁸ Byli většinou členy vídeňských lóží.

¹⁵⁹ UHLÍŘ, Dušan. *Myšlenkové dědictví zednářů v moravské a slezské vědě na počátku 19. století* v publikaci LORMAN, Jaroslav a TINKOVÁ, Daniela. *Post tenebras spero lucem. Duchovní tvář českého a moravského osvícenství*. 1. vydání. Praha: Casablanca, 2008. 414s. ISBN 978-80-903756-6-6, str. 174 uvádí název lóže „U vycházejícího slunce v Orientu“.

¹⁶⁰ Byl synem státního kancléře knížete Václava Antonína z Kounic.

¹⁶¹ Viz odstavec 3.1., str. 38 a poznámka 145 a 146.

¹⁶² Viz odstavec 3.1., str. 38 a poznámka 147.

¹⁶³ Druhá lóže měla ještě roku 1785 pouze 20 členů a měla spíše „nešlechtický charakter“. Hrabě Salm ji označil za ilegální a nezákonnou (tak ale označoval všechny lóže, které nebyly pod jeho vlivem). Iluminátský směr se nejvíce otevíral vnějšímu světu. Usiloval o rozumovou a mravní osvětu, která měla vést k sebezdokonalení lidstva jako celku. Jiné priority měl rosenkrucciánský směr zednářství, který měl spíše zálibu v okultismu. Dle KROUPA, Jiří. *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770-1810*. 2. rozšířené a upravené vydání. Brno: Era group. s.r.o., 2006. 328 s. ISBN 80-7366-063-6, str. 98 a dle BĚLINA, Pavel. *Dějiny země Koruny české II. I. Léta 1740-1815*. II. opravené a doplněné vydání. Praha: Paseka, 1993. 328 s. ISBN 80-85192-60-8, str. 50.

¹⁶⁴ V Pelclových „Pamětech“ se k tomuto dočteme v roce 1785 toto: „19. prosince přišel dvorní dekret o svobodných zednářích. Císař je jmenuje kejklíři, šejdíři a fanaticky a nařídil, aby v hlavních městech byla jenom jedna, nejvýše pak tři lóže. Každého čtvrt roku musí zednáři oznámiti svá jména nejvyššímu purkrabímu, jenž pošle jejich seznam císaři. Nesmějí konati schůzek pod pokutou 300 dukátů, jestliže policejnímu řediteli neoznámili dne a hodiny, kde se lóže chce sejít. Mimo Prahu a na venkově jsou lóže zakázány. V Praze bylo dosud pět lóží. Zednáři se rozmnožili tak, že měli ve všech úřadech převahu. Stalo-li se pak, že svobodný zednář

brněnské lóže sjednotit všechny moravské zednáře do společné lóže, avšak narazili na odpor hraběte Salma. Salmova lóže se však v roce 1786 rozpadla a uvolnila prostor iluminátům. Nová lóže byla pojmenovaná názvem „U pravých spojených přátel v Orientu“, nebo také „Zednářská společnost“ a v letech 1786-1790 se stala střediskem radikálního osvícenství na Moravě. Soustředila se na vědecké a kulturní aktivity. Podílela se na organizaci vzdělávacích forem¹⁶⁵, na projektech pro pomoc nemocným a chudým. Díky lóži byla vybudovaná nemocnice v Brně a Opavě, byl zřízen ústav pro vdovy a sirotky v Olomouci. Vznikl zde i projekt pro moravskou vlastivědu¹⁶⁶, byla prováděna i meteorologická měření¹⁶⁷. Ilumináti se zasloužili také o založení čtenářské společnosti s knihovnou, která pracovala v letech 1785-1798. I když se lóže „U pravých spojených přátel v Orientu“ v roce 1794 rozpadla, byla druhou největší iluminátskou skupinou podunajské monarchie hned za Innsbruckem¹⁶⁸. Její členové pak pracovali v soukromé Společnosti pro vlastivědu. Když císař František II. dne 9. února 1794 zakázal všechny tajné spolky, zednářská tradice na Moravě přežívala i nadále. Bývalí zednáři pracovali pro veřejné blaho v různých kroužcích, zednářské lóže v Praze i Brně však raději samy ukončily svou činnost.¹⁶⁹ Český kněz a knihovník napsal dobrozdání k dobrovolnému rozpuštění pražské lóže „U Pravdy a Sjednocení“, kde píše: „*V nynějších kritických časech, kdy rozliční buřiči své škodlivé a odsouzeníhodné kluby hleděly skrývati pod škraboškou čtenářské společnosti, učené společnosti, akademie a zednické lóže, zajisté každému věrnému občanu státnímu stává se povinností učinit všechna příhodná opatření, aby jeho společnost nebyla s těmito nebezpečnými pajednotami směšována od obecnstva nepoučeného... Z této příčiny netoliko pražská lóže u Pravdy a Sjednocení, jejímž členem že býval podepsaný, vždy a všude bude sobě pokládati za čest, nýbrž také ostatní dvě zednické lóže Pražské podaly našemu mocnářovi osvědčení, že za nynějších kritických časův, aby*

na úřadě o něco žádal, bylo téměř napřed jisto, že pochodí dobře. Mohl spoléhati na hlasy bratří, a tak se často stalo, že muž jinak velezasloužilý byl pomínut pouze proto, že nebyl tak řečený svobodný zednář. Tento zlořád ve státě chtěl nyní císař odstraniti.“ Dle PELCL, František Martin, *Paměti*. Praha: III. Třída České Akademie věd a umění, 1931. 102 s., str. 53-54.

¹⁶⁵ Pod vedením zakladatele vzorových škol Ignáce Mehoffera a pastora Viktora Heinricha Rieckeho- více o nich píše KROUPA, Jiří. *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770-1810*. 2. rozšířené a upravené vydání. Brno: Era group. s.r.o., 2006. 328 s. ISBN 80-7366-063-6, str. 112-115.

¹⁶⁶ Kam přispíval i Ignác von Born.

¹⁶⁷ Ve věži bývalého dominikánského kláštera v Brně, zasloužil se o to člen lóže Ferdinand Knittelmayer.

¹⁶⁸ Svaz iluminátů založil kolem roku 1776 v Ingolstadt univerzitní profesor Adam Weishaupt. Protože Bavorsko byla země, kde v 70. letech docházelo ke střetům mezi jezuiti a osvícenci na univerzitě, Weishaupt chtěl založit tajný spolek, který by byl útočištěm pro osvícence. Později zvolil variantu spojení iluminátů se svobodozednářskými lóžemi. Chtěl vytvořit pevně organizovanou společnost. Svaz, který vznikl, se pak díky spisovateli a osvícenci Adolfu von Kinggovi rozšířil i mimo Bavorsko. Více o tom KROUPA, Jiří. *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770-1810*. 2. rozšířené a upravené vydání. Brno: Era group s.r.o., 2006. 328 s. ISBN 80-7366-063-6, str. 110-112.

¹⁶⁹ Zpracováno dle UHLÍŘ, Dušan. *Myšlenkové dědictví zednářů v moravské a slezské vědě na počátku 19. století* v publikaci LORMAN, Jaroslav a TINKOVÁ, Daniela. *Post tenebras spero lucem. Duchovní tvář českého a moravského osvícenství*. 1. vydání. Praha : Casablanca, 2008. 414 s. ISBN 978-80-903756-6-6, str. 174-182.

*vyhnuly se všemu podezření u nepoučené částky obecnstva, chtějí zastavit své práce zednické. Ke kterémužto dobrovolnému osvědčení Jeho Veličenstvo dle ministerského přípisu ze dne 9. února 1794 ráčil poručiti, že třem zednickým lóžím Pražským má se dáti najevo Jeho nejvyšší spokojenost.*¹⁷⁰

¹⁷⁰ Citace dle BĚLINA, Pavel. *Dějiny zemí Koruny české II. I. Léta 1740-1815*. II. opravené a doplněné vydání. Praha: Paseka, 1993. 328 s. ISBN 80-85192-60-8, str. 50.

4. POČÁTEK NÁRODNÍ OBRODY V ČESKÝCH ZEMÍCH

4.1 Obecné souvislosti národní obrody

Jakmile josefínské osvícenství vrcholilo, vyvolalo zároveň plně protiproud obrozeneckého procesu¹⁷¹, především u slovanských národů monarchie. Tvrdý feudální útlak z doby baroka následkem josefínských reforem pominul, svobodné myšlení a vzdělanost rostly. Šířila se kultura, vznikaly různé společnosti¹⁷², salony¹⁷³, vedly se osvícenské diskuze¹⁷⁴. Vznikala nová literární díla, vydávaly se časopisy¹⁷⁵.

¹⁷¹ Jan Herben napsal o počátku národní obrody toto: „*Co je to národní probuzení? Probuzení z toho stavu, ve kterém na nás sáhla již smrt; uvědomění o lidské důstojnosti především. Lid český země české trpěl stoletým útlakem. O porobu lidí se rozdělily tři mocnosti: stát, vrchnost a církev. Probudit národ znamenalo vrátit národu lidskou důstojnost...všecko, co obsahovala práva člověcká prohlášená ve Spojených státech 1776 a ve velké revoluci 1789...naše národní probuzení došlo bezděky veliké podpory od josefínství, čímž se vysvětluje, že probuzení národní v českých zemích z počátku má stránky hospodářské a náboženské nejsilnější, kdežto jazykové a politické značně jsou podřízeny, nebo časově pozdější. Hospodářské reformy čelily proti vrchnostem, náboženské proti kněžím; politické náladě osvícenské bylo uloženo ostří, protože ode dvora vídeňského vycházelo všechno uvolnění, svoboda vědy a tisku, a že císař Josef II. mimoděk byl spojencem lidu proti vrchnostem a hierarchii. Národní a jazykové probuzení české ještě na sebe čekalo.*“ Dle HERBEN, Jan. *Matěj V. Kramerius. Osvícenský novinář a buditel*. Praha: Volné myšlenky československé. 1926. 112 s., str. 9-13.

¹⁷² Za instituci, která je spjata s počátkem procesu národní obrody je pokládána Soukromá učená společnost, později Česká společnost nauk, a nakonec Královská česká společnost nauk. Ideovým zakladatelem byl Ignác Antonín Born, členem a hlavním mecenášem byl František Josef hrabě Kinský. Na schůze docházeli učenci např. Josef Stepling, matematik a filozof Jan Tesánek, historici Mikuláš Adaukt Voigt, František Martin Pelcl, či Gelasius Dobner, později i Josef Dobrovský. Dle VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 238.

V Pelcových „Pamětech“ se můžeme dočíst ze dne 19. září 1784 tuto zprávu: „*Česká soukromá učená společnost poslala k císaři jako delegáty doktora Mayera, Ungara a Strnada. Prosili, aby ji povýšil na veřejnou učenou společnost. Císařovi se ta myšlenka velice líbila. V prosinci vydal svoje rozhodnutí, propůjčil společnosti k shromáždění síň v Karolinu a nazval ji „Českou společností nauk“.* Zvolila si za prezidenta knížete Fürstenberka a skládá se nyní z desíti údů. Jsou to: hrabě Schaffgotsch, Tesánek, Gruber, Strnad, Dobner, Pelcl, Dobrovský, dva Mayerové a Invar.“ Dle PELCL, František Martin, *Paměti*. Praha: III. Třída České Akademie věd a umění, 1931. 102 s., str. 47.

Na Moravě působila např. Moravská hospodářská společnost, která prosazovala hospodářskou politiku racionálního zemědělství. Více o tom KROUPA, Jiří. *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770-1810*. 2. rozšířené a upravené vydání. Brno: Era group. s.r.o., 2006. 328 s. ISBN 80-7366-063-6, str. 55-57.

¹⁷³ Salon 18. století se vyznačoval těmito atributy: řídila ho paní domu, do společnosti chodil jen omezený počet hostů, kteří byli přátelé pana domu, nebo byli něčím zajímaví. V Brně byl známý Salon Jana Křtitele Mittrovského. Více o tom KROUPA, Jiří. *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770-1810*. 2. rozšířené a upravené vydání. Brno: Era group s.r.o., 2006. 328 s. ISBN 80-7366-063-6, str. 53-54.

¹⁷⁴ Tyto diskuze se týkaly různých témat. Mezi hodně diskutovaná témata patřily např. celibát, antisemitismus. LOCHMAN, Jan Milíč. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., str. 209-210.

¹⁷⁵ Časopis věnující se náboženskému životu do kterého přispívali jak zastánci restauračního katolictví, tak i osvícenci měl název „*Důtky kazatelů*“, později přejmenovaný na „*Kritika kázání*“. Tento časopis měl být jakýmsi „*fórem*“, na kterém se kriticky posuzovala kázání a stal se tak místem náboženské diskuze. Na prvních stránkách časopisu bylo uveřejněno toto: „*Naším celým úmyslem při této kritice jest polepsit kazatele tím, že jsou přinuceni ke studiu a zároveň vzít lidu několik prostých posvácených předsudků, které mu mohou jen škodit.*“ Dle LOCHMAN, Jan Milíč. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., str. 211-212.

Od 70. let 18. století do první poloviny 19. století se utvářel v českých zemích novodobý občanský národ postavený na novodobém jazykovém nacionalismu a na vědomí občanské pospolitosti. Centrální panovnické reformy vedly k tomu, že úředním jazykem v celé monarchii se stala němčina a znalost češtiny se tak postupně vytrácela. Vzdělané vrstvy používaly ze společenských důvodů němčinu.¹⁷⁶ V češtině se přestalo publikovat, protože poddanské obyvatelstvo sice česky mluvilo, ale většinou neumělo číst a z tohoto důvodu logicky o české knihy zájem nemělo¹⁷⁷. A tak pod vlivem okolností stojí česká obrozená generace před nelehkým úkolem své doby.¹⁷⁸

Okruh kolem Ignáce Borna přinášel zprávy o nových vědeckých objevech a tehdejších osobnostech v časopisech „Pražské učené zprávy“, „Podobizny českých a moravských učenců a umělců“, „Literární akta Čech a Moravy“ dle VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 239.

¹⁷⁶ Již v letech 1627 a 1628 je češtině postavena na roveň němčina jako úřední jazyk. Dle VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 244.

Jakub Malý (1811-1885) staročeský novinář píše do Časopisu českého muzeum ročník 1846 již toto: „...národnost česká za našich dob je velice ztenčena...historie národu českého, která téměř nic jiného není, nežli řada bojů národnosti proti cizotě...avšak tato zvyklost národních bojů dodala národu českému té tuhosti a pružnosti...aby se...k novému národnímu životu vzkrýsil... Jaké protiventství po osudné bitvě Bělohorské...snášeti musel. Již r. 1627 do úřadů vedle českého uveden i jazyk německý, státní pak jednání pauze němčinou se konalo. Během času čeština z úřadů skutkem, ač nikoli zákonem docela vytištěna. Konečně zavedením německých škol od císaře Josefa II. a záповědí, aby nikdo bez dostatečné známosti německého jazyka do latinských škol připuštěn nebyl, jako poslední rána zasazena české národnosti... právě tauto osudnou ranou ...k novému životu procitla...a neunavnu snahou rostoucího počtu věrných vlastenců...k spanilému květu dospívala...Dosažla již literatura česká stupně takového, že již ne s úsměškem, ale s vážností...se na ni hledí“. Dle Časopis Českého muzeum. *Stručný přehled osudů jazyka českého od J.B. Malého*. Svazek druhý. Dvacátý ročník. Praha: Nákladem Českého muzeum, 1846. 408 s., str. 149-162.

¹⁷⁷ LOCHMAN, Jan Milíč. *Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s., na str. 221 píše o tom, že profesor pražské bohoslovecké fakulty Jiljí Bartoloměj Chládek (1743-1806) strahovský premonstrát, vydal v roce 1780 knihu „Počátkové opatrnosti pastýřské“, ve které prezentuje nejen své osvícenské pokrokové názory, ale vydává ho v češtině, což Lochman hodnotí takto: „Patří jí čest, že to byla po staletí první česky psaná kniha, která vyšla z pražské univerzity. Tak už vnější forma působila rozruch a obsah jej jen dotvrdil.“

SLAVÍK, Bedřich. *Od Dobnera k Dobrovskému*. I. vydání. Praha: Vyšehrad, 1975. 336 s., str. 176 k tomu uvádí: „Nepřátelé nazvali Chládku „klukem z roty Antikristovy“, proti knize vyšel paskvil, v němž spisovatel prohlášen za zrádce svého stavu, jako učitel podezírán z kacířství a zasypán rýmovaným proklínáním zakončeným výzvou, aby ďábel předhodil jeho mrtvolu psům a zbytky pohřbil pod šibenici. Archový paskvil putoval od fary k faře, mnozí si jej opisovali i podobné další.“

O této Chládkově publikaci se zmiňuje i TINKOVÁ, Daniela. *Jakobíni v sutaně*. I. vydání. Praha: Argo, 2011. 359 s. ISBN 978-80-257-0441-7, str. 39-40 takto: „... například nároky na kázání se ... u Chládku nesou v duchu takřka učebnicově osvícenském : jasnost, stručnost, pravdivost, přehlednost a opakování ... to jsou základní pilíře nové homiletiky... Tyto příručky ... se stávaly manuály „strategie sociálního chování... zdůrazňovaly i vnější projevy duchovního... Roli hraje důstojné držení těla, stejně jako hygiena... Tělesná stránka osobnosti kněze není o nic méně zanedbatelná než stránka duševní, zdůrazňující mravnost a střídmost.“

¹⁷⁸ Dle VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7, str. 242-244.

To, jakou „odhodlaností české věci“ působili i kněžští obrozenci té doby připomíná nekrolog Jana Nerudy nad smrtí kněze libuňské fary A. Marka (1785-1877) : „Národní kněží naši byli především Čechy, Praha byla jim stokrát víc než Řím, a ke svatováclavské koruně hleděli s nepoměrně větším nadšením než ku papežově tíře.“ Dle KAŇÁK, Miloslav. *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva*. I. vydání. Praha: Blahoslav, 1951. 113 s., úvodní strana.

4.2 České dějepisectví

Počátek novodobého českého dějepisectví, které zahrnuje pravdivé poznání české minulosti¹⁷⁹, je spojen s působením osvícenského myšlení a s utvářením novodobé české národní společnosti v období druhé poloviny 18. století a počátku 19. století. Doba kronikářské historiografie je uzavřena, začíná vědecké hledání dějin založené na kritické analýze pramenů. V této práci nejde jen o obecnou metodu historického výzkumu, ale především o zpřístupnění historických pramenů v knihovnách a archivech.¹⁸⁰ František Palacký vzpomíná na svou práci v archivech takto: „*Co bylo pro mne tehdy nejdůležitějším, byl skutek ten, že ... obdržel jsem od knížete Josefa Švarcenberka neomezenou svobodu proskoumati archiv Třeboňský, nejbohatší a potud nedotknutelný pramen dějin českých XV. a XVI. století... i jiní šlechticové čeští požádali mne o práce podobné... Eugen Černín... Rudolf Kinský, Klam-Martinič a jiní.*“¹⁸¹ Vzestup přírodních věd a jejich včlenění do disciplin, které se přednášely na univerzitách, přinášely sebou skutečnost, že se historie stala vyučovacím předmětem na studiích filosofie a práva. Stala se také tématem, které bylo aktuální v učených společnostech, a o kterém se publikovaly články v časopisech. Historická věda se od počátku začala specializovat¹⁸². Cílem osvícenského dějepisectví jako celku bylo nashromáždit dostatečný faktografický materiál a kriticky jej ověřit s určitou „nedůvěrou“ ke všemu, co předkládalo dosavadní dějepisectví¹⁸³. Heslem se stala věta: Nic nepřijímat bez platných svědectví, vždy jít k prvnímu prameni, kterým je v první řadě listina¹⁸⁴, poté

¹⁷⁹ O počátcích zájmu o české dějiny, který je spojen s benediktiny a s osobou Magnoalda Ziegelbauera se zmiňují v části 2.1.2.

¹⁸⁰ Dle KUTNAR, František a MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. II. přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 1065 s. ISBN 80-7106-252-9, str. 142-143.

¹⁸¹ Citace dle PALACKÝ, František. *Vlastní život Františka Palackého*. Praha: Vydala Marie Červinková-Riegerová, r. 1885. 44 s., str. 28. Monografie 11412/2997698-P (1133/363601), uloženo v Národní knihovně, signatura 54F015460. Dle internetového zdroje <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=23620&author=Palacký>> [cit. 2014-3-20].

¹⁸² Např. historie národní, historie literární, historie právní, numismatika, starožitnosti, historická statistika, historie regionální. Dle KUTNAR, František a MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. II. přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 1065 s. ISBN 80-7106-252-9, str. 144.

¹⁸³ Josef Dobrovský mluví o smyslu kritické takto: „*Nepronásleduji osoby, ale omyly. Nechci odsuzovat, ale prospět.*“ Citace dle KUTNAR, František a MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. II. přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 1065 s. ISBN 80-7106-252-9, str. 145.

¹⁸⁴ SLAVÍK, Bedřich. *Od Dobnera k Dobrovskému*. I. vydání. Praha: Vyšehrad, 1975. 336 s., str. 247 píše toto: „... Pelcl i Dobrovský se obraceli k originálním listinám i k rukopisným různověstím, kdežto Dobner se spokojoval s opisy.“ V otázce listin navrhl Pelcl v České společnosti nauk v roce 1786 připravit diplomatář, který by podal nejlepší text listiny a kritický aparát. Paleografickou dokumentaci a stylistický rozbor připravil většinou Palacký, Pelcl zase připravoval opis nebo kolaci přepisu a chronologicky je zařazoval. Tato práce však nebyla dokončena, přepisy zůstaly v Pelcově pozůstalosti.

vyprávěcí pramen, a až nakonec úřední akt. Dosavadní „těžiště dějepisu“, které se vztahovalo především k politice a dějinám panovnických rodů se začínalo posouvat i na dějiny ostatních společenských vrstev, dějiny obchodu, kultury, řemesel, zemědělství.¹⁸⁵

4.2.1 Analyticko-kritický proud české osvícenské historiografie

K první generaci těch, kteří horlili po historické pravdě a navázali na Ziegelbauera patřil piarista Gelasius Dobner¹⁸⁶. Svým vědeckým zkoumáním vyvrátil autoritu Hájkovy České kroniky¹⁸⁷.

Poslední tři desetiletí 18. století byly vrcholným obdobím české osvícenské historiografie. Nastala proměna nejen v hodnocení, ale samém pojetí dějin. Dobnerův žák Mikuláš Adaukt Voigt¹⁸⁸ se snažil pro české obrozenecké snažení získat šlechtu. Uvědomoval si totiž důležitost vědecké a literární práce právě v době zesílení vídeňského centralizmu. V tomto období jazykové unifikace rozpoznal důležitý význam vědy a umění pro národní existenci. Mezi historiky této generace patří i František Martin Pelcl¹⁸⁹. Jeho dílo napomohlo

¹⁸⁵ Dle KUTNAR, František a MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. II. přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 1065 s. ISBN 80-7106-252-9, str. 142-151.

¹⁸⁶ Pražský Němec, který žil v letech 1719-1790. Patřil k řádu, který byl „rivalem“ jezuitů. Měl odpor k barokní zbožnosti a s jezuitskými dějepisci tvrdě soupeřil. Dle KUTNAR, František a MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. II. přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 1065 s. ISBN 80-7106-252-9, str. 147-148.

¹⁸⁷ I když Dobnerova kritika byla vědeckými kruhy přijímána, někteří se domnívali, že Dobner vynaložil až „příliš mnoho práce“, aby vyvrátil Hájkovy fakta. V úvodu k Hájkově kronice píše Jaroslav Kolár toto: „V starší české literatuře je málo knih, které by se populárností, vlivem a šířkou kulturního významu vyrovnaly Kronice české Václava Hájka z Libočan. A jistě mezi nimi není žádná jiná česky psaná kronika...V tehdejší době předkritického myšlení měl ovšem v představě o minulosti své místo stejně ověřitelný fakt jako tradovaná pověst...Hájek sledoval žánrem svého spisu nejběžnější typ kronikářství pozdního středověku...Vyznával heslo „ad fontes“...sblížovala ho tedy snaha založit své dílo na všech dosažitelných pramenech, avšak ne už úsilí tyto prameny kriticky zhodnotit. Hájkovými prameny byly všechny starší české kroniky počínaje Kosmou...Kronikou Dalimila...Zbraslavskou kronikou...Dobnerovým dílem se vznikající česká historiografická věda vyrovnávala se svou prehistorií. Nebyl to proces snadný...Dobnerův vědecký čin byl historicky nutný, ale právě tak historicky omezený...Dobner nevěnoval pozornost žánrové povaze Hájkova spisu...Tak se Hájkova kronika stala podezřelým pramenem údajů o minulosti...Uvědomme si, že kdyby nebylo Hájkovy kroniky, neexistovaly by... Smetanův Dalibor, ...Jiráskovy Staré pověsti české... A podobně stojí před námi Hájkova kronika i dnes. Jako zajímavé historické čtení, které nesděljuje pravdu ve vědeckém smyslu, ale vytvořilo pro svou dobu i pro pozdější věky ucelený autoritativní obraz o národní minulosti, dotvořilo a literárně formulovalo její mýtus.“ Dle HÁJEK, Václav z Libočan. *Kronika česká. Živá díla minulosti*, 91. svazek. Vybral KOLÁR, Jaroslav. I. vydání Praha: Odeon, 1981. 736 s. ISBN 01-010-81, str. 7-24.

¹⁸⁸ Žil v letech 1733-1787, k historické práci zaujal vlastenecký postoj jako k národně česky chápanému programu českých dějin. Snažil se hájit vysokou hodnotu české kultury v minulosti. Jeho práce dala základ české numizmatice.

¹⁸⁹ Žil v letech 1734-1801. Byl prvním profesorem české řeči a literatury na pražské univerzitě. K tomuto HERBEN, Jan. *Matěj V. Kramerius. Osvícenský novinář a buditel*. Praha: Volné myšlenky československé. 1926. 112 s., na str. 36-37 uvádí: „Předešlou středu, tj. 13. března na zdejších vysokých školách v Koleji Ferdinandské byla pro veškeren národ český taková slavnost, jak jsme se nenadáli. To byl ten den, na který náš slovník, dobře zasloužilý vlastenec, p. Fr. Pelcl, do učitelské stolice jakožto c. k. profesor jazyka českého

zesílit vlastenecko-politické a národně-buditelské tendence. Napsal obrozeneckou „Novou kroniku českou“¹⁹⁰, která ve vydaných svazcích dospěla k době husitské¹⁹¹. Díl o husitství

a literatury uveden byl. P. Karel Invar, veliký milovník našeho vlasteneckého jazyka, v krátké, důkladné a jistě pohnutlivé řeči našeho vysoce váženého českého p. profesora přítomným pánům posluchačům- bylo jich na tři sta, mezi nimi mnozí z vysoké šlechty- představoval. Na to p. Pelcl měl první čtení o užitečnosti a potřebnosti jazyka českého... Přednáška byla ovšem německá, což však vlastencům nevadilo.“

Ač byl Pelcl sám jezuitským odchovancem ve spise „*Böhemische mährische und schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten vom Anfang der Gessellschaft bis auf die gegenwärtige Zeit*“ vytýká tomuto řádu to, že jezuité učili prostředně- pro řád získávali nejlepší žáky, až si na to u papeže stěžoval i arcibiskup Arnošt Harrach. Mezi jezuitské odchovance patřili např. Balbín, Stepling, Pubička, Diesbach, Vydra. Pelcl v tomto spise vyzdvihl jejich dílo (celkem 1573 knih), protože měl obavu, aby následkem zrušení jezuitského řádu tyto práce nezapadly. SLAVÍK, Bedřich. *Od Dobnera k Dobrovskému*. I. vydání. Praha: Vyšehrad, 1975. 336 s., str. 247-248.

Pelcl si všímá, jak „česká věc“ pomalu „roste“ a charakterizuje to takto: „*Asi od desíti let několik vlastenců snaží se opět své mateřštině dodatí starého lesku...: Jiljí Chládek, profesor české pastorálky; Fr. F. Procházka, jenž vydáním klasických spisů obnovuje pěkný český sloh; Boh. Dlabáč, který probudil českou Musu, jež dlouho mlčela; Josef Dobrovský, hluboký jazykozpytec, který početi, zrod a vývoj každého slovanského slova vycitíuje a jeho genealogii, ba rodokmen i kdyby pocházel z Kavkazu, dovede sestavit; Fr. Tomsa, neúnavný pozorovatel dnešní řeči; V. Kramerius, jenž v zajímavých svých Novinách podal vzor, jak se má po česku psáti a mluvití o věcech politických, válečných, o bitvách a obléháních; oba Thámové, kteří češtinu uvedli v divadlo a dokázali, že v ní možno také hýbati srdcem posluchačů a vylouditi slzy z očí diváků; Josef Rosenthaler... Příčiněním těchto mužů v naší době vyšlo více dobrých českých knih než před tím za celých 80 let, k němuž přispěla i národní knihovna, uspořádaná R. Ungarem, a jiné okolnosti, vlivem jichž češtině dostává se podpory, ochrany a vážnosti: arcibiskup A. O. Příchovský, rozený Čech, zná dokonale česky, jako tři čeští biskupové, nejvyšší purkrabí hr. Prokop Katanský mluví dobře a plyně česky, hr. Václav Thun, komandant v Čechách, mluví česky rád.“ SLAVÍK, Bedřich. *Od Dobnera k Dobrovskému*. I. vydání. Praha: Vyšehrad, 1975. 336 s., str. 250-252.*

¹⁹⁰ Obsahově přináší tato kronika zcela nové zpracování. Od prvních kapitol mluví o slovanském národu, o počátcích slovanského jazyka. Pelcl líčí v díle statečnost předků, vzdělanost. Je nadšen z období Jiřího z Poděbrad, dobou Karla IV. i Rudolfa II. V tomto díle mu nešlo o přinášení ověřovaných nových faktů, ale o výchovu mládeže. České události zde včleňoval do evropských souvislostí. Palacký označuje toto dílo za nejlepší příruční knihu českého dějepisu. Dle SLAVÍK, Bedřich. *Od Dobnera k Dobrovskému*. I. vydání. Praha: Vyšehrad, 1975. 336 s., str. 245-246.

¹⁹¹ K Husovi a husitství zaujímá Pelcl kladný postoj. Čerpá též z díla Kašpara Royka (1744-1819) o dějinách kostnického koncilu „*Geschichte der grossen allgemeinen Kirchenversammlung zu Kostnitz*“. O Husovi a jeho předchůdcích psal i Augustin Zitte (1750-1785). Dle KUTNAR, František a MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscetví*. II. přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 1065 s. ISBN 80-7106-252-9, str. 154-157.

To, že osoba Jana Husa a období husitství je pro českou historii, ale i současnost stěžejní a stále diskutované a aktuální téma můžeme doložit i následujícími příspěvky z publikací pozdějšího období:

V příspěvku PRÁŠEK, Ferdinand. *Konflikt Československa s papežem Suverénní stát nebo papežská provincie?* Praha: Blahoslav, 1925, str. 3-5 se poslanec Národního shromáždění za Českou stranu národně socialistickou F. Prášek vyjadřuje k události, kdy papežský nuncius Marmaggi na znamení protestu proti opětovnému a po 300 letech zákonem uznanému svátku Mistra Jana Husa byl na protest odvolán papežem do Říma. Prášek uvádí : „...neboť mnoho českých lidí nedovedlo toho počínu hned posouditi...a neví jaký důsledek a závěr z tohoto činu papežského vyslance je nutno vyvoditi pro přítomnost a budoucnost... československý člověk je dnes po útěku papežského nuncia před světlou památkou Husovou zmaten...Římští katolíci tvrdí, že chybu učinil národ a stát, opováziv se slaviti památku kacíře Římem odsouzeného... Nešťastné opatrnictví ve velkých chvílích našeho národa natropily nám již škod neodčinitelných. Bylo to opatrnictví Pražanů v dobách husitských, které dodávalo naděje Římu, že opět ovládne Čechy... Běda, třikrátě běda, kdyby český člověk i dnes dal se uspati a zdánlivou vůli k ústupkům se strany Říma nechal se ukolébati ke spánku.“

Český jazykovědec a redaktor Slovenského přehledu (v současnosti 5x ročně vydávané periodikum HÚ AV ČR) Antonín Frinta v úvodu přednášek *Náš duchovní zápas. Přednášky F.M. Bartoše, J.B. Čapka, St. Čapka, F. Kováře a V. Šinták*. Praha, 1936, str. 1-4 poznamenává toto: „Loni bylo manifestem k 6. červenci...opět připomenuto, že náš veliký T. G. Masaryk prohlásil odboj proti říši habsburské r. 1915 při jubilejní oslavě M. J. Husa v Reformačním sále města Ženevy... ale i jeho žák ... dr. E. Beneš vyznal podle pravdy, že tato tradice doby husitské „byla také jedním z mravních zdrojů našeho národního vzkříšení“ a v našem odboji za války byla přirozeným a samozřejmým majetkem národa...Nuže tato nová vlna české

nebylo povoleno vydat, protože bylo krátce po Velké francouzské revoluci. Na dobovou politiku a národní problematiku reaguje Pelcl ve svých rukopisných „Pamětech“¹⁹², které psal „tzv. do šuplíku“ jak sám udává v textu: „*Tento zápisník se nedostane jako knihy tištěné do rukou censorových a proto může obsahovati pravdu a vyličiti a potomkům zachovati každou věc tak, jak jest.*“¹⁹³ V ediční práci se setkal Pelcl s mistrem historické kritiky Josefem

reformace...vyvrcholila právě v roce 1925 po obnovení svátku M. J. Husi jeho oslavou za přítomnosti Prezidenta Osvoboditele, což přimělo papežského nuncia Marmaggiho k demonstrativnímu odjezdu z kacířské Prahy, kde mezitím (r. 1921) klesl počet římských katolíků na 58%...nicméně přes počáteční rozhořčení lidu...zorganizovali zbylé posice katolictví...reakce útočí na celé frontě našeho duchovního vývoje od Husa po Masaryka...Poučení chybami předků, vidíme naprostou nutnost vésti tento dědičný a odvěký zápas na všech úsecích.“

Třetí patriarcha ČČS František Kovář se ve svém příspěvku *Náš duchovní zápas. Přednášky F.M. Bartoše, J.B. Čapka, St. Čapka, F. Kováře a V. Šinták*. Praha, 1936, str. 14-15 vyjadřuje poměru ke katolické církvi takto: „*Církev katolická nestačí nám dále svou zbožností...svou mravností...svým zřízením... Českému člověku nad to nestačí církev římskokatolická ani z důvodů národních, uváží-li, čím byla pro národ v minulosti, v době husitské, protireformační, rakouské, a jak i nyní jako nepřítel škodí republice v poměrech vnitřních i zahraničních.*“

Současný děkan a církevní historik J. B. Lášek, jeden z iniciátorů nového přístupu ke studiu osobnosti a díla Mistra Jana Husa v úvodu ke *Sborníku z mezinárodního symposia konaného 22.-26. září 1993 v Bayreuthu, SRN, Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi*. 1. vydání. Praha: Česká křesťanská akademie ve spolupráci s HTF UK, 1995. 333 s. ISBN 80-85795-17-5, str. 12-15 uvádí: „*Geneze této konference je dlouhá...je třeba znovu studovat osobnost Mistra Jana Husa... Hus, který po staletí tvořil určité rozdělení mezi lidmi, by mohl vlastně lidi spojovat... Formálním předpokladem pro tento proces...jsou vnější podmínky... Ty byly dány politickou a náboženskou svobodou v roce 1989...kardinál Josef Beran si byl vědom, jak je husovská otázka pro český národ důležitá... profesor Zvěřina také viděl důležitost Husovy osobnosti pro celé české křesťanství... V roce 1990 Svatý otec Jan Pavel II. ocenil mravní příklad Husův a vyzval především katolické teology k novému zkoumání Husova díla...bayreuthská konference otevřela dlouhý proces... jsem přesvědčen, že půjde-li nastoupenou cestou dále, je možné realizovat cíle daleko náročnější, jakým je například vytvoření ekumenicky přijatelného současného Husova životopisu.*“

Pražský arcibiskup Dominik Duka se k Mistru Janu Husovi a husitství vyjadřuje v publikaci *DOSTATNI, Tomasz; ŠUBRT Jaroslav. Dominik Duka. Tradice, která je výzvou*. 1. vydání. Praha: Portál, 2011. 192 s. ISBN 978-80-262-0055-0, str. 17 takto: „*Co se týče husitství, bylo pro české země typické jistě romantické přibarvení této tradice v obrozenecké literatuře (V.B. Třebízský, F. Palacký). Myslím, že není možné jen tak položit vedle sebe tradici cyrilometodějskou, svatováclavskou a husitskou...byla to vlastně tradice husovská, nebo husitská?...Dám za pravdu těm, kdo říkají, že husitská tradice vlastně končí po Lipanech r. 1434...a víme, že navázání na postavu Mistra Jana Husa je do jisté míry produktem našeho národního obrození, které hledalo heroické postavy v životě národa... podlehl jsme Herderovým fikcím o „holubičím národě“ a vytvořili jsme si legendu o národě i o husitské a husovské tradici...pro mě není Mistr Jan Hus vůdčí intelektuální teologickou osobností české reformy... je její součástí, ale stal se symbolem...když byl upálen v Kostnici...“*

Na tiskové konferenci dne 27.6.2011 u příležitosti vzniku Ekumenické komise pro Husovo jubileum v roce 2015 „*Hus nás nyní spojuje*“ viz <http://tisk.cirkev.cz/z-domova/tiskova-konference-hus-nas-nyni-spojuje/> promluvil Tomáš Halík o tom, že hlavním posláním komise je obnovit povědomí o mistru Janu Husovi a zbavit jeho osobnost různých dějinných interpretací, které se na ni nabalily. Halík uvádí: „*Jde nám o prezentaci osobnosti Husovy v našem národním povědomí, to znamená, že se chceme zaměřit hlavně na média a na „druhý život Husův“.* Hus se stal jakýmsi plátnem, na které si různé skupiny promítaly své ideály, vlastenecké, socialistické a další. My bychom chtěli Husovu postavu osvobodit z těchto ideologických klišé a přemaleb. Je třeba představit Husa jako postavu nábožensky mravní. To je rozměr, který býval překryt těmito nánosy ideologií,“... Větou „*Hus, který nás dříve rozděloval, nás nyní spojuje.*“ dotvrzuje profesor Halík slova profesora Láška pronesené na bayreuthském sympoziu v září 1993. Dle internetového zdroje http://search.seznam.cz/?q=hal%C3%ADk+hus+n%C3%A1s+nyn%C3%AD+spojuje&sId=euTxMaKqwxSnft_JPpOI&sourceid=top&sgId=DACjkJPYRnZ74vAgLJZbpFwozi-aknZikS-NYGRoz7%3D%3D&oq=hal%C3%ADk+hus+n%C3%A1s+nyn%C3%AD+spojuje&aq=-1&su=b [cit. 2014-3-20].

¹⁹² Viz poznámky 99, 109, 113, 164, 172.

¹⁹³ Citace dle PELCL, František Martin, *Paměti*. Praha: III. Třída České Akademie věd a umění, 1931. 102 s., str. 18.

Dobrovským¹⁹⁴, který tvrdě uplatňoval zásadu poznání historické skutečnosti na základě rozsáhlé kritiky pramenů. Dobrovský byl vědeckým založením analytik. Obraz české minulosti nepředkládal v širokém a umělecky působivém podání. V mnohém přejímal dřívější encyklopedickou šíři poznání, kterou však dovedl kriticky zanalyzovat a naznačit správné cesty vývoje novodobého českého historického bádání. Vyvrátil tradovanou představu, že pražský zlomek evangelia je autografem evangelisty Marka¹⁹⁵, zaútočil i na společenskou prospěšnost a účelnost celibátu, podryl autoritu pravosti světectví Jana Nepomuckého.¹⁹⁶ Dobrovský byl prvním z našich osvícenských historiků, který citlivě vyznačil historické předěly v národních dějinách. V jednotlivých periodách dějin pozoroval proměny vedoucí k hlubokým změnám. Osudové zvraty přineslo nejen křesťanství, ale také husitství a doba pobělohorská. Dobrovský uvádí, že osud českého jazyka nám svým vývojem symbolicky připomíná i dějiny a osudy českého národa. V období husitském (1419-1526) rozpoznal Dobrovský nejen velký jazykový rozvoj, ale i myšlenkovou a kulturní samostatnost národa. Toto období nazývá převážně českým, vládnoucím. Období pobělohorské je pro něj kvůli žalostnému stavu jazyka a myšlenkovému středověkému temnu s náboženským fanatismem obdobím úpadku. Prognózu vývoje českého jazyka viděl nejasně. Pochyboval o jeho rozvoji, pokud nebude užíván vzdělanými vrstvami společnosti a bude používán pouze prostými

¹⁹⁴ Žil v letech 1753-1829, byl exjezuitou a šlechtickým vychovatelem u Nosticů. Začal pracovat jako orientalista a textový kritik Bible, zároveň však projevil zájem o domácí jazykovědnou a historickou problematiku. Jeho publicistická činnost se nevyhýbala ani tématům, které byly namířené proti náboženským přežitkům a tradici. Svými jazykovědnými díly dal základ mluvnickému systému češtiny a staroslovančiny a tím ovlivnil vytváření novodobého českého jazyka, jako základu národního života a prostředníka šíření národní kultury a literatury. Byl aktivním členem Soukromé společnosti nauk (viz poznámka 172). KUTNAR, František a MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. II. přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 1065 s. ISBN 80-7106-252-9, str. 157-161.

¹⁹⁵ Ve spise „Fragmentum pragense Evangelii s. Marci“ z roku 1778, více o tom TÁBORSKÝ, Josef. *Reformní katolík Josef Dobrovský*. I. vydání. Brno: L. Marek, 1997. 169 s., str. 51.

¹⁹⁶ Svatojánskou otázkou se dostal Dobrovský i do sporu s Dobnerem, jelikož Dobner trval na tom, že za smrti Jana Nepomuckého stálo zpovědní tajemství. Dobrovský na základě kritiky pramenů dovedl, že vedle historické postavy generálního vikáře Jana z Pomuku, který byl v roce 1393 umučen kvůli vzornému plnění svých povinností objevil se díky chybě 15. století a Hájkově nekritičnosti ještě druhý muž stejného jména, který měl zahynout mučednickou smrtí o desetiletí dříve, a na něj se také vztahovala tradice o mučedníku zpovědního tajemství (z jednoho světce byli uděláni světci dva). Dle TÁBORSKÝ, Josef. *Reformní katolík Josef Dobrovský*. I. vydání. Brno: L. Marek, 1997. 169 s., str. 72-73.

Dobner (piarista) i Dobrovský (exjezuita) byli členy České společnosti nauk, ale během let byly jejich vztahy stále napjatější. „Střetli se“ nejen v „nepomucké otázce“, ale také v otázce slovanského obřadu a jeho rozšíření v Čechách, při vydávání nejstarších pramenů k českým dějinám, nebo když Dobrovský nesouhlasil s Ungarovou edicí Balbínova díla „Bohemia docta“. Více o tom SLAVÍK, Bedřich. *Od Dobnera k Dobrovskému*. I. vydání. Praha: Vyšehrad, 1975. 336 s., str. 89-103.

TÁBORSKÝ, Josef. *Reformní katolík Josef Dobrovský*. I. vydání. Brno: L. Marek, 1997. 169 s., str. 73 píše o střetu Dobnera a Dobrovského v nepomucké otázce takto: „*Tento vědecký spor přerostl ve střet dvou světů- učeneckého tereziánského osvícenství a rozhodnějšího osvícenského proudu osmdesátých let. O třicet let starší piarista Dobner svým celoživotním dílem dostatečně osvědčil, že mu nechybí kritický duch a nezbytná odvaha postavit se vžité tradici; v náboženských otázkách byl však stále vázán ohledy, které mladší generace osvícenců neznala. Naproti tomu Dobrovský důsledně uplatňoval zásadu „padni komu padni“ a proti církevním fabulacím obracel nástroje historické kritiky takřka přednostně a se zjevným potěšením.*“

lidmi. I když sám svou jazykovědnou, literární i veřejnou činností vytvářel podmínky pro zdárný rozvoj české řeči, neviděl národní hnutí tak silné, aby uvěřil v lepší budoucnost českého jazyka i národa.¹⁹⁷

4.2.2 Synteticko-popularizační proud české osvícenské historiografie

Dobner a Dobrovský byli reprezentanti analyticko-kritického směru českého dějepisectví. Vzhledem k skutečnostem a potřebám osvícenské společnosti však paralelně vznikl i druhý proud historiografie, který můžeme označit za synteticko-popularizační. K tomuto směru můžeme zařadit chronologické dějiny Františka Pubičky¹⁹⁸. Pubičkovy dějiny byly dílem, které uznávaly české stavy a staly se východiskem pro „populárně podávané dějiny“. Osvícenský stát totiž dbal na to, aby dějiny byly předkládány tak, aby vycházely vstříc i hospodářskému zájmu měšťanstva a rolnictva. Tyto populárně psané dějiny pak seznamovaly jednotlivé společenské třídy s tím, co jim bylo blízké a co souviselo s jejich povoláním. Takto psané knihy byly určeny například pro měšťany, venkovany, školní mládež apod.¹⁹⁹

¹⁹⁷ KUTNAR, František a MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. II. přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 1065 s. ISBN 80-7106-252-9, str. 163- 164.

¹⁹⁸ Exjezuita, žil v letech 1722-1807 a jeho dílo neslo název „Chronologische Geschichte Böhmens unter den Slaven“ – 6 dílů vydaných v 10 svazcích. Pubička toto dílo psal jako stavy jmenovaný historiograf království českého, ale již ve své době nevyhovovalo ani pramennou kritikou, ani vyprávěcím stylem.

¹⁹⁹ Např. učitel pražské školy Aleš Pařízek v roce 1781 napsal „Versuch einer Geschichte Böhmens für den Berger“, kde zdůrazňuje, že dějiny nejsou jen dějinami válek a panovníků, ale také dějinami zemědělství, obchodu, řemesel, umění a lidí, kteří pracují.

K dalším z těchto děl patří i historická rozprava Petra Tobiáše Vokouna z roku 1775 o poddanství a nevolnictví „Historische Abhandlung von der Unterhänigkeit und Leibeigenschaft im Königreich Böhmen“. Práce vyšla v roce velkého poddanského povstání a odmítla vykládat poddanství jako dílo Boží. Podávala ho jako skutečnost lidského původu a vyvracela „feudální ospravedlňování poddanství“. Více o tom KUTNAR, František a MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. II. přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 1065 s. ISBN 80-7106-252-9, str. 165-168.

5. PŘEDSTAVITELÉ NÁRODNÍHO OBROZENÍ A DOBOVÉ SOUVISLOSTI

5.1 První generace českého národního obrození

Časové vymezení působení první generace českého národního obrození bychom mohli datovat do doby napoleonských válek, tedy do roku 1815²⁰⁰. Mezi její nejvýznamnější osobnosti patřil beze sporu již v předešlé kapitole zmiňovaný Josef Dobrovský. Do provinciálu Tovaryšstva Ježíšova ho doporučil J. Stepling. V mládí se Dobrovský toužil stát misionářem, na což vzpomíná ve své korespondenci v listu Bandtkemu²⁰¹ takto: „*Mé nejezuitské smýšlení budete si moci vysvětlit z toho, že jsem u jezuitů v Brně strávil pouze jeden rok.*“²⁰² Ale tehdy jsem měl chuť jet do Indie jako misionář a jezuitou jsem se stal proto, abych viděl nový svět.“²⁰³ V roce 1776 Dobrovský zdárně ukončil bohoslovecká studia na Karlo-Ferdinandově vysokém učení²⁰⁴. Dráha faráře ho však nelákala, na 11 let se stal vychovatelem u Nosticů.²⁰⁵ V roce 1786 přijal kněžské svěcení, o rok později byl jmenován prorektorem generálního semináře²⁰⁶ v Hradisku u Olomouce. Po zrušení semináře²⁰⁷ se vrátil do Prahy, kde ho opět přijali Nosticové a pod jejich ochranou zůstal už do konce svého života. Nejslavnějším veřejným vystoupením byla řeč Dobrovského v září roku 1791 na půdě

²⁰⁰ Dle VONDRA, Roman. *České země v letech 1792-1848. Formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolín a nástupu páry*. I. vydání. Praha: Libri, 2013. 397 s. ISBN 978-80-7277-503-3, str. 282.

²⁰¹ Jiří Samuel Bandtke (1768-1835). Vzájemná korespondence polského polského filologa, který se věnoval polským dějinám, písemnictví a jazyku s Dobrovským je zaznamenána v díle *Korespondence Josefa Dobrovského*. II. svazek, *Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Jiřího Samuela Bandtkeho z let 1810-1829*. Vydavatel: Česká akademie, 1908. 249 s.

²⁰² Dobrovský byl v brněnské řádové koleji od 9. října 1772 pouze 11 měsíců a již v dalším roce 1773 byl jezuitský řád zrušen. Dle TÁBORSKÝ, Josef. *Reformní katolík Josef Dobrovský*. I. vydání. Brno: L. Marek, 1997. 169 s., str. 41.

²⁰³ O novice Dobrovského pečoval František Azzoni, který 15 let působil jako kazatel v jihoamerickém Quitu a zosobňoval Dobrovského sen, stát se misionářem. Dle TÁBORSKÝ, Josef. *Reformní katolík Josef Dobrovský*. I. vydání. Brno: L. Marek, 1997. 169 s., str. 41.

²⁰⁴ Římský císař a český král Ferdinand III. v roce 1654 spojil Karolinské učení s jezuitskou univerzitou v Klementinu v univerzitu s novým názvem Karlo-Ferdinandova univerzita (název se udržel do roku 1918). Dle Historie UK. Dle internetového zdroje <<http://www.cuni.cz/UK-374-version1.pdf>>[cit. 2014-3-15].

²⁰⁵ Hrabě František Antonín Nostic měl vlastenecké smýšlení, byl nejvyšším purkrabím Království českého. Jako vychovatel „u Nosticů“ působil také František Martin Pelcl, nebo piarista Jaroslav Schiller.

²⁰⁶ Generální semináře-viz pozn. 108 a 109.

²⁰⁷ Leopold II. s letním během v roce 1790 nařídil zrušení generálních seminářů. Dle WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. I. vydání. Praha: Jelinek, 1945. 383 s., str. 166.

Císař Leopold II. měl osvícenské smýšlení, ale oproti svému bratrovi Josefu II. vynikal politickou rozvahou. Byl dobrým diplomatem a podařilo se mu zachovat největší výtěžky svého předchůdce na trůně- tj. toleranční patent a zrušení nevolnictví. Generální semináře však byly zrušeny. Za jeho vlády byla zpřísněna cenzura. Svobodomyšlné ovzduší sedmdesátých a osmdesátých let 18. století však končí počátkem vlády Leopoldova syna Františka I. na jaře v roce 1792. Dle TÁBORSKÝ, Josef. *Reformní katolík Josef Dobrovský*. I. vydání. Brno: L. Marek, 1997. 169 s., str. 108.

Královské společnosti nauk²⁰⁸, kde před císařem Leopoldem II. přednesl svou německy psanou obranu českého jazyka s názvem „*O oddanosti a náklonnosti slovanských národů arcidomu rakouskému*“. Tato řeč přiměla císaře k povolení samostatné stolice českého jazyka a literatury na pražském vysokém učení v roce 1792.²⁰⁹ Jan Herben zřízení stolice posuzuje takto: „*Musí se tedy v posuzování snah buditelských rozeznávat první a druhé období, prostě vývoj. Vývoj šel od latiny k němčině, od němčiny k češtině. Kde němčina vytlačila latinu, tam čeština časem vytlačovala němčinu.*“²¹⁰

Mezi další reprezentanty první generace českého národního obrození patří kromě již zmíněných představitelů v předešlých kapitolách – Dobnera a Pelcla, také Václav Matěj Kramerius²¹¹. Na Starém Městě pražském založil knihkupectví a nakladatelství Česká expedice, což bylo velice důležité pro šíření vlasteneckých idejí²¹². Od roku 1786 se stal redaktorem Schönfeldských císařských novin, které byly psané česky²¹³. Kramerius dne 6. června 1789 opustil práci u Schönfelda a od 4. července téhož roku začal sám vydávat C. K. Pražské poštovské noviny²¹⁴. V úvodním slově Kramerius napsal : „*Noviny nejsou nic jiného než jako Kroniky a Letopisové, jenž se pro potomky na věčnou památku spisují... spisují se všechny příběhové...chvalitebné činy k následování jejich, jakož i hanebné*

²⁰⁸ Viz pozn. 172.

²⁰⁹ V německém originále nechal tuto verzi otisknout sám Dobrovský, českou verzi tohoto dokumentu pak přeložil Václav Ignác Thám (1763-1816) a otiskly ho Krameriusovy c.k. poštovské noviny. Podle VONDRA, Roman. *České země v letech 1792-1848. Formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolín a nástupu páry*. I. vydání. Praha: Libri, 2013. 397 s. ISBN 978-80-7277-503-3, str. 273-274.

Když Leopold II. přislíbil zřídit stolicí jazyka českého, Kramerius 2. prosince 1791 napsal: „*Tisíce tisícův upřímných vlastenců v našem slavném království čekali na tu zprávu, již- li ta chvíle přijde, aby náš mateřský jazyk z prachu, v němž za celých sto let tak říkajíc zahrabaný ležel, vydobyt a ku své předešlé ozdobe, jako za časů našich milých předků, přiveden byl. Jak se zdá, nyní tedy ta radostná chvíle přichází, v níž naši milé řeči české průchod otevřen bude...*“ Dle HERBEN, Jan. *Matěj V. Kramerius. Osvícenský novinář a buditel*. Praha: Volné myšlenky československé. 1926. 112 s., na str. 36.

²¹⁰ HERBEN, Jan. *Matěj V. Kramerius. Osvícenský novinář a buditel*. Praha: Volné myšlenky československé. 1926. 112 s., str. 48.

²¹¹ Žil v letech 1753-1808, začínal jako knihkupec a knihovník, posléze se stal vydavatelem českých novin.

²¹² HERBEN, Jan. *Matěj V. Kramerius. Osvícenský novinář a buditel*. Praha: Volné myšlenky československé. 1926. 112 s., na str. 16-23 o literárních počátcích Krameria píše: „*Kramerius se dostal do služby k osvícenému Janovi z Neuberga, vášnivému sběrateli knih a stal se u něj knihovníkem. Neuberg se začal zajímat o české dějiny, maje dva syny chtěl každému zůstavit knihovnu. Kramerius obstarával přepisy...nabýval příležitosti naučit se dobře spisovnému jazyku... Jak se učil poznává se z jeho pozůstalosti. Zůstalo po něm 30 svazků výpisků. Synové Kramériovi odevzdali je Jungmanovi, když pracoval na Slovníku... Národní uvědomění v Matěji Kramériovi probuzeno bylo teprve za jeho studia filosofického...lásku jeho k písemnictví probudil Karel Jindřich Seibt... vlastenecké vědomí posíleno bylo i osobním stykem s Josefem Dobrovským ...*“

²¹³ Fakt, že vznikly tyto české noviny, považovalo se za národně důležité. Herben k tomu uvádí slova pražského měšťana Jana Melezínka : „*Dne 1. ledna 1786 k největšímu potěšení všech pravých Čechův jakožto podařených synkův své milé vlasti- vyšly jako ponejprv Noviny pražské v vlasteneckém jazyku českém v tisk uvedené. Vydavatel oných bylť jest velmi znamenitý Čech, učený náš vlastenec pan Gramerjus.*“ Herben dále píše: „*V novinách Krameriových projevuje se týž duch, jež Kramerius projevil předchozí literární činnosti. Jsou ryze josefínské, zejména proticírkevní, jsou josefínské i v otázce školské, tj. horují pro povznesení škol přes to, že byly německé. Duchem jazykem noviny zřejmě oznamovaly novou, jinou dobu, nežli byla tma...*“ Tamtéž.

²¹⁴ HERBEN, Jan. *Matěj V. Kramerius. Osvícenský novinář a buditel*. Praha: Volné myšlenky československé. 1926. 112 s., na str. 39 v poznámce píše, že od smrti císaře Josefa II. až do korunovace Leopolda II. oboje české noviny (Kramériovy i Schönfeldské) nahradily v názvu slovo „císařské“ za slovo „královské“.

*a potupné skutky k jich se uvarování...a já jich ubezpečuji, že žádný ve všech koutech světa důležitý příběh se nevyskytne, aby se ho v mých Novinách nedočetli...*²¹⁵. Kramerius je také autorem díla „Kniha Josefova“, ve které líčí obraz náboženských reforem Josefa II. V knize autor zaznamenal Josefův patent robotní, který Kramerius pokládal za nutný předpoklad dalších společenských náprav. Pak se spíše věnuje smyslu náboženské reformy. Josefa II. autor chválí za to, že zřídil generální semináře, že dosazoval biskupy dle svého rozvážení, že zrušil četné kláštery a zřídil z nich náboženský fond. Kramerius ve své knize Josefově pak předpovídá budoucí stav, kdy vidí katolickou církev nově. Autor očekával, že v církvi bude zaveden mateřský jazyk, kněží se budou ženit a stav kněžský splyne s učitelským.²¹⁶

V neposlední řadě pak k první generaci českého národního obrození patřili i bratři Karel Ignác a Václav Thámové²¹⁷.

5.2 Druhá generace českého národního obrození

Tzv. druhá generace českého národního obrození získala v Čechách rozhodující vliv po roce 1815.²¹⁸ Za jednu z nejznámějších osobností této generace můžeme označit Josefa Jungmanna.²¹⁹ Po Josefu Dobrovském je právě on považován za velice uznávanou osobnost

²¹⁵ Dle HERBEN, Jan. *Matěj V. Kramerius. Osvícenský novinář a buditel*. Praha: Volné myšlenky československé. 1926. 112 s., str. 33-34.

²¹⁶ Dle HERBEN, Jan. *Matěj V. Kramerius. Osvícenský novinář a buditel*. Praha: Volné myšlenky československé. 1926. 112 s., str. 88-94.

Církevní a náboženskou tematikou se Kramerius zabýval i v díle „Domovní postylla“, kterou vydal v roce 1786. Herben uvádí, že „*má ji znáti každý, kdo chce poznati reformního ducha v říši*“. Po vydání knihy Josefovy se hlavně na vesnicích z katolických kazatelen ozývaly hlasy proti Kramériovi. Knihu Josefovou kněží zakazovali ve jménu církve. K obsahu knihy „Domovní postylla“ pak Herben uvádí: „*Obsahuje rozjímání-čtená kázání na všechny neděle a svátky po vzoru osvědčených starých vzorů. Napřed vždy text z Písma, potom výklad k němu. Výklad v duchu snášenlivosti náboženské, náboženství pojímané racionalisticky, osten vždycky proti oficiálním naukám církve...duch Postylly je více protestantský než katolický.*“ Tamtéž str. 95-102.

²¹⁷ Karel Ignác Thám (1763-1816), Václav Thám (1765-1816). Oba se zasadili o vznik novodobého českého divadelnictví.

²¹⁸ Dle VONDRA, Roman. *České země v letech 1792-1848. Formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolín a nástupu páry*. I. vydání. Praha: Libri, 2013. 397 s. ISBN 978-80-7277-503-3, str. 282.

²¹⁹ Žil v letech 1773-1847, kulturní a veřejný život ovlivňoval už od přelomu 18. – 19. století. Pocházel ze skromných poměrů a z jedenácti sourozenců, ze kterých se veřejně známými stali i jeho bratři Antonín Jungmann (1775-1854) lékař a univerzitní hodnostář i Jan Jungmann (1783-1842) katolický kněz.

Jungmann považoval za svůj prvořadý úkol obnovu češtiny jako literárního jazyka. Jeho víra v národ byla až mýtická, chtěl mu sloužit za všech okolností, bez ohledu na překážky. Někdy to vedlo až k zásadním chybám v jeho vědecké práci, např. když se dostal do sporu s Dobrovským, který zpochybnil pravost Rukopisu zelenohorského a Jungmann Dobrovského zavrhl. Jungmann pevně věřil v obnovu českého jazyka na poli úředním, vědeckém, politickém a literárním a na této obnově začal sám systematicky pracovat. Postupně vznikala kolem Jungmanna skupina lidí, která podporovala stejnou myšlenku. Do této skupiny patřil Jan Svatopluk Presl (1791-1849), jeho bratr Karel Bořivoj Presl (1794-1852), Jan Evangelista Purkyně (1787-1869), vlastenecký kněz Antonín Marek (1785-1877) i František Palacký (1798-1876). Dle VONDRA, Roman. *České země v letech 1792-1848. Formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolín a nástupu páry*. I. vydání. Praha: Libri, 2013. 397 s. ISBN 978-80-7277-503-3, str. 282 -283. Více o Jungmannově životě a díle

české bohemistiky. Jungmann v Praze vystudoval filozofii a práva. Byl členem Královské české společnosti nauk, v roce 1828 se stal děkanem filozofické fakulty v Praze, v roce 1840 pak rektorem univerzity. Patřil k velkým tvůrcům českého obrození národního, literárního a jazykového.

5.2.1 Bernard Bolzano a jeho pokračovatelé

Bernard Bolzano²²⁰ byl osobností, kterou nelze v tomto výčtu vynechat. I když široké veřejnosti tato osobnost není známá jako např. František Palacký, či Božena Němcová, jeho dílo zasluhuje pozornost, neboť patřil mezi ty vzdělance, kteří chtěli měnit svět k lepšímu. Bolzano se zabýval teologií, filozofií, estetikou i sociálními otázkami. Byl také výborným matematikem.²²¹ To, co pro první generaci kněží znamenal Josef Dobrovský, to pro další kněžskou generaci znamenal Bernard Bolzano.²²²

Bolzano byl synem pražského obchodníka italského původu. Jeho matkou byla pražská Němka. V době Bolzanova mládí docházelo v celé Evropě k intelektuálnímu boji proti náboženství. Někteří vzdělanci se tomu bránili a snažili se náboženství rozumově ochránit a ukázat, že víra a rozum si neodporují.²²³ Bolzano k nim patřil. V mládí vystudoval piaristické gymnázium²²⁴, pak teologická studia. Když císař zřídil z návrhu dvorního kaplana Jakuba Frinta²²⁵ na filosofických fakultách monarchie zvláštní stolicí náboženství²²⁶, Bolzano

VONDRA, Roman. *Osobnosti české historie*. I. vydání. Praha: Aleš Skřivan, 2009. 760 s. ISBN 978-80-86493-24-4, str. 294-301.

²²⁰ Žil v letech 1781- 1848.

²²¹ Dle TRLIFAJOVÁ, Kateřina. *Osamělý myslitel Bernard Bolzano*. I. vydání. Praha: Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, 2006. 228 s. ISBN 80-7007-226-1, str. 9.

Byl jedním z prvních lidí, kteří se v Čechách zabývali národním hospodářstvím v číslech, což ukazuje jeho práce „O nejlepším státě“. Dle KAŇÁK, Miloslav. *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva*. I. vydání. Praha: Blahoslav, 1951. 113 s., str. 16-17.

²²² Dle KAŇÁK, Miloslav. *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva*. I. vydání. Praha: Blahoslav, 1951. 113 s., str. 16.

²²³ Za zakladatele tohoto osvícenského hnutí (též „seibtianismus“) v Čechách lze považovat K.H.Seibta (1735-1806). Jeho názory měly velký vliv na tehdejší generaci mladých, mezi které patřil Bolzano i Jungmann. Pro Seibta byla důležitá láska k bližnímu, kterou považoval za základní příkazání křesťanství, neboť přispívá k dobru celého lidstva. V 18. století byla výchova a vzdělání považována za atributy nejvíce formující a vplývající na charakter člověka, proto se právě na ně kladl veliký důraz. Žáci tak měli být vedeni k tomu, aby se stali užitečnými členy společnosti pracující pro obecné blaho. Osvícenské katolictví také přejímalo myšlenky protestantských teologů a filozofů jako byli Leibnitz a Wolf. Dle TRLIFAJOVÁ, Kateřina. *Osamělý myslitel Bernard Bolzano*. I. vydání. Praha: Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, 2006. 228 s. ISBN 80-7007-226-1, str. 11-12.

²²⁴ Po gymnáziu studoval tříletý filosofický kurz, kde ho vyučoval také K. H. Seibt.

²²⁵ Žil v letech 1766-1834, byl protivníkem tzv. josefinistů a bolzanistů a usiloval o jejich likvidaci.

²²⁶ Stolice byla zřízena se záměrem vyučování katolické věrouky. Měla být zárukou toho, že „akademická mládež bude chráněna před mravním úpadkem tehdejší doby.“

se v Praze zúčastnil konkurzu a získal místo univerzitního profesora náboženské vědy.²²⁷ Po roce 1820, kdy byl nucen ukončit svou učitelskou dráhu, se Bolzano věnoval vědecké literární činnosti²²⁸. Roku 1815 se stal členem Královské české společnosti nauk, a když se v roce 1840 stal František Palacký sekretářem této společnosti, zapojil Bolzana aktivněji do činnosti. V roce 1841 se ve společnosti nauk vytvořila filosofická a matematická sekce, ve kterých Bolzano vedl řadu přednášek. V revolučním roce 1848 byl pak Bolzano vybízen k zapojení se do politiky. To však odmítl. Z politických událostí byl spíše unaven. Špatně snášel nacionalismus- německý i český. V prosinci roku 1848 zemřel na selhání plic.

²²⁷ Bolzano byl však velmi mladý, takže byl přijat „provizorně“, avšak s písemným potvrzením císaře. V roce 1805 byl Bolzano vysvěcen a získal titul doktora filozofie. S jeho univerzitní funkcí souvisely i tzv. „exhorty“ jakási kázání pro akademickou obec. Měly takový úspěch, že z velké posluchárny univerzity se přesunuly do kostela Nejsvětějšího Salvátora na Starém Městě. I žáci Bolzana se těchto přednášek (nejednalo se však o výuku) účastnili. Svého učitele milovali. Na univerzitě se však mělo vyučovat dle učebnice náboženské nauky, jejímž autorem byl Frint. Bolzano se k učebnici stavěl kriticky a uražený Frint měl v budoucnosti i osobní motiv ke svému nepřátelství vůči Bolzanovi. Frint „sloužil“ rakouskému císaři, a ze začátku byl pro Řím „podezřelou osobou“. Až v době, kdy se římsko-katolická a rakousko-katolická restaurace sblížila, chtěl Řím využít Frinta ve svůj prospěch. Právě v této době na univerzitu přišel Bolzanův nový nadřízený Franz Wilhelm, který se postavil kriticky ke způsobu Bolzanova vyučování. Na Bolzana přicházely obvinění i do Říma. Vinily ho ze skrytého deismu. Císař byl také upozorněn na exhorty, ve kterých Bolzano káže rovnost a kritizuje politiku. Protože ještě „neodzněla atmosféra francouzské revoluce“, císař byl znepokojen. I když se osvícenské kruhy snažily Bolzana zachránit, v lednu roku 1820 musel ukončit svoji pedagogickou činnost a byl penzionován. Bolzanovi se snažil pomoci i Josef Dobrovský, ale např. Jungmann měl z jeho sesazení radost. Měl totiž zcela odlišné náboženské i národnostní názory. (Roli zde možná také osobní záležitost, když se Bolzano jako člen univerzity kriticky vyjádřil ke kandidatuře Jungmana na stupeň doktora – viz. ZELENÝ, Václav. *Život Josefa Jungmanna*, II. vydání. Praha: Fr. A. Urbánek, 1881, str. 333.) Bolzanův žák profesor litoměřického gymnázia Josef Fesl se však nadále pokoušel převést Bolzanovy myšlenky do praxe. Založil tajnou společnost, která však byla brzy vyzrazena a Fesl byl zatčen. Bolzano byl označen za „svůdce“ Fesla. Když byl arcibiskup Chlumčanský „tlačěn“ Vídní, aby ovlivnil Bolzana v odvolání „bludu“, které učil, začal se Bolzano obávat o svoji svobodu. Bolzano trval na tom, že je pravověrným a poslušným vůči katolické církvi. Tehdy vystoupil na jeho obranu Josef Dobrovský. Napsal arcibiskupovi dopis, kde mu vytýká ustrašenost a vyzývá ho k obraně Bolzana. Prohlášením pravověrnosti tak byla Bolzanova záležitost považovaná za vyřízenou. Více o tom WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. I. vydání. Praha: Jelinek, 1945. 383 s., str. 211- 292; dále zpracováno dle VLASÁKOVÁ, Marta. *Životaběh Bernarda Bolzana* v publikaci TRLIFAJOVÁ, Kateřina. *Osamělý myslitel Bernard Bolzano*. I. vydání. Praha: Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, 2006. 228 s. ISBN 80-7007-226-1, str. 11- 20; TÁBORSKÝ, Josef. *Reformní katolík Josef Dobrovský*. I. vydání. Brno: L. Marek, 1997. 169 s., str. 120, 127-128.

²²⁸ Bolzano nežil v ústraní a nestránil se ani veřejného života. Od roku 1823 se stal velice blízkým přítelem rodiny Hofmannových z Těchobuze, u kterých často pobýval. Po smrti jejich dcery manželé utěšoval a pobízel je k dobročinnosti. Sám se v Těchobuzi veřejně angažoval. Josef Hofmann ve svých pamětech napsal, že kdo se s Bolzanem setkal, ten jim byl již nadosmrti poznamenán. Bolzano je hluboce spjatý s našim národem a jeho obrozeneckými snahami. Jeho smysl pro obecné blaho a jeho svobodomyšlnost byly v dalších letech vzpruhou pro české národní snahy. Dle PALOŮŠ, Radim. *Česká zkušenost*. II. vydání. Praha: Academia, 1994. 176 s. ISBN 80-200-0494-7, str. 97-99.

Ve sborníku *Bolzanovo místo v dějinách filosofie*, v publikaci *Filosofie v dějinách českého národa*, Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1958, s. 111 – 124, str. 114 český filozof Jan Patočka říká, že: „*Bolzano byl Čechům blízký jako postava pronásledovaná a zneuznaná, jako génius, který stojí stranou a čeká na uznání budoucnosti, jako ten, kdo stojí na straně nefavorizovaných, těch kdo jsou v nevýhodě.*“

Masaryk oceňoval Bolzanův vklad pouze částečně. I když ho v České otázce vyzdvihuje spíše v pozitivních souvislostech, nevidí Bolzanův vliv na naše národní obrození v takové míře, za kterou ho oceňovali jiní. Masaryk píše: „*...neoblomný a opravdový Bolzano, hájený Dobrovským- Dobrovského všude nalézáš, kde bylo třeba srdce a práce- a podezříván Jungmannem, i na naše vlastenecké kruhy měl blahodárný vliv.*“ Dle PALOŮŠ, Radim. *Česká zkušenost*. II. vydání. Praha: Academia, 1994. 176 s. ISBN 80-200-0494-7, str. 100, poznámka 56.

Bolzano byl představitelem tzv. obnoveného josefinizmu²²⁹. Je také symbolem doby přechodu od osvícenství k rannému liberalismu. To, že Bolzano „neupadl v zapomnění“ se můžeme přesvědčit i z článku uveřejněném v Národních listech dne 5.10.1881 při stém výročí jeho narození: *„Půda, kterou zkypril Hus a Jeroným Pražský, která vpila krev tolik šlechtných a chrabrych srdcí, nemohla vyprahnouti. Necht' ji zdeptala kopyta fanatismu, necht' ji požehla horoucí msta římsko- španělské reakce, přišel den, kdy staletá kra smrti lávy zvětrala a neúporná životní síla znovu vzkličila z českého zasutého Herkulana. Ten starý český kmen byl krutě osekán, ba koruna jeho i hromem roztříštěna, avšak mrtvým nebyl! Kořeny ukryté hluboko zrakům zhoubcův, ty žily posud a nedaly stromu věky posvěcenému uhníti. Jakmile nadešel čas, počala pučeti haluz a zeleň... Šlechta byla zničena... ale obecný lid tu zůstal v takové hojnosti ... musel z něho vyrůstí opět národ. Věk filosofie „na trůnech“ – náhlé elektricky ostré vyzáření opravné doby Josefovy-dálný hlahol velké revoluce francouzské... ten zápas světový proti pověře a tmě, proti nelidskosti a nerozumu v zákonech a zřízeních- jakž mohlo to vše existovati vůkol, aniž by působila i na tu ubohou zemi českou... Starý svět se kácel, nový se rodil... duchové silní odvažovali se na problémy nejtěžší. ... nuže toho lidumila ...jenž zasil sémě lepší budoucnosti... a slovem a příkladem celého žití odchoval nám celou řadu osvícených ... pracovníkův. Dnes tomu právě sto let, co narodil se v Praze... Bernard Bolzano... Nový Jan Amos Komenský, ba nový Hus, zdál se tu vystávati na vysokém učení pražském. Zásada, že všechno učení má býti samoučením-bylo již stěžejním pravidlem učitele Bolzana. Vlastním přemýšlením měli se jeho žáci přesvědčit o pravdě toho, co jim vykládal... nedostatek osvěty, nejasnost úsudku, nepravé názory o otázkách náboženských, filosofických a politických... na pravou příčinu všeho zla, které nás tíží. Nikdo pak netoužil po odstranění zla opravdověji nad něho. Oprava křivd hnětoucí jednotlivce i celé národy byla mu svatým příkazem mravnosti a vlastním smyslem křesťanství... Mravní zákon prospěšnosti rozhoduje o ceně toho kterého učení náboženského, ale též rozum jest soudem povoláním... Nemáme nic prohlašovati za dobré pouze kvůli nauce náboženské co i bez ohledu na ni neukazovalo by se samo v sobě býti dobrým a užitečným...Jako Hus, žádal i Bolzano návrat k prvotnímu demokratickému zřízení církve...“²³⁰.*

O dva dny později dne pátek 7.10.1881 pak v Národních listech článek pokračuje. Autor článku uvádí, že Bolzanův žák Fesl²³¹ v roce 1849 vydal Bolzanovy přednášky, ze

²²⁹ Dle WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. I. vydání. Praha: Jelinek, 1945. 383 s., str. 214.

²³⁰ Národní listy, číslo 243, ze dne 5.10.1881, str. 1 a 2. Dle internetového zdroje <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=0&id=539388>>[cit. 2014-3-20].

²³¹ SBORNÍK. *Bolzano Bernard 1781-1848*. I. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1981. 150 s., str. 109 se uvádí, že Bolzano se studiem logiky zabýval od mládí. Jeho dílo „Logika“ přicházela na svět přes 20 let. Byl však problém získat nakladatelství, které by jeho knihu vydalo. Byl to právě Fesl, který Bolzanovi našel vydavatele v Seidlově

kterých lze vyčíst a poznat Bolzanovu osobnost. Abychom si tohoto myslitele trochu přiblížili, vybrala jsem z článku tuto pasáž Bolzanova kázání: „*Jedna z nejdůležitějších příčin nesvornosti a roztrpčení mezi občany této země jest bez odporu upomínka na ony události, že v zemi naší vedle českého jazyka také ještě německý panuje... Dosud trvá útisku v němž jedna část národa proti druhé stojí... Ano, doznejme si, že v tom spočívá největší neštěstí národa našeho, že částky jeho nebyly hned od počátku sloučeny dobrovolným spojením se, ale donucením... a že po dnešní den... jedné části na úkor druhé... se nadřžuje. Že se křivdy a příkoří učiněné dědí na vnuky jest pochopitelné... Či nedává se rodilým zde Němcům... přednost? Není to jazyk německý, v němž se vyšší nauky v zemi přednášejí a ježž povýšily na jazyk úřední?... Nemusí vše to... pro druhou část národa býti velice bolestné? Nežije-li česky mluvící část národa... v stavu chudoby a útisků? A což nejvíce uráží: Nebyli-liž českému lidu dáni všude za představené buď Němci rodilí, anebo lidé k Němcům se hlásící? Lidé ti nemají srdce pro ten lid, nepovažují ho za sobě rovna... Kdož by se tedy divil... že Čech a Němec nikdy spolu rádi nejsou... vzájemně sebou pohrdají... diviti se tomu nelze... Avšak zlo, protože přirozeně vzniklo, pokládati za nezbytné a nezhojitelné?... Přední účinek jest, že sobě takovou záští ztrpčujeme život. Nemůžeme se rozveselit, pokud zášť bratru vře v srdci našem... Zoveme-li právem lásku nejblaženějším ze všech pocitů, a okouší-liž nebe na zemi ten, kdo chová srdce laskavé ke všem lidem... kdo nenávidí i jen jediného člověka, nad tož celý národ, s kterýmž musí žiti v nejužším sloučení, ježž musí pokládat za spoluúčast státu, jehož sám jest členem... nebudí nenávisť... opět nenávisť? Jaký to trudný život, přátelé moji!... Od našich vlád zvykli jsme očekávati všechnu spásu, však sami nečiníme pro sebe nejmenšího! Kde ale rozkol vládne, kde jedna část nechce míti nic společného s druhou... každý raději chce strádati, než aby dopustil, by se též druhému dobře vedlo... V nejedné zemi zřeli jsme muže, kteří lepší smýšlení měli, však znenáhla v pravé tyrany se proměnili, poněvadž příležitost je k tomu zavedla... A kde jest příležitost tento svod k zlému, větší nežli u národa, jemuž schází duch pospolitý?... Co soudí zdravý duch o takovém stavu národa? A přece zrovna my vděk té různorodosti... mohli bychom býti jedním z nejšťastnějších národů Evropy... Dbejme o to, abychom se přiučili oběma svým jazykům zemským, nežli řečem cizím...“²³².*

Reformačně-církevní hnutí, které se rýsovalo už působením Dobrovského se neskončilo ani působením církevních úřadů, ani Bolzanovou suspenzí. Bolzano a jeho žák

nakladatelství. Kniha vyšla bez povolení cenzury, a proto k okolnostem jejího tisku proběhlo vyšetřování. Díla se zastal purkrabí hrabě Chotek a městský hejtman Hoch, který svým stanoviskem, že se jedná o knihu srozumitelnou jen velice úzkému okruhu osob pomohli „Logice“ na svět.

²³² Národní listy, číslo 245, ze dne 7.10.1881, str. 1 a 2. Dle internetového zdroje <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=0&id=539391>>[cit. 2014-3-21].

Fesl už měli řadu svých pokračovatelů, kteří myšlenky svých učitelů šířili dále. I česká škola sehrála v české historii v rámci reformace po roce 1848 velkou úlohu. Ale už i před revolučním rokem 1848 působili v litoměřické diecézi žáci Bolzana. Patřil k nim Ignác Jaksch, který založil ročenku pro učitele, rodiče a vychovatele. Dalším žákem Bolzana byl Vincenc Zahradník. Působil v Křešicích u Litoměřic, založil český časopis katolického duchovenstva - obdobu německé Jakschovy ročenky. Antonín Vojtěch Hnojek napsal pětisvazkovou liturgiku.

K nové školské organizaci přispěli svým přičiněním další 3 bolzanovci. Na vídeňském ministerstvu školství to byl František Exner, ředitelem obecných škol v Rakousku se stal Antonín Krombholz²³³ a ministrem školství Lev Thun²³⁴. Velice důležitým faktorem

²³³ Byl Bolzanovým i Feslovým žákem, v roce 1816 vyučoval biblickou nauku na teologickém ústavě v Litoměřicích. Zavedl nový způsob zpovědi, kterou chtěl radikálně působit proti bezduché praxi katolické zpovědi. Bolzano ho za to kárá - za horlivost, kterou při zpovědi působil určité pohoršení. Po sesazení Bolzana děkan Liebsch píše v dopise ze dne 11.2.1820 Krombholzovi toto : „*Příteli! Při všech bouřích se držíme kromě svého svědomí také naděje, že Bůh i když dovoluje, aby dobrá věc byla na nějakou dobu potlačena, přece ještě jistě způsobí, aby ožila a velkolepě se uskutečnila. Snad tato bouře jen lépe očistí a oddělí zrna od plev.*“ Dle WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny*. I. vydání. Praha: Jelínek, 1945. 383 s., str. 251. O životě a díle Antonína Krombholze pojednává VEVERKOVÁ, Kamila *Dílo Antonína Krombholze a jeho význam pro reformní teologické myšlení v Čechách*. I. vydání. Praha: L. Marek, 2004. 228 str. ISBN 80-86263-47-9.

²³⁴ Po zjištění ze zpráv z Vídně o tom, že hrabě Thun navrhuje v Čechách rozdělit gymnázia podle národnosti reaguje na to takto pochvalně i kriticky Karel Havlíček Borovský dne 14.1.1850 v Národních novinách: „...budou gymnázia v Čechách podle národnosti tak rozdělena, že se vedle čistě německých založí také čistě česká, což je mínění pana ministra osvěty hraběte Lva Thuna. Jiné mínění v komisi proti tomu bylo to, aby se na gymnáziích oba jazyky zemské pěstovaly, tak aby každý vlastenec v Čechách obou řečí dokonale mocen byl. Musíme vyznati, že dosavadní kroky p. ministra podávaly nám dobré svědectví, že v oboru jeho časem svým skutečně rovnoprávnost nějaká vznikne...a jsme přesvědčeni, že p. ministr jest k Slovanům nejspravedlivější z celého ministerstva. Právě proto však si za povinnost klademe, upozorniti pana ministra na jeden zlý následek takového jeho systému gymnaziálního... Kdyby byla již národní rovnoprávnost v Rakousích provedena...tehdy by byl plán páně ministrův jistě nejvýbornější. Ale nyní, když člověk bez dokonale známosti němčiny nemůže být v Rakousku ani kaprálem, ani topičem, neb poslem úřadu...následek je ten, že čeští rodičové své děti nevyhnutelně na německá gymnázia posílati musí... Tak nám může býti dobré mínění pana hraběte místo k užitku ještě na škodu. Něco jiného by bylo, kdyby zákonem vyřknuto a zcela jisto bylo, že každý vzdělaný Čech, třeba jenom tolik německy uměl, co ke srozumění nevyhnutelně zapotřebí jest, mohl býti v českých krajinách úředníkem, knězem... pak by taková gymnázia byla na svém místě.“ Dle HAVLÍČEK, Karel. *Duch národních novin. Spis obsahující úvodní články z NN roků 1848-1850*. Jilemnice: Al. Neubert, 1898, článek „Česká gymnázia“, str. 423-425.

Na tento Havlíčkův článek reaguje Deutsche Zeitung, což Havlíček v překladu otiskuje v Národních novinách dne 18. ledna 1850: „Uznáváme za dobré čtenářstvu svému podati v doslovném překladu jeden článek: Národní noviny přinesly ve věřejším čísle zprávu o organizaci gymnasií ministři kultu činěny jsou dva návrhy; dle jednoho mají býti gymnázia...oddělena, kdežto druhý návrh vychází ode zásady utrakvistické. Pan ministr se prý vyslovil pro první náhled, pan Havlíček považuje v lednu 1850 druhý návrh za prospěšnější. Pamatujeme se však, že Národní noviny v r. 1848 a 1849 zcela jinak o věci této smýšlely, i musíme se změně takové slušně diviti. Důvod...že by čeští rodičové děti své dali na německá gymnázia, a že by české školy prázdné zůstati mohly, nemůžeme považovati za rozhodující, nebo by prý rodičové k tomu byli pohnuti jedině tím, že německá řeč potřebná jest k dosazení úřadů a důstojenství... Nezdá se, že by pan Havlíček za to měl, že by německá řeč i řemeslníkům užitek přináseti mohla. Ale strana Národních novin považuje řeč za jediné a výhradní palladium národnosti, svobody, materiálního a duševního pokroku... Přijmutím soustavy, dle které gymnázia přesně oddělena býti mají, chtěl pan ministr kultu klestiti půdu čistě české, původní a přirozené osvětě, k jejížto dosazení Slované ode dávna již svými snahami směřují a výhradním zavedením české řeči při prvním vyučování chtěl zastaviti šíření se jedu německé vědy a osvětě a nemožným učiniti pomíchání se Čechů s německými gojimy... I my z německého stanovíště držíme se náhledu toho...považujeme...učení české pro německého studenta též za překážku v duševním pokroku a musíme na základě argumentace páně Havlíčkovy

v rozvoji českých národních škol bylo zavedení samosprávy, tzn., že školy měly nadále spravovat obce a okresy. To velice posílilo národnostní vývoj v mnohonárodním Rakousku. K rozvoji českého školství přispěl i farář Karel Alois Vinařický, který sepsal slabikář a čítanky. A právě literatura je důležitým faktorem rozhodujícím o šíření myšlenek českého národního obrození. Za svého učitele považují Bolzana i další neméně významní představitelé obrození, jako František Ladislav Čelakovský či Václav Hanka²³⁵. Bolzano měl vliv i na Josefa Kajetána Tyla či Václava Klimenta Klicperu. Jeho velkým obdivovatelem byl i K. H. Borovský.²³⁶

uzavření p. ministra kultu úplně schvalovati.“ Havlíček dále píše: „Každý vidí na těchto ironických slovech, jak sytý dokazuje hladovému, že jest hlad zdravá věc... D. Z. opatrně vynechala z našeho článku nejhlavnější důvod... zřizování českých gymnázií jen v tom pádu dobré pro nás, kdyby národní rovnoprávnost skutečně provedena.“ Dle HAVLÍČEK, Karel. *Duch národních novin. Spis obsahující úvodní články z NN roků 1848-1850.* Jilemnice: Al. Neubert, 1898, článek „*Proti Deutsche Zeitungu*“, str. 433-436.

To, že Národní Noviny a Deutsche Zeitung byly noviny, které „neměly přátelské vztahy“ můžeme poznat i z následujícího článku, který byl v Národních novinách dne 18.8.1848 otištěn jako reakce na oslavu narozenin císaře : „*Také my jsme byli poněkud strženi do onoho proudu a č. 138 D.Z. uznalo za dobré sejmouti při této slavné příležitosti svou politickou larvu a ukázati se nám v celé své německé kráse... poučují nás o potřebné úctě k J.M.C (Jeho milosti císařské) a ke všem známkám říše vyčítajíc nám jako obyčejně... a rovnají nás k Maďarům, s nimiž vláda vede válku...že jsme ještě horší. My neznáme nic opovrženějšího než pochlebníka. Byltě čas, kdežto D.Z. neukrývaly příliš protirakouské smýšlení své, jmenovitě v čas povstání Vídeňského, za těch dob vytykaly nám D.Z. servilnost... Nyní se něco obrátilo, Rakousko a dynastie stojí pevně... D.Z. nás napomíná jak máme slaviti narozeniny JMC, a jak si máme vážiti koruny říšské! Vidíme jak se časy mění.*“

²³⁵ Žil v letech 1791-1861. Hanka patřil mezi české národní buditele. Byl slavista, publicista, překladatel, spisovatel, básník, knihovník i vysokoškolský profesor, ale dnes je bohužel spíše spojován s „prastarým českým rukopisem“ s tzv. Rukopisem zelenohorským, který je považován za padělek a Hanka za pravděpodobného padělatele. Josef Dobrovský byl tím, kdo tento padělek odhalil a v roce 1825 ho označil za literární podvod. Rozpoznal totiž jeho dobový vlastenecko- politický účel.

Na tomto místě uvádím slova Václavy Hanky, které byly pronesené na schůzi Historické královské české společnosti nauk dne 27. února 1845. Hanka hájí některé spisy (konkrétně životopis Cyrila a Metoděje) i přes určité nepřesnosti a tendenčně zdůrazňované záležitosti v nich. Říká, že jsou tyto spisy přínosné pro slovanskou historii : „*Historie slovanských hlasatelů sv. Kyrilla i Methodia, po bádáních Dobrovského, vyvinuje se zvláště na základech latinských památníkův. Hlavní místo zde zajímají: historie přenešení ostatkův sv. Klimenta v Řím i historie obrácení Karantanův, psána jakýmsi duchovním Solnohradského biskupství... Dobrovský málo důvěřoval řeckému životopisci bolgarského arcibiskupa Klimenta, učedníka Metodiova, ještě méně slovanskému životopisu sv. Kyrila i Methodia, nad kterým Schöltzer radostí plesal... První začíná takto: Bůh blahý i všemohoucí, jenž jest stvořil z nezbytnosti v bytnost všecko. Druhý: Bůh milostivý i štědrý čekaje na pokání člověka. Vážnost těchto životopisův závisí od objasnění, kde a kdy byly sestaveny... V životu sv. Methodia potkávají se dosti jasně příznaky, po kterýchž možno rozhodnouti tyto otázky. Viděti jest, že je psán a) v straně příznavší církevní závislost od Římské stolice, dle pravoslavného vyznání, však ne v Moskvě, ale pod vládou Kocelovou b) psán v nevzdáleném čase po smrti sv. Methodia. ...mluvě o poslech božích, jevivivších se v rozličné časy k vystavení církve boží, životopisec po vypočtení patriarchův... v časech novozákonních zastavuje se toliko na apoštolech Petru a Pavlu... připomínaje všeobecných sněmích...staví všudy napřed jméno papežův...vyčítaje sněmy samé, mluví toliko o šesti, ač sv. Metod i Kyrill žili i působili už po sedmém... Srovnání...se známými dříve prameny i historickými daty odkryjí ještě více vážnosti i důležitosti těchto životopisův... Zde skonáváme přehled životopisův svat. Kyrilla i Methodia. Každý, i dle učiněných už poznamenání, může souditi o důležitosti jich pro historii apoštolův slovanského světa.*“ Citace dle *Časopis českého museum*, dvacátý ročník, Praha: Nákladem Českého museum, 1846, II. kapitola HANKA, Václav. *O sv. Kyrille i Methodiu.* str. 5-33.

²³⁶ Zpracováno dle KANÁK, Miloslav. *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva.* I. vydání. Praha: Blahoslav, 1951. 113 s., str. 16- 21.

5.2.2 Český historik František Palacký

Ve dvacátých letech 19. století vstupuje na scénu českého dějepisectví František Palacký, žák Josefa Dobrovského a nadaný historik, který je považován za zakladatele moderního českého dějepisectví.²³⁷ V dalších řádcích nechám o jeho životě a díle zkráceně promluvit jeho samého, jak o tom píše své monografii: *„Já zrodil se ve škole, přilnul jsem záhy ku knihám a již co chlapec 5-6 letý přečetl jsem byl celau bibli. O wánocech 1807 zawedl mne otec do Kunwaldu za Nowým Jičínem, abych naučil se němčině. Mimo školu wesnickau býwal jsem tam aučasten také wyučování na ústawu založeném w zámku od hraběny Truchsesowé rozené Harrachowé. W zámku panoval duch a smysl pedagogický ušlechtilejší. Zpozorowaw ale otec můj, že w obcování s katolíky stáwal sem se příliš náchylným ku katolicizmu, wzal mne odtud zase w máji 1809, když nejwíce zuřila w Rakousích wálka s Napoleonem. Pak ustanowen byw on za wůdce w několiku potrawních wozůw s panství Nowojičínského k cis. wojsku wyprawených...musel s nimi utéci se až do Trenčina w Uhřích a při delším tam pobytu oznámil se s představenými ewangelické církve, zjednal to při nich, že přijat sem tam byl do tak řečeného alumnem... zawedl mne tam w srpnu 1809. Wyučování we trenčanských latinských školách lišilo se welmi od Kunwaldského a nedalo se tuším ani pomýšleti chudší...nenaučil jsem se nežli latině dle obecného tehďáž způsobu w Uhřích... Osoby howiwší mému hladu na knihy půjčowaly mi nejwíce polemické spisy nábožné, kterýmiž i já stal se protestantským horliwcem a zamýšlel se do missionářství ewangelického. Mimo to wšak kaupil u hokynářky Trenčanské francauskau gramatiku Hilmara Curasa i školní gramatiku řeckau počat se...učiti frančině i řečtině bez cizího náwodu. Také osobní známost w rodině nejwzdělanějšího měšťana Trenčanského, Bakoše, stala se mi později pramenem i pohnutkau k duchownímu prospěchu... K dalšímu studowání zawedl mne otec do Prešpurka na ewangelické lyceum ke konci srpna 1812... Otec můj přinesl do Prešpurka rukopis swé „Knížečky ke wzdělawatelnému čítání“ ...kterouž podal prof. Jiřímu Palkowičowi... tím uweden jsem byl... w osobní styky s mužem..., který mne we wěcech českých za písáře užíwati počal... awšak obcowání s Palkowičem mohlo wíce odstrašiti od češtiny, nežli přiwábiti k ní. Národní mé probuzení a uwědomění počalo teprw o rok později zwláštní náhodau... Když w měsíci srpnu 1813 wracel sem se do Prešpurka... deště donutily mne stawiti se w Trenčině u Bakoše ... pobyti tam asi týden. Pan Bakoš byl*

²³⁷ Žil v letech 1798- 1876. Byl synem ewangelického učitele a pocházel ze starousedlé rodiny českobratrské. Dle KUTNAR, František a MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. II. přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 1065 s. ISBN 80-7106-252-9, str. 214.

milovníkem české literatury a držel i Hromádkovy Vídeňské noviny i přílohu k nim „Prwotiny pěkných umění...nacházeje mnoho nesrozumitelného...požádal mne o výklad...já tomu ještě méně rozuměl... Zastyděw se před rodinau..., že sem si potud knih českých newšiml...hned ke čtení Komenského Labyrintu světa, Jungmanowy Ataky a časopisu Hlasatel...brzy sám zalíbil jsem si w nich. Zejména „Rozmlouwání o jazyku českém“ působila we mne nejwíce ku probuzení citu národního.

...Studiemi filosofickými roku 1816 počal u mě nowý žiwot duchovní... ztratil jsem chuť ke powolání kazatelskému, k němuž jsem potud weden byl ... V létě 1821 wrátili jsme se do Uher. Tam jal sem se spisowati „Krásowědu“²³⁸ swou jazykem českým, která ale w rukopisu zůstala nedokončena. Jen zlomek z ní... vyšel roku 1821 w Kroku, pak následoval tamže roku 1823 „Přehled dějin krasowědy a její literatury. Bylť jsem na wáhách... mám li snahy swého žiwota obrátiti ku krasowědě, neboli k dějinám národu swého: jedno, ani druhé nepodávalo čáky opatřiti mne chlebem wezdejším, ale co protestant newiděl sem wůbec žádné kariéry před sebou pod císařem Františkem II., když ku kazatelství neměl sem chuti. Umínil sem o skončení úřadu wychowatelského...nawštíwiti Prahu pro studování pramenůw dějin husitských asi na dvě léta, potom pak teprw hledati sobě chleba kdekoliw zase... Stihnul jsem do Prahy 11. dubna 1823... a zůstal tu až podnes. Srdečně přijali mne zvlášť Jungmann, Presl, Hanka, Norb. Waněk... Dobrowský dowolil mi chodit k němu na cwičení se we čtení starých písem a pro poznání pramenůw českých dějin. Staw národnosti české w Praze byl tehdaž welmi neutěšený, na téměř beznadějný...ačkoliv přičiněním několika šlechtických mužůw řeč a literatura česká již počaly se křísiti k nowému žiwotu, různice wšak a třenice mezi literáty českými o prawopis, purismus a neologismus wedly zase wše k oupadku konečnému. Welikému obecenstwu zdáli se to býti hádky pouhých pedantůw o ypsilon... a celé naše národní snažení upadalo mezi wzdělanci we směšnost a w opowrzení... Náčelníci w půtkách...s jedné strany Jan Nejedlý...s druhé strany Jos. Jungmann...já nemohl nežli ke pokroku se přidati.

Baron Horymír we Wídni nepřestáwal solicitowati... přední rodiny české, tak i hrabata Šternberky o jejich rodopis...kdo k takowé práci se hodil, nawrhl Dobrowský mne... Do domu hraběte Šternberka jenž swé rodinné spisy spolu s bibliotékou chowal, chodil sem s podzimku 1823 do jara 1824 a uprawowal se do podrobností dějin českých... Hrabě Štenberk byl muž ducha oswíceného a sám znatel historie národní, kterouž we půwodních pramenech studowati

²³⁸ KUTNAR, František a MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. II. přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 1065 s. ISBN 80-7106-252-9, str. 214 píše: „V té době se Palacký vzdává úmyslu stát se knězem a chce se jako vychovatel ve šlechtických rodinách věnovat básnictví a estetice. Tomuto zaměření odpovídají jeho básnické pokusy a estetické studie... dal jimi základ české estetice.“

již ode mládí míval zalíbení... Z dosavadního námezdníka stal se najednou společník rovnoprávný onoho výboru osob rozličného stavu i pohlaví, kteréž u Fr. Šternberka scházejíce se mívali i do užšího rodinného kruhu přístup...udělil mi titul svého archiwára²³⁹ ...

Když vyšel w roce 1836 prwní díl mé historie²⁴⁰, wyzwal nejwvyšší kancléř hrabě Mittrowský hraběte Šternberka, aby obnowila se na sněmu žádost o mé historiografstwí načež...1839 císař Ferdinand udělil k němu své nejvyšší powolení²⁴¹.

Stawové čeští za císaře Ferdinanda pokoušeli se seděním hraběte Bedřicha Deyma wydobiti Sněmu českému stará jeho práwa... potkauše se w tom s tuhým odporem u ministerium we Wídni a chtějíce lépe poznati půdu práwní... požádali mne, abych je poučil o proměnách... působení w sněmůw českých. Co historiograf stawowský swolil jsem dáwati jim přednášky... w domě Karla Šwarcenberka...²⁴²

²³⁹ KUTNAR, František a MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. II. přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 1065 s. ISBN 80-7106-252-9, str. 215 uvádí, že styk s liberálními šlechtici opravdových vědeckých zájmů otevřel Palackému cestu do vědeckých institucí, do Společnosti nauk a doVlasteneckého musea.

²⁴⁰ První díl „Geschichte von Böhmen“ vyšel potom, co rukopis dokumentu prošel cenzurou na konci léta 1836. Bylo vydáno 2000 výtisků. 40 ks si mohl Palacký jako autor ponechat. Jeho obezřetnost, profesionalita a výborná formulační schopnost vedly k tomu, že dílo bylo přijato českými stavy i cenzurou, velmi profesionálně byly zpracované historické prameny, kde o dějinách autor nejen referuje, ale je i vykládá. ŠTAIF, Jiří. *František Palacký. Život, dílo, mýtus*. I. vydání. Praha: Vyšehrad, 2009. 400 s. ISBN 978-80-7021-981-2, str. 88.

²⁴¹ Toto povolení bylo v roce 1830 Palackému císařem Františkem I. v roce 1830 zamítnuto.

²⁴² Spisy Františka Palackého se též četly v Královské společnosti nauk (viz pozn. 172). Dne 13. listopadu 1845 se předčítal spis Od Františka Palackého „*Ohlídka ve staročeském místopisu, zvláště krajů poněmčilých*.“ Zde se mimo jiné uvádí: „*Nové prociťování národu našeho po dvousetletém spaní, ku povědomí národnosti a k opětovnému národnímu životu, jakož samo w sobě důležité jest, tak i mnohé pohyby a práce, spory a zápasy všeliké za sebou uvozuje. Chceme-li aby náš jazyk co hlavní známka, i literatura, co přední podpora národnosti, po dlouhém zanedbání opět k životu a květu se vzkřísily: Nesmíme čekati na školy a kanceláře, aniž nadíti se pomoci od vysokých a dalekých, ale sami musíme přičiňovati se, a vzdělávati o své ujmě všechna pole nauk i slovesnosti...Nesluší nám na osud náš hrubě nařikati, všechny ty nesnáze jsou snad jen potřebné ostny k lepšímu povzbuzování sil našich...útoky na národnost naši dorážejícími, jest snad i bez snadu nejdrzejší ten, kterým v zahraničních spisech nám i samo právo popírati se počíná... Neboť byli jsme prý odjakživa Němci, aneb aspoň v područí Němcův... všechny ti, rádi by dokazovali, že Němci v Čechách nejsou přichozí osadníci a hosté, alebrž tuzemci od prvopočátkův věkův...takové řeči ve spisech i denících německých prosakují... Důležitější pro nás nyní ovšem potřeba jest, abychom se podrobněji oznámili s kraji těmi, kde ještě před nemnohými stoletími pouze Čechové bydleli, a někdejší byt...podnes ve jménech místních se ozývá...původní staročeská jména v zapomění upadla...Podíváme-li se do topografií českých starší Schillerovy a novější Sommerovy... přesvědčíme se na první pohled, že památka minulosti u venkovských úřadů politických i církevních, jenž materiálie k oběma spisům podaly, málo kde výše dvou staletí sahá...Panské archivy v Čechách větším dílem v povodni třicetileté války utonuly, některé také ze země ven vyvezeny, málo se jich doma zachovalo. Městských archivův jest sice více, ale téměř vše méně důležitých. A klášterští v husitské předúležitě době ač ne všickni zmařeni jsou, ale však zjalověli všickni. Protož také topografická historie česká...sbíratí se musí. Hlavní její prameny jsou následující: 1. Popis čili katalog arcidiecési pražské. 2. Libri Confirmaticum (protokoly o dosazování nových farářů). 3. Libri Ereccionum (zápisy všech fundací a nadání kostelních). 4. Desky dvorské království Českého (zápisy nejvyššího soudu lenního). 5. Desky zemské království Českého. 6. Archiv království Českého gubernium zemského... Pročež to arci bezpochybně jest, že nával Němectva u nás teprv ode dvou století silným se stal...“ Citace dle *Časopis českého museum*, dvacátý ročník, Praha: Nákladem Českého museum, 1846, V. kapitola PALACKÝ, František. *Ohlídka ve staročeském místopisu, zvláště krajů již poněmčilých*. str. 55-83.*

V roce 1849 se měl konat sněm w Kroměříži²⁴³, Wídeň ho však 23.2.1849 zrušila ... od té doby když reakce wzmáhala se stále wíce Praha w máji 1849 obležena... dal jsem se od přítele Hawlíčka uprositi, že přepracowaw a rozmnožiw článek „O centralizaci a národní rownopráwnosti w Rakousích“²⁴⁴ ... Wládní orgánové we Wídni i Praze welmi těžce jej nesli...

²⁴³ Sněmu předcházely tyto události: Začátkem března r. 1848 se Praha dozvídala o převratu ve Francii. 11.3.1848 vzniklo petiční shromáždění ve Svatováclavských lázních v Praze, které mělo řadu požadavků, např. zrušení cenzury, národní rovnoprávnost, občanské svobody. Palacký se tohoto shromáždění neúčastnil, neboť čekal na vhodný okamžik vstoupit do politiky. Po abdikaci Metternicha - symbolu absolutizmu, byl Palacký naplněn optimismem, neboť si všiml změn, které v Praze na rozdíl od Vídně nedoprovázelo krveprolití a v této souvislosti chválil nenásilnost a národní svornost Němců a Čechů. Předpokládal i kladný postoj šlechty v otázce zrušení poddanství. S negativním postojem se ale setkal už u svého tchána – velkostatkáře Jana Měchury. Na počátku dubna 1848 Palacký vstupuje do Stadiónové guberniální komise a tím i do politiky. Stojí v opozici proti Svatováclavskému výboru, který považuje za spolek nelegitimní, protože byl nejen revoluční, ale i nacionální. Chtěl být zprostředkovatelem kompromisů obou stran. Dne 2. 4. 1848 navrhl českým stavům, aby se vzdaly Obnoveného zřízení zemského z roku 1627, ale stavy toto odmítly. Palacký chtěl, aby na budoucím zemském sněmu byly zastoupeny ty společenské vrstvy, které zaručí stabilitu nových poměrů - ze skupiny inteligence, šlechty, sedláci, průmyslníci i řemeslníci. Dne 10. 4. se Stadiónová guberniální komise včlenila do Svatováclavského spolku a vznikl národní výbor, který měl vypracovat návrh zemské ústavy. Členem národního výboru se stal i Palacký a vkládal velké naděje do Františka Josefa I., že ustanoví v Čechách autonomní vládu. Mezi Čechy a Němci docházelo stále více k politické konfrontaci. Palacký se stal předsedou Slovanského sjezdu (2.-12.6.1848) v Praze, který měl sjednotit všechny Slovany žijící v rakouské monarchii. Palacký se zároveň odmítl účastnit německého sněmu ve Frankfurtu. Mezi účastníky sjezdu však panovala nejednotnost, přesto vznikly dva dokumenty - „Manifest sjezdu slovanského k národům evropským“ a „List k císaři“. Oba texty formuloval převážně Palacký. V Praze se mezi 12.-17.6. odehrál pokus o revoluci, který potlačil kníže Windischgrätz. Po těchto událostech neměl sněm už žádnou moc. 21.11.1848 jmenoval císař Ferdinand Dobrotivý v Olomouci novou vládu v čele s kancléřem Felixem Schwarzenbergem, který ji vedl až do 5.4.1852. Poté, co sněm 7.9.1848 ve Vídni zrušil poddanství, bylo nyní jeho hlavním programem vytvoření nové ústavy. Nová vláda předstírala sice zájem o pokračování sněmu v Kroměříži, ale s nástupem císaře Františka Josefa I. na trůn připravila svoji vlastní ústavu. Rakouská armáda potlačila nepokoje a zvítězila i v severní Itálii. Tím se pozice císaře zesílila. 7.3.1849 proto vydal manifest o rozpuštění říšského sněmu (sněm měl mít pokračování v Kroměříži) a kroměřížský návrh ústavy nebyl přijat (kdyby tento návrh přijat byl, znamenal by konec absolutizmu). Panovník posléze vydává svou vlastní ústavu, tzv. oktrojovanou, nebo též březnovou. Tato ústava zachovávala vše zásadní při starých pořádcích. Dle VONDRA, Roman. *České země v letech 1792-1848. Formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolin a nástupu páry*. I. vydání. Praha: Libri, 2013. 397 s. ISBN 978-80-7277-503-3, str. 120- 166; ŠTAIF, Jiří. *František Palacký. Život, dílo, mýtus*. I. vydání. Praha: Vyšehrad, 2009. 400 s. ISBN 978-80-7021-981-2, str. 282; dle *Zpráva o sjezdu slovanském. Výjimek z Časopisu českého Muzeum*. Praha: C.k. dvorní knihtiskárny Synů Bohumila Haase., 1848, 66. s. Uloženo v Městské knihovně Praha, signatura H 171. Dle internetového zdroje <<http://kramerius.mlp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=170>>[cit. 2014-4-2]; dle ČERNÝ, Jan, M. *Slovanský sjezd v Praze roku 1848. Na památku čtyřicetiletou*. Praha: Knapp, 1888, 58. s. Uloženo v Městské knihovně Praha, signatura D945. Dle internetového zdroje <http://kramerius.mlp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=1211&author=%C4%8Cern%C3%BD_Jan%20M>[cit. 2014-4-2].

K rozpuštění sněmu se vyjádřil T.G.Masaryk takto: „Že konečně sama vláda v rozpouštěcím patentě císařském českou pravici přímo obžalovala, tomu Palacký a poslancové se také divit nemohli- jaká je to strana konservativní a vládní, když se konec konců spojila s revoluční levicí. A mohla se vláda bát strany, která tak kolísavě jednala... Kolísavost a nerozhodnost jeví se především...v tehdejší politice jazykové a národnostní. Politická svoboda byla nám také svobodou národnosti a zejména jazyka českého; svoboda národnosti a jazyka znamenala...rovné postavení českého jazyka ve školách a úřadech. Poměr nás k Němcům...byl otázkou nejpalčivější. V zápasu o svobodu stáli jsme vedle sebe..., zápasem o jazykovou a národnostní rovnoprávnost stáli jsme brzy proti sobě...nás Čechů bylo více... není divu, že Němci se stavěli proti nám... byli zvyklí panovat, a měli se najednou s námi dělit.“ Dle MASARYK, T.G. *Karel Havlíček. Snahy a tužby politického probuzení*. Praha: Jan Laichter na Král. Vinohradech, 1896. 496 s., str. 77-80.

²⁴⁴ Tento článek vyšel v Národních novinách dne 23. prosince 1849 a je také součástí sbírky BOROVSÝ, Karel Havlíček. *Duch národních novin, spis obsahující úvodní články z Národních novin roků 1848, 1849, 1850 sepsaných od K. H. Borovského, redaktora těchto novin*. Jilemnice: Knihkupectví Al. Neuberta Knihkárna, 1898, str. 382- 393. V úvodu věnuje Havlíček tyto knižně vydané spisy Palackému „na znamení hluboké úcty a oddanosti věrnému hajiteli svobody a práva“. Ve výše jmenovaném článku můžeme číst mimo jiné i tyto

a bez mála bych byl octnul se u vojenského soudu na Hradčanech, když protiwenství na mne se walící staw mé milé manželky²⁴⁵ ...slíbil jsem, že politických hádek již dále dotýkati se nebudu...v letech 1851-1860 nezawadil jsem o politiku.

Závěrečný odstavec monografie je apelem k povzbuzení národní uvědomělosti a zní takto: „*My wšak...nepřestali bychom kráčeti po cestě swé, jejížto jediný cíl jest národní blaho a sláwa, pewně a stále; aniž nás w tom mýliti bude ona persekuce, která w nejnowější době zdwihá se proti nám z tábora našincůw, kteříž činí pretensi na monopol swobodomylnosti mezi námi.*”²⁴⁶

slova Františka Palackého: „*Otázka o centralizaci zajímá již od 20. měsíců mysle všech těch, kterým zřízení a upevnění vlády konstituční v Rakousku na srdci leží. Sněmu kroměřížskému nenecháno potřebného času, aby ji rozřešil...Ale co jest nynější panování zásady rovnoprávnosti v Rakousku s ohledem na minulost jiného, nežli emancipace živlu slovanského a rumunského z nadvlády germanismu a maďarismu? Němci a Maďaři byli před březnem 1848 národové panující v Rakousku, Slované a Rumuni národové služební... při prohlášení konstituce v roce 1848 jak pravili svobodu, museli důsledně odřici se spolu nadvlády potud bezprávné... Němci učinili to ihned v theorii, ačkoliv v praksi podnes dalece pokulhává...ve svobodném konstitučním státu platí zákonové všem občanům stejně... jakákoliv výsada je negace práva...a může být tedy jen pouhým násilím, nikoliv právem uvedena i udržena býti ve státu; násilí pak vede za sebou všude stav války, v níž všecko přirozené právo se zapírá, mizí a hyne...v Rakousku ministerium mluvívá...o rovnoprávnosti, ale smysl jeho je po pravdě takto: rovnoprávnost všech národností v Rakousku s nadvládou však němčiny...netajíme se, že bychom si přáli, aby ministeria, která nyní p. Bach, Schmerling a Thun ve Vídni zaujímají, buď zrušena, buď aspoň v područí svém obmezená na ten způsob, aby všecka řízení odbývána byla v ministeriích zemských, neboli národních...“.*

²⁴⁵ Manželkou Palackého byla Terezie Měchurová, dcera pražského konzervativního advokáta, bohatého velkostatkáře.

²⁴⁶ Citace dle PALACKÝ, František. *Vlastní život Františka Palackého*. Praha: Vydala Marie Červinková-Riegerová, r. 1885. 44 s., str.24- 39. Monografie 11412/2997698-P (1133/363601), uloženo v Národní knihovně, signatura 54F015460. Dle internetového zdroje <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=23620&author=Palacký>> [cit. 2014-3-20].

6. REVOLUČNÍ ROKY 1848 - 1849

6.1 Obrisy dobových souvislostí vedoucí k revoluci v roce 1848

Habsburská monarchie začala v roce 1846 po povstání v Krakově ztrácet stabilitu. Krakov bylo město, které nespadlo pod žádnou velmoc a Rakousko, Rusko a Prusko společně na Krakov dohlížely. Rakouská armáda krakovské povstání tvrdě potlačila a Krakov byl připojen k habsburské monarchii. Další neklid přišel ze Švýcarska. Tyto dvě krize byly jen předehrou k revolučnímu roku 1848. První otřes nastal ve Francii, kde král „utahoval uzdu opozičním proudům“. Když jim zakázal 22. února 1848 opoziční banket, dopustil se osudové chyby. Paříž povstala a během 3 dnů se monarchie zhroutila²⁴⁷.

V únoru 1848 se pak postupně hroutily některé absolutistické režimy ve státech německého spolku, dne 18. března 1848 vypuklo povstání v Berlíně. To už se nedaly tajit informace o varu Evropy ani v rakouské monarchii.²⁴⁸

V březnu 1848 vypuklo povstání ve Vídni i v Uhrách, císař Ferdinand I. byl donucen k politickým ústupkům. Musel propustit kancléře Metternicha a přislíbil vypracování ústavy²⁴⁹. Do revoluční vřavy bylo zapojeno i studentstvo. Panovníkovi zaslali studenti petici, ve které žádali svobodu vyučování bez státního i církevního dohledu, náboženskou svobodu, rovnost češtiny s němčinou a rovnost všech vyznání. V Praze i dalších městech vznikaly Národní gardy, do nichž vstupovali Češi i Němci. Přesto na začátku revoluce vznikl sbor tvořený pouze Čechy. Jmenoval se „Svornost“, nebo též „Svatováclavské bratrstvo“. Jeho členy pak byli Karel Havlíček Borovský, Josef Mánes, František Ladislav Rieger, Václav Vladivoj Tomek a další. Vláda a panovník přislíbili pouze to, že se zasadí o zrovnoprávnění češtiny s němčinou v české zemské správě a školství. Karel Havlíček Borovský se stal ideovým tvůrcem nově vzniklého Národního výboru a byl nesmírně populární²⁵⁰. I když na jaře roku 1848 hrály roli spíše politické a národnostní otázky, do povědomí stále víc přicházely i otázky sociální. Nejdůležitější událostí v Praze byl Slovanský sjezd na počátku června 1848, kde se zdůrazňovala idea slovanské vzájemnosti²⁵¹. 12. června bylo svatodušní

²⁴⁷ Již 24. února 1848 byla vyhlášena druhá Francouzská republika.

²⁴⁸ Dle VONDRA, Roman. *České země v letech 1792-1848. Formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolín a nástupu páry*. I. vydání. Praha: Libri, 2013. 397 s. ISBN 978-80-7277-503-3, str. 122.

²⁴⁹ Více o tom poznámka 243.

²⁵⁰ Již od roku 1846 byl vedoucím redaktorem „Pražských novin“ i přílohy „Česká včela“. Dne 5. 4. 1848 pak vyšlo první číslo Národních novin. Pražské noviny dále vedl Karel Sabina.

²⁵¹ Sjezd se také za přičinění Palackého hlásil k myšlence austroslavizmu, ale celkové vyznění sjezdu se posouvalo spíše k radikálnímu panslavismu, což přirozeně vyplynulo z toho, že organizační štáb tvořili kromě Karla Havlíčka i Pavel Josef Šafařík a Ludovít Štúr. Vypuknutí revolučního povstání dne 12.6.1848 pak vedlo k úřednímu uzavření sjezdu, i když většina projednávaných bodů nebyla vyřešena.

pondělí a na Koňském trhu²⁵² se konala sbratřovací mše, které se účastnilo asi 2000 lidí. Mši celebroidal vlastenecký kněz Jan Arnold²⁵³. Po mši se dav vydal do Celetné ulice, kde sídlilo zemské vojenské velitelství a kde bydlel i generál Windischgrätz. Veselice se však zvrhla, došlo k potyčkám a dokonce k zastřelení manželky generála Windischgrätze, která dění pozorovala zpoza okna. Bylo jasné, že generála se tato záležitost od této chvíle dotýkala velmi osobně. Jeho vojsko nakonec potlačilo povstání jak v Praze, tak i ve Vídni. S nástupem nového císaře Františka Josefa I. nastupuje nová forma reakční vlády zvaná též Bachův absolutismus.²⁵⁴

6.2 Karel Havlíček Borovský a další buditelé v roce 1848

V žádné z rakouských zemí se nepřetřásala v roce 1848 otázka církevních reforem tak radikálně jako v českých zemích. Otázky týkající se zlepšení duchovenské výchovy, odstranění patronátního práva, zrušení nuceného celibátu už nebyla jen stavovským problémem. Tyto otázky budily i zájem laické veřejnosti. Nejznámějším z laiků byl Karel Havlíček Borovský²⁵⁵. Jako bývalý teolog svými články uveřejňovanými ve všech listech, které redigoval často podněcoval k diskuzi. Ke svému přesvědčení, že je třeba církev reformovat, došel jednak z důvodů osobních²⁵⁶, a také vlivem osvícensko-liberálních idejí. Havlíček věřil, že reforma církve dopomůže k pomnutí nejen absolutizmu římského, ale také politického a státního. Ve sněmech chtěl vidět Havlíček také laiky. Souhlasil s myšlenkou, že sloučení zreformovaného kněžstva a učitelstva by bylo nejideálnějším řešením školního problému. Věřil, že nová úprava poměru církve a státu, reforma školství, demokratizace církve, zrušení celibátu a zavedení národního jazyka do bohoslužeb by vedlo ke zlepšení situace života v zemi. Když v roce 1848 musel odstoupit rakouský kancléř Metternich, domníval se Havlíček, že po pádu absolutizmu státního dojde k pádu absolutizmu církevního.

Mezi další vlastenecké kněze patří Václav Krolmus²⁵⁷, který proslul vysluhováním české mše. U příležitosti Slovanského sjezdu svolal pražský lid k manifestaci na Bílou Horu a tam vyzval lid, aby následoval pouze své lidové kněze. František Serafín Náhlovský byl

²⁵² Dnes Václavské náměstí.

²⁵³ Žil v letech 1785-1872.

²⁵⁴ Dle VONDRA, Roman. *České země v letech 1792-1848. Formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolín a nástupu páry*. I. vydání. Praha: Libri, 2013. 397 s. ISBN 978-80-7277-503-3, str. 120-172.

²⁵⁵ Žil v letech 1821-1856.

²⁵⁶ Vystoupil z kněžského semináře, protože vnitřně nesouhlasil se stavem kněžstva a se skutečnostmi a okolnostmi ve kterých kněží žili.

²⁵⁷ Žil v letech 1787-1861.

ředitelem Lužického semináře v Praze. V církvi vydával zakázané přednášky Bernarda Bolzana. Okolnosti roku 1848 ho dovedly k revolučnímu jednání. Dne 18. května svolal do Lužického semináře u Karlova mostu zástupce pražského kléru a rozebíral s nimi strategii k uskutečnění církevních reforem. Náhlovský všem přednesl návrh svých reforem, ale kněží trvali na tom, aby byly požadavky předneseny arcibiskupovi. Reformní hnutí českého duchovenstva však bylo utnuto spolu s potlačenou revolucí roku 1848. V červnu 1848 byl Náhlovský zatčen a uvězněn u sv. Jiří na Hradčanech. Karel Havlíček – přítel Náhlovského byl zatčen v prosinci 1851 a následovalo jeho vyhnanství v Brixenu.²⁵⁸

6.3 Karel Havlíček Borovský a vlastenecký věk očima TGM

Tomáš Garrigue Masaryk o Havlíčkovi píše toto: „ *O žádném z našich velkých buditelů generace nynější nemá názorů tak neúplných a křivých, jako o Havlíčkovi. Jistě je toho velikou příčinou nevydávání spisů Havlíčkových. Kdo poznat chce Havlíčka, z jeho vlastních prací, musí si pracně shledat časopisy, do nichž Havlíček psal a jež sám redigoval...*

Politické a literární spory posledních dob přiměly mne, pečlivěji prostudovat naše hlavní buditele a vůbec celý vývoj našeho obrození - na Havlíčkovi utkvěl jsem s největší radostí. Jak by ne! Jednak je překvapující shoda v mnohých snahách a tužbách dnešních a doby Havlíčkovy. Obzvláště pak mne zaráželo, poznávajícího, že jsem tak často vyslovil a myslil, co Havlíček už dlouho před tím řekl. Chtěl jsem v tom vidět něco zvláštního, ale vlastně je to velmi přirozené. Doba naše od doby Havlíčkovy ani nemůže být příliš rozdílná...

*Kdo pečlivěji pozoruje a analyzuje danou přítomnost a vývoj své doby, postihne v ní dobu předchozí.*²⁵⁹

²⁵⁸ Dle KAŇÁK, Miloslav. *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva*. I. vydání. Praha: Blahoslav, 1951. 113 s., str. 29-44.

²⁵⁹ Dle MASARYK, T.G. *Karel Havlíček. Snahy a tužby politického probuzení*. Praha: Jan Laichter na Král. Vinohradech, 1896. 496 s., str. 1-3.

ZÁVĚR

Každá generace v historii lidstva žije událostmi, které se jí nejen dotýkají, ale přímo ovlivňují život člověka. S každodenním životem přicházejí situace, ve kterých je nutné se rozhodnout. Velký rozdíl nastává, když se člověk rozhoduje za sebe, a když rozhoduje za ostatní. Záleží na tom, jaké má člověk postavení, jakou má moc, jaké má ideály a jaké má cíle. Pravdou je, že někdy má člověk možnost výběru, a někdy je rozhodnutí dáno okolnostmi. Důležitá je i epocha, ve které člověk žije. Například ve středověku měl papež ohromnou moc. V novověku tuto moc přebrali panovníci a chtěli mít papeže i církve pod svým vlivem.

Na naše dějiny měly ve středověku velký vliv bezesporu takové události jako bylo založení pražské univerzity, kutnohorský dekret, Rudolfův majestát. Ale také české stavovské povstání, bitva na Bílé Hoře, která byla předzvěstí třicetileté války, Vestfálský mír i období násilné rekatolizace. V období osvícenství se pak vlivem prudkého rozvoje ve všech sférách života měnila i filozofie a člověk spoléhal „více na rozum“. Protože o filozofii i životě se v době osvícenství značně diskutovalo, vznikaly různá společenství, které chtěly přetvářet svět. Ať už to byly zednářské lóže, debaťní kroužky, nebo jiné pospolitosti, měly vliv na utváření emancipovaného povědomí českého lidu. Ten už se nechtěl nechat ani umlčet, ani zastráhit. Se vzdělaností přicházely taky nové knihy, noviny, časopisy a publikace, které byly enormním „šířitelem všeho nového“ mezi prostým lidem. Jejich čtením se tak rozšiřoval horizont znalostí a informovanost. Čím dál více rostlo sebevědomí i nižších společenských vrstev. V souvislosti s politickou situací v Evropě přicházely nová panovnická rozhodnutí, které se prováděly prostřednictvím reforem. Zrušilo se nevolnictví, vznikl toleranční patent, sociální a zdravotní péče byla na pořád vyšší úrovni. Sebevědomí lidu rostlo. Charismatické a autoritativní osoby své názory veřejně prezentovaly a vplývaly jimi na širokou veřejnost. Do politiky v tomto období už nemluvili jen panovníci, o politiku měli zájem i nejnižší vzdělané vrstvy. S národním uvědomováním přicházely i otázky národního jazyka, otázky konstituční vlády, která by výrazně omezila moc panovníka. Vše toto „vření“ vrcholilo v roce 1848. I když očekávání tohoto roku byla jiná, panovník nakonec o svou moc nepřišel. Pod vlivem událostí zpřísnil cenzuru i policejní dohled, ale „česká otázka“ už nikdy nezapadla v zapomnění. Emancipace českého národa i jazyka už „dospěla“ a opět gradovala v době modernizmu, aby pak definitivně vyvrcholila v roce 1918, kdy rakouská monarchie padla. Společenský, politický a duchovní vývoj v naší zemi se tak prakticky naplnil vznikem nového samostatného státu a duchovně byl zpečetěn o dva roky později - vznikem nové národní Československé církve.

Nikdo z nás nežije na světě „ab ovo“ a naše životy navazují na životy předchozích generací. Navazujeme tak na tradice našich předků, na realitu jejich života a doby, a také na jejich životní zdary či neúspěchy. Ať už hodnotíme jejich činy kladně, nebo záporně, je důležité je znát. Každá doba je něčím charakteristická, mimořádná a zajímavá. Znat naši minulost tedy neznamená jen naučit se odříkávat faktografická data, ale umět tyto vědomosti uvádět do souvislostí. Jen tak je pak možné minulou dobu z určitého hlediska hodnotit, potažmo (v tom lepším případě) se z omylů minulých dob poučit. A to je zásadní argument, proč si připomínat zásadu: „Historia magistra vitae“ .

Seznam použité odborné literatury a dalších odborných zdrojů

a) Prameny

- FRINT, Antonín. Náš duchovní zápas. Přednášky F. M. Bartoše, J. B. Čapka, St. Čapka, F. Kováře a V. Šinták. Praha, 1936.
- HÁJEK, Václav z Libočan. Kronika česká. Živá díla minulosti, 91. svazek. Vybral KOLÁR, Jaroslav. I. vydání Praha: Odeon, 1981. 736 s. ISBN 01-010-81.
- HAVLÍČEK, Karel. Duch národních novin. Spis obsahující úvodní články z NN roků 1848-1850. Jilemnice: Al. Neubert, 1898, článek „Reformy v církvi“.
- KORESPONDENCE Josefa Dobrovského. II. svazek, Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Jiřího Samuela Bandtkeho z let 1810-1829. Vydavatel: Česká akademie, 1908.
- KRAMÉRIUS, V. M. a KRAMÉRIUS V. R., Kniha Josefova. Praha: Evropský literární kruh, 1941.
- PALACKÝ, František. Vlastní život Františka Palackého. Praha: Vydala Marie ČERVINKOVÁ- RIEGEROVÁ, Marie. r. 1885. 44 s., str. 28. Monografie 11412/2997698-P (1133/363601), uloženo v Národní knihovně, signatura 54F015460. Internetový zdroj <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=23620&author=Palacký>> [cit. 2014-3-20].
- PAMÁTNÍ KNIHA obce Staré Boleslavi se zápisy z let 1836-1951. Digitalizovaná publikace z roku 2007 uložená v Knihovně Městského úřadu Brandýs nad Labem- Stará Boleslav, pod př. č. 185.253/08, signatura 60 XU.
- PELCL, František Martin, Paměti. Praha: III. Třída České Akademie věd a umění, 1931.
- PRÁŠEK, Ferdinand. Konflikt Československa s papežem Suverénní stát nebo papežská provincie? Praha: Blahoslav, 1925.

b) Sekundární literatura

- BĚLINA, Pavel. Dějiny zemí Koruny české II. I. Léta 1740-1815. II. opravené a doplněné vydání. Praha: Paseka, 1993. 328 s. ISBN 80-85192-60-8.
- BLACK, Jeremy. Dějiny Evropy: Evropa osmnáctého století. Praha: Vyšehrad, 2003. 544 s. ISBN 80-7021-376-0.
- ČORNEJOVÁ, Ivana. Tovyryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách. I. vydání. Praha: Mladá fronta, 1995. 245. s. ISBN 80-204-0471-6.
- HALADA, Jan. Osvícenství- věk rozumu. I. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. 342 s. ISBN 14-376-84.
- HALÍŘOVÁ, Martina. Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914. Disciplinace jako součást ochrany dětství. I. vydání. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2012. 284 s. ISBN 978-80-7395-486-4.
- DOSTATNÍ, Tomasz; ŠUBRT Jaroslav. Dominik Duka. Tradice, která je výzvou. 1. vydání. Praha: Portál, 2011. 192 s. ISBN 978-80-262-0055-0.

- HERBEN, Jan. Matěj V. Kramerius. Osvícenský novinář a buditel. Praha: Volné myšlenky československé. 1926. 112 s.
- IM HOF, Ulrich. Evropa a osvícenství. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Překlad z německého originálu. 268 s.
- KANÁK, Miloslav. Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva. I. vydání. Praha: Blahoslav, 1951. 113 s.
- KROUPA, Jiří. Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770-1810. 2. rozšířené a upravené vydání. Brno: Era group. s.r.o., 2006. 328 s. ISBN 80-7366-063-6.
- KUTNAR, Fratišek a MAREK, Jaroslav. Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. II. přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 1065 s. ISBN 80-7106-252-9.
- LORMAN, Jaroslav a TINKOVÁ, Daniela. Post tenebras spero lucem. Duchovní tvář českého a moravského osvícenství. 1. vydání. Praha : Casablanca, 2008. 414 s. ISBN 978-80-903756-6-6.
- LOCHMAN, Jan Milíč. Náboženské myšlení českého obrození. Kořeny a počátky. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 378 s.
- MAUR, Eduard. 12.5.1743 Marie Terezie. Korunovace na usmířenou. I. vydání. Praha: Havran, 2003. 187 s. ISBN 80-86515-22-2.
- MELMUKOVÁ, Eva. Patent zvaný toleranční. I. vydání. Praha: Mladá fronta, 1999. 240 s. ISBN 80-204-0741-3.
- PALOUŠ, Radim. Česká zkušenost. II. vydání. Praha: Academia, 1994. 176 s. ISBN 80-200-0494-7.
- MASARYK, T.G. Karel Havlíček. Snahy a tužby politického probuzení. Praha: Jan Laichter na Král. Vinohradech, 1896. 496 s.
- Mc GREAL, Ian P. Velké postavy západního myšlení. Slovník myslitelů. Praha: Prostor, 1999. 707 s. ISBN 80-7260-002-8.
- RAK, Jiří. Dějiny zemí Koruny české II. Hlava II. Habsburská monarchie ve víru válek. II. opravené a doplněné vydání. Praha: Paseka, 1993. 328 s. ISBN 80-85192-60-8.
- ŘÍČAN Rudolf. Od úsvitu reformace k dnešku. Praha: Ymca, 1947. 408 s.
- SECKÝ, Rudolf. Staropražské špitály, Praha, 1928.
- SLAVÍK, Bedřich. Od Dobnera k Dobrovskému. I. vydání. Praha: Vyšehrad, 1975. 336 s.
- ŠAMALÍK, František. Úvahy o dějinách české politiky. Od reformace k osvícenství. 1. vydání. Praha: Victoria publishing, 1996. 304 s. ISBN 80-85605-00-0.
- ŠTAIF, Jiří. František Palacký. Život, dílo, mýtus. I. vydání. Praha: Vyšehrad, 2009. 400 s. ISBN 978-80-7021-981-2.
- Dle TÁBORSKÝ, Josef. Reformní katolík Josef Dobrovský. I. vydání. Brno: L. Marek, 1997. 169 s.
- TINKOVÁ, Daniela. Jakobíni v sutaně. I. vydání. Praha: Argo, 2011. 359 s. ISBN 978-80-257-0441-7.
- TINKOVÁ, Daniela. Zákeřná Meftis. Zdravotní policie, osvěta a veřejná hygiena v pozdně osvícenských Čechách. I. vydání. Praha: Argo, 2012. 350 s. ISBN 978-80-257-0636-7.
- TRETERA, Jiří, Rajmund. Konfesionální právo a církevní právo. 1. vydání. Praha: Jan Krigl, 1997. 331 s. ISBN 80-902045-2-X.

- TRLIFAJOVÁ, Kateřina. Osamělý myslitel Bernard Bolzano. I. vydání. Praha: Filosofía, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, 2006. 228 s. ISBN 80-7007-226-1.
- VAN DULMEN, Richard. Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století). Díl 3: Náboženství, magie, osvícenství. I. vydání. Praha: Argo, 2006. 339 s. ISBN 80-7203-813-3.
- VEVERKOVÁ, Kamila. Dílo Antonína Krombholze a jeho význam pro reformní teologické myšlení v Čechách. I. vydání. Praha: L. Marek, 2004. 228 str. ISBN 80-86263-47-9.
- VOLGIN, Vjačeslav, Petrovič. Voltaire: Stati a dokumenty za redakce akademika V. P. Volgina, I. vydání. Praha: Volnost, 1951. 427 s.
- VONDRA, Roman. České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků. I. vydání. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7.
- VONDRA, Roman. České země v letech 1792-1848. Formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolín a nástupu páry. I. vydání. Praha: Libri, 2013. 397 s. ISBN 978-80-7277-503-3.
- WINTER, Eduard. Josefinismus a jeho dějiny. I. vydání. Praha: Jelínek, 1945. 383 s.
- WINTER, Eduard. Tisíc let duchovního zápasu. Vytiskl Přerov: Jar. Strojil, 1940. 301 s.
- ZELENÝ, Václav. Život Josefa Jungmanna, II. vydání. Praha: Fr. A. Urbánek, 1881.

c) Užité encyklopedie, sborníky a slovníky

- IVANOVÁ– ŠALINGOVÁ, Mária, MANÍKOVÁ, Zuzana. Slovník cudzích slov. 3. revidované vydanie. Bratislava: SPN, 1990. 943 s. ISBN 80-08-00006-6.
- SBORNÍK Z MEZINÁRODNÍHO SYMPOZIA konaného 22.-26. září 1993 v Bayreuthu, SRN, Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi. 1. vydání. Praha: Česká křesťanská akademie ve spolupráci s HTF UK, 1995. 333 s. ISBN 80-85795-17-5.
- SBORNÍK. Bolzano Bernard 1781-1848. I. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1981. 150 s.

d) Elektronické zdroje dobových novinových tisků

- Česká včela – příloha Pražských novin č. 6 ze dne 19. 1. 1847, internetový zdroj <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=1&id=544853>> [cit. 2014-1-2].
- Schönfeldské císařské královské pražské noviny, č. 4, ze dne 27.1.1787, internetový zdroj <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?id=186889>> [cit. 2014-2-2].
- Schönfeldské císařské královské pražské noviny, č. 6 ze dne 10.2.1787, internetový zdroj <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=&id=186891>> [cit. 2014-1-3].
- Schönfeldské císařské královské pražské noviny, č. 8 ze dne 24.2.1787, internetový zdroj <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=&id=186893>> [cit. 2014-2-24].
- Schönfeldské císařské královské pražské noviny, č. 22, ze dne 2.6.1787, internetový zdroj <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=&id=186907>> [cit. 2014-2-2].
- Schönfeldské císařské královské pražské noviny, č. 25 ze dne 23.6.1787, internetový zdroj <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=&id=186910>> [cit. 2014-1-15].

Diplomová práce Osvícenství a jeho vliv na duchovní a národní formování lidí v českých zemích v 18. a 19. století

Schönfeldské císařské královské pražské noviny, č. 36 ze dne 8.9.1787, internetový zdroj <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=&id=186921>>[cit. 2014-2-24].

Schönfeldské císařské královské pražské noviny, č. 38, ze dne 22.9.1787, internetový zdroj <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=&id=186923>>[cit. 2014-2-20].

Schönfeldské císařské královské pražské noviny, č. 50 ze dne 15.12.1787, internetový zdroj <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=&id=186935>>[cit. 2014-2-20].

Schönfeldské císařské královské pražské noviny, č. 51 ze dne 22.12.1787, internetový zdroj <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=&id=186936>>[cit. 2014-2-10].

Schönfeldské císařské královské pražské noviny, č. 27 ze dne 5.7.1788, internetový zdroj <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=&id=186964>>[cit. 2014-2-13].

Císařské královské pražské poštovské noviny, č. 18 ze dne 5.5.1787, internetový zdroj <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=6&id=186903>>[cit. 2014-2-20].

Císařské královské pražské poštovské noviny č. 7 ze dne 16.2.1788, internetový zdroj <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=6&id=186944>>[cit. 2014-2-24].

Národní listy číslo č. 243, ze dne 5.10.1881, internetový zdroj <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=0&id=539388>>[cit. 2014-3-20].

Národní listy, č. 245, ze dne 7.10.1881, internetový zdroj <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowIssue.do?it=0&id=539391>>[cit. 2014-3-21].

e) Ostatní elektronické zdroje

Zpráva o sjezdu slovanském. Výjimek z Časopisu českého Muzeum. Praha: C.k. dvorní knihtiskárny Synů Bohumila Haase., 1848, 66. s. Uloženo v Městské knihovně Praha, signatura H 171. Internetový zdroj <<http://kramerius.mlp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=170>>[cit. 2014-4-2].

ČERNÝ, Jan, M. Slovanský sjezd v Praze roku 1848. Na památku čtyřicetiletou. Praha: Knapp, 1888, 58. s. Uloženo v Městské knihovně Praha, signatura D 945. Internetový zdroj <http://kramerius.mlp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=1211&author=%C4%8Cern%C3%BD_Jan%20M>[cit. 2014-4-2].

SKALICKÝ, Karel in Listy, dvouměsíčník pro kulturu a dialog č. 6/2004. Internetový zdroj <<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=046&clanek=060406>>[cit. 2014-1-20].

Historie UK. Internetový zdroj <<http://www.cuni.cz/UK-374-version1.pdf>>[cit. 2014-3-15].

Seznam příloh

Příloha č. 1: Obrazová příloha

Obrazová příloha

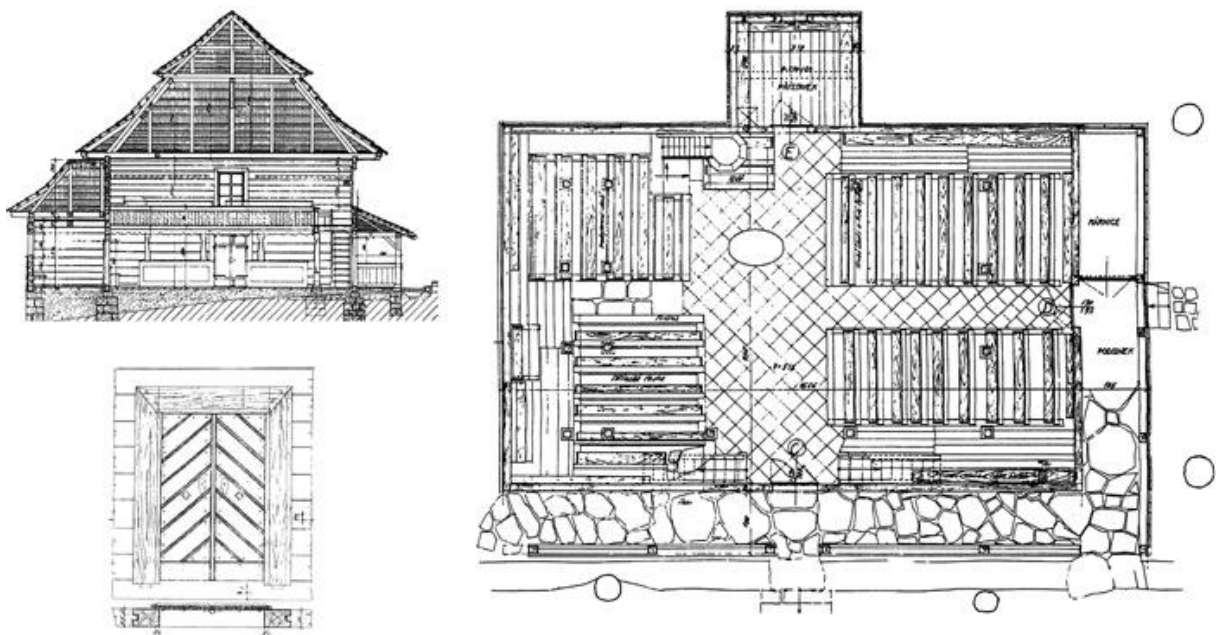
1. obrázek Nákres tolerančního kostela ve Velké Lhotě. Celá stavba je krytá šindelem. Kostel je chráněn státní památkovou péčí, a to jako jediný kostel s původními základními rysy tolerančních kostelů. Kostel je doposud v provozu a konají se v něm každodenní bohoslužby a další obřady. Převzato z <http://velkahlota.cz/uploads/images/fotky_ve_strankach/lhota_kostel_schema.jpg>. 15.4.2014.
2. obrázek Toleranční kostel v Hrubé Lhotě. Bohoslužby se nejprve konaly ve stodole Jiřího Fabiána. Později byl ze silných smrkových klád postaven dřevěný kostel. První bohoslužby se v něm konaly v roce 1783. Převzato z <http://velkahlota.cz/uploads/images/fotky_ve_strankach/kostel_velka_lhota.jpg>. 15.4.2014.
3. obrázek Evangelický toleranční kostel v Javorníku nad Veličkou pochází z r. 1783 a svou původní podobu si prakticky zachoval až do dnešní doby. Jednoduchý kostel bez věže s nápisem „Pojďtež ke mně všichni“ a s kalichem umístěným v průčelí nad vchodem je vnitřně uspořádán tak, jak bylo v toleranční době zvykem: lavice obklopují stůl Páně s ubrusem vyzdobeným bohatým bílo-žlutým vyšíváním, na němž leží Písmo svaté. Krásná výšivka, typická pro tento kraj také zdobí stěnu nad kazatelnu, kterou najdeme na širší straně chrámového prostoru. Na kruchtě jsou varhany z 80. let 19. století. Kostel je památkově chráněn. Převzato z <<http://www.pamatky-cz.eu/data/m/K/Q/Javornik-nad-Velickou-3.jpg>>. 15.4.2014.
4. obrázek Socha Josefa II. v Suchdole nad Odrou. Převzato z <http://foto.turistika.cz/foto/31471/89451/full_2fdc88_icodry_5.jpg>. 15.4.2014.
5. obrázek Hrob Bernarda Bolazana na pražských Olšanských hřbitovech. Převzato z <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/68/Bernard_Bolzano_grave.jpg/576px-Bernard_Bolzano_grave.jpg>. 15.4.2014.
6. obrázek Bernard Bolzano Památní cedule v Celené ulici v Praze Převzato z <http://www.techmania.cz/edutorium/data/fil_4622.jpg>. 15.4.2014.
7. obrázek Kněžský seminář v Litoměřicích v bývalé budově jezuitské koleje. Převzato z <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9d/Litomerice_Jesuitenkolleg_2.jpg>. 15.4.2014.

8. obrázek M. Josef Fesl, pochován na Olšanských hřbitovech, souřadnice hrobu III-9-107.

Převzato

z

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/01/Michael_Josef_Fesl_Litho.jpg>.15.4.2014.

Obrázek č. 1

Nákres tolerančního kostela ve Velké Lhotě. Celá stavba je krytá šindelem. Kostel je chráněn státní památkovou péčí, a to jako jediný kostel s původními základními rysy tolerančních kostelů. Kostel je doposud v provozu a konají se v něm každonedělní bohoslužby a další obřady.

Obrázek č. 2

Toleranční kostel v Hrubé Lhotě. Bohoslužby se nejprve konaly ve stodole Jiřího Fabiána. Později byl ze silných smrkových klád postaven dřevěný kostel. První bohoslužby se v něm konaly v roce 1783.

Obrázek č. 3

Evangelický toleranční kostel v Javorníku nad Veličkou pochází z r. 1783 a svou původní podobu si prakticky zachoval až do dnešní doby. Jednoduchý kostel bez věže s nápisem „Pojďtež ke mně všichni“ a s kalichem umístěným v průčelí nad vchodem je vnitřně uspořádán tak, jak bylo v toleranční době zvykem: lavice obklopují stůl Páně s ubrusem vyzdobeným bohatým bílo-žlutým vyšíváním, na němž leží Písmo svaté. Krásná výšivka, typická pro tento kraj také zdobí stěnu nad kazatelnou, kterou najdeme na širší straně chrámového prostoru. Na kruchtě jsou varhany z 80. let 19. století. Kostel je památkově chráněn.

Obrázek č. 4

Socha Josefa II. v Suchdole nad Odrou.

Obrázek č. 5

Hrob Bernarda Bolzana na pražských Olšanských hřbitovech.

Obrázek č. 6

Bernard Bolzano Památní cedule v Celené ulici v Praze.

Obrázek č. 7

Kněžský seminář v Litoměřicích v bývalé budově jezuitské koleje.

Obrázek č. 8

M. Josef Fesl, pochován na Olšanských hřbitovech,
souřadnice hrobu III-9-107.

SUMMARY

The Enlightenment and its Impact on the National and Spiritual Formation of People in the Czech Lands during 18th and 19th Century

Bc. Ivana Karasová

The aim of this thesis is to explain the development of the Enlightenment era in point of view the changes in human thinking. The monarchic decision-making and reforms in this period were affected by the political situation and by the spiritual evolution in Europe. The result changed public life among all the social strata. Enlightenment ideals related to the education of the people increased rapidly. Finally it resulted in the events of French Revolution, which is characterized by the motto: Liberté, égalité, fraternité. The ideals of the revolution affected the whole Europe; in the Czech Lands it culminated in the revolutionary year 1848. My thesis is divided into six main chapters. In two chapters I assessed the philosophical and theological background of the era, then I focused on the reforms and development. In the next part I described the Masonry and its contribution in context of the era. In the fourth chapter I focused on the beginning of the Czech National Revival. In the following part, I described the first and second generation of the Czech National Revival. I concluded my thesis with the revolutionary year 1848 and distinctive character of Karel Havlíček Borovský. I tried to find Enlightenment related facts in historical documents from the 18th and 19th centuries to bring this thema closer to the audience.